

T.C.
FATİH SULTAN MEHMET VAKFI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MEDENİYET ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MEDENİYETLEŞMENİN KESİŞME
NOKTASINDA BALKANLAR: DESTEKÇİLER
VE MUHALİFLER ARASINDA BALKANLARDA
“YENİ OSMANLILIK”

LATİF MUSTAFA

110401013

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. RECEP ŞENTÜRK

İSTANBUL 2013

T.C.
FATİH SULTAN MEHMET VAKFI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MEDENİYET ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MEDENİYETLEŞMENİN KESİŞME
NOKTASINDA BALKANLAR: DESTEKÇİLER
VE MUHALİFLER ARASINDA BALKANLARDA
“YENİ OSMANLILIK”

LATİF MUSTAFA

110401013

Enstitü Anabilim Dalı: Medeniyet Araştırmaları

Enstitü Bilim Dalı : Medeniyet Araştırmaları

Bu tez .../.../... tarihinde oy ile kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı

Jüri Üyesi

Jüri Üyesi

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Latif Mustafa

ÖZ

1912’de Osmanlı yönetiminin tamamen çekilmesinden bu yana Balkanlar oldukça problemlili, çekişmeli, politik açıdan hassas ve istikrarsız bir bölge olarak görülmektedir. Soğuk Savaş’ın sona ermesinin ardından Balkanlar, özellikle de Batı Balkanlar medeni kimliği için çaba göstermektedir. Türkiye’nin Balkanlar’daki etkisini arttırmasıyla birlikte son on yılda gerilimler daha da artmıştır. Türkiye’nin bu bölgede henüz tamamlanmamış ve devam etmekte olan bir sürecin potansiyel gücü olarak görülmesi Balkan uluslarının kimliği konusundaki tartışmaya ivme kazandırmıştır. Doğunun mu yoksa batının mı bir parçası oldukları konusundaki belirsizlik öteden beri Balkanlar’ın önemli bir meselesidir.

Türk diplomasisinin Balkanlar’daki etkinliği pek çok aydının düşüncelerini, kaygılarını ve eleştirilerini açıkça ifade etmesini sağlamıştır. Çok sayıda görüş, makale ve araştırma çeşitli Balkan dillerinde yayımlanmıştır. Bu çalışmaların en önemli ortak unsuru muhalif ve destekçilerin olmasıdır. Osmanlı Devleti ile ilişkilendirilen geçmişlerine dayanarak bu yeni durum Balkanlı pek çok aydın tarafından “Yeni Osmanlılık” olarak tanımlanmış/ adlandırılmıştır. Bu çalışmanın amacı Türkiye’nin yeni dış politikasına karşı Balkanlı aydınların başlıca yaklaşımlarını, bu süreci neden “Yeni Osmanlılık” olarak adlandırdıklarını ortaya koymaktır. Bir kavram olarak “Yeni Osmanlılık” hâlâ tartışmalı ve tam anlamıyla kabul görmemiş olsa da Balkanların geleceğiyle ilgili fikir mücadelesini hâlâ canlı tutmaktadır. Bu çalışmanın var olan tüm verileri ve gerçekleri yeterince irdelenmediğinin ve içermediğinin farkındayım; ancak Bu tez "Yeni-Osmanlılık"ın çağdaş Balkan entellektüelleri tarafından neden bu şekilde ortaya konulduğu ve kavrandığı temel sorusunu ele almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Balkanlar, “Yeni Osmanlılık”, Stratejik Derinlik, Kosova Savaşı

ABSTRACT

The Balkans has been considered a very problematic, contested, politically fragile and unstable region since 1912, when Ottoman administration withdrew entirely from the region. For a century, the Balkans, especially the Western Balkans, strove for a civilization identity after the end of the Cold War. Tensions become more intense during the last decade, when Turkey's have started to have a larger influence in the Balkans. The appearance of Turkey as a potential regional power is not finalized and continues until today. This process has accelerated the debate on the national identity of Balkan states. The question of Balkans, conceived as binary relation between East and West, continues.

Turkey's active diplomacy in the Balkans has caused many intellectuals to express their thoughts, concerns and critiques. A large number of opinions, articles and research projects have been published in different Balkanic languages. The most important component of these works is the affinity of being opponents and supporters. This new phenomenon is often described and identified as "Neo-Ottomanism" by most of intellectuals of the Balkans, because it recalls the previous place of the Balkans within the larger Ottoman Empire.

The objective of this work is to identify the main approaches of Balkan intellectuals toward Turkey's new foreign policy, considering why they name this process "Neo-Ottomanism". Despite the fact that as a concept, "Neo-Ottomanism" is still disputed and often times not accepted. This debate concerns not only the Balkan's Ottoman past, but also the identity of Balkan futures. I am aware that this work is not enough to scrutinize and include all the existing data and facts, yet this work still tries to illuminate some approaches from which possible premises can be derived. This thesis considers the initial question of why "Neo-Ottomanism" is stipulated and perceived in such a way by current Balkan intellectuals.

Key words: The Balkans, "Neo-Ottomanism", Strategic Depth, Battle of Kosovo.

ÖNSÖZ

Öncelikle bu çalışmamı tamamlayana dek küçük oğlum Sami ile ilgilendiği ve bu süre zarfında gösterdiği sabır ve verdiği büyük destek için eşime, bana inançlarıyla manevi destek veren Sırbistan'daki aileme teşekkür ederim.

Yalnızca bu çalışmamda değil, iki yıllık yüksek lisans eğitimi sürecinde de yardımlarını, desteğini ve sabrını esirgemeyen değerli hocam ve tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Recep Şentük'e teşekkürü bir borç bilirim.

Yapıcı eleştirileri ve tavsiyeleriyle tezimi şekillendirmeme katkıda bulunan Sayın Doç. Dr. Mehmet Hacısalihoğlu'na, eğitimime ve çalışmama katkıda bulunan tüm hocalarıma, ayrıca çalışmam için gerekli olan bazı önemli kaynaklara ulaşmamda ve bu çalışmayı ortaya çıkarma sürecinde büyük yardımları olan Tetovo-Makedonya Üniversitesi'nde öğretim görevlisi olan Sayın Dr. Adnan İsmaili'ye de içtenlikle teşekkür ederim.

İçindekiler

BEYAN.....	iii
ÖZ.....	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ.....	vi
KISALTMALAR	ix
Giriş.....	1
1. BÖLÜM.....	6
Balkanlar, Mit ve Tarih.....	6
1.1 Balkanlar'ın Tanımı.....	6
1.1.1 Tarih Boyunca Balkanlar'a Verilen Farklı Adlar.....	8
1.1.2 “Öteki”, Anlatılar ve Mitler	11
1.2 Madde Olarak Varolan Objeler ve Semiyotik Objeler.....	15
1.2.1 Kosova Savaşı ve Kopiliç	20
1.2.2 Tartışmalı Okul Kitapları	26
1.2.3 Skanderbeg-bitmeyen hikâye.....	27
2. BÖLÜM.....	32
Türkiye'nin Balkanlar'la İlgili Yeni Dış Politikaları.....	32
2.1 “Yeni Osmanlılık” Nedir?.....	32
2.1.1 Balkanlar'da “Yeni-Osmanlılık” tartışması veya Türk Dış Politikası.....	35
2.1.2 Stratejik Derinlik ve Balkanlar.....	38
2.1.3 Hinterland Fikri.....	46
2.2 Ben-İdraki, Dünya Görüşü ve Balkanlar.....	49
2.2.1 Batılı Dünya Görüşü.....	51
2.2.2 İslami Dünya Görüşü	52
2.2.3 Paradigmatik Kavşakta Balkanlar.....	53

2.3	Medeniyetlerin Merkezlerine Karşı Çevre.....	60
3. BÖLÜM.....		62
	Yeni Osmanlılık Eleştirisi.....	62
3.1	“Yeni Osmanlılık” ve Panislamizm.....	66
3.1.1	Darko Tanasković.....	67
3.1.2	Miroљjub Jeftić.....	69
3.1.3	Srdja Trifkovic.....	73
3.1.4	Fikret Karcic.....	75
3.2	Doğulu Politik Bir Etki Olarak “Yeni-Osmanlılık”.....	76
3.2.1	Şüpheci, Coşkulu ve İlimli Arnavut Aydınlar.....	76
3.2.2	Piro Misha.....	76
3.2.3	Agron Gjekmarkaj.....	80
3.2.4	Ferid Duka.....	82
3.2.5	Enis Sultstarova.....	84
3.2.6	Ergys Mertiri.....	85
3.3	Proaktif Diplomasi Olarak “Yeni Osmanlılık”.....	87
3.3.1	Erhan Türbedar.....	88
3.3.2	Dejan Jovic.....	89
3.3.3	Zarko Petrovic, Dusan Reljic ve Dimiter Betchev.....	90
	Sonuç.....	94
	KAYNAKÇA.....	101

KISALTMALAR

MOVO	: Madde Olarak Varolan Objeler
AKP	:Adalet ve Kalkınma Partisi
AB	:Avrupa Birliği
ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
ÜEP	:Üyelik Eylem Planı
GDAÜ	:Güneydoğu Avrupa İşbirliği Süreci
JMO	:Jugoslavenska Muslimanska Organizacija- Yugosloven Müslümanların Teşkilatı
NATO	:North Atlantic Treaty Organization – Kuzey Atlantik Paktı Örgütü
UNESCO	:The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization- Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı

Giriş

2002 yılında Sırbistan'ın güneydoğusunda yer alan Niş kentinde barış ve hoşgörü için düzenlenen bir seminere katıldım. Söz konusu seminer “öteki/ötekiler” ifadesiyle ortaya çıkan ayrımcılığı irdelemek ve değiştirmek adına farklı etnik gruplara ait gençleri bir araya getirmek için hükümet tarafından organize edilmişti. Katılımcıların çoğu Sırp'tı; ancak Bosnalı, Macar, Hırvat ve Arnavut kökenli gençler de seminerde bulunuyordu. Katılımcılar arasında en genci bendim. Katıldığımız bir turda Niş'te bulunan pek çok tarihi yeri ziyaret ettik. Niş Kalesi'nin ardından Kelle Kulesi olarak adlandırılan bir yere gittik. Daha önce Sırbistan'la ilgili bazı tarih kitaplarından bu kule hakkında bilgi edinmiştim. Sırp isyanında Osmanlı birliklerine karşı yapılan mücadeleyi simgeleyen bu kuleyle ilgili bir hikâye hâlâ anlatılmaya devam edilmektedir. Söz konusu hikâye Sırpların Osmanlı birlikleriyle çatışmaya girdiği İlk Sırp isyanıyla ilgilidir. Bu isyan bastırılmış ve Sırp birlikleri etkisiz hale getirilmiştir. Bu olay Sırp tarihinde Çegar Muharebesi (15 Nisan 1809 – 31 Mayıs 1809) olarak bilinmektedir. “1809 yazının sonunda Çegar Tepesi'ndeki bu muharebeden sonra öldürülen Sırp askerlerinin kelleleriyle Konstantinopolis yolu üzerinde Kelle Kulesi olarak adlandırılan bir kule inşa edilmiştir. Kulenin yapım emri Niş Kentinin o dönemki canı komutanı Türk Hurşid Paşa tarafından verilmiştir.”¹ Tarihi yargılamak imkânsızdır; zira olan olmuştur.

Rehber bizlere Hurşid Paşa ve Miloye Petroviç ile ilgili bu hikâyeyi anlatırken hiç unutamayacağım bir şeyden bahsetti. Oldukça “kendinden emin ve nazik bir şekilde” şöyle dedi: “Hurşid Paşa yola çıkmadan önce askerlerine Sırp kanına susadığını söyledi.” Elbette bizden yaşça büyük Bosnalı arkadaşlar Osmanlılar'dan bu şekilde bahsedilmesine anında tepki gösterdi. Rehber turda Müslüman öğrencilerin de yer aldığı önceden söylenmemiştir. Az önce çizdiği Osmanlı portresinin bir kısım öğrenciler tarafından hiç de makul görülemeyeceğini anladıktan sonra özür diledi.

¹ <http://www.ni.rs/cegar-hill.html> erişim 05.06.2013

Giriş için oldukça uzun bir hikâye olabilir; ancak açıklamaya çalıştığım şey genel olarak Balkan uluslarının son yirmi yıldır yaşadığı tüm problemlerin, çatışmaların ve savaşların “kendi” ve “öteki” algısıyla kaçınılmaz olarak bağlantılı olduğudur. Osmanlı’nın çekilmesinin ardından Balkanlar’da ortaya çıkan yeni kimlikler arasında çoğu zaman “öteki” olarak adlandırılan “vahşi, istilacı, kana susamış” imajıyla Osmanlı’dır. O gün yeni fikirleri eskilerinin yerine koymanın, ideolojileri tanımlamanın, ideolojileri değer yargılarından, söylentileri ise gerçeklerden ayır tutmanın ne kadar zor olduğunu anladım ve bu durum beni geçekten ürküttü. O gün, olmakta olan her şeyin tarihle, tarihin algılanışı, oluşumu, ondan istifade etme ve onu aktarma biçimi ile ciddi olarak bağlantılı olduğunu anladım. Türkiye, Osmanlı Devleti’nin doğrudan mirasçısı olarak algılandığından Balkanlar’daki her girişimi Sultan Murat’ın Balkanlar üzerindeki hayalini gerçekleştirme çabası olarak anlaşılacaktır.

90’larda Yugoslavya’nın dağılmasının ardından Balkan Yarımadası yeni bir kritik döneme girmiştir. Mart 1992’de Yugoslavya’dan ayrılarak bağımsızlığını ilan eden Bosna’nın ardından Miloseviç Bosna’ya savaş açtı. Bosna’nın durumu Balkanlar’a karşı Türk dış politikasının temelden yeniden şekillenmesine neden oldu. Türkiye başlangıçta Amerika Birleşik Devletleri ile paralel hareket etmiştir; ancak Türk kamuoyu Bosna’daki Müslümanlar’ın içinde bulunduğu durumdan ötürü çok endişeliydi. Sivil toplum örgütleri Bosnalı Müslümanlar için dayanışma içine girerek büyük kampanyalar başlatmıştır. Ancak batı politikası Yugoslavya meselesine odaklanmıştı; kamuoyunun baskısı ise şiddetlenmekteydi.

Aslına bakılırsa Türkiye Soğuk Savaş’ın ardından dış politikalarını ciddi olarak gözden geçiriyor ve yeniden ele alıyordu; çünkü mevcut olaylar ve durumlardan soyutlanarak kendi yalın tarihi ile baş başa kalması olanaksızdı. Bosna’daki savaştan bu yana Müslüman vatandaşların hakları konusunda Türkiye’nin kaygısı ve bu konuya ilgisi artarak devam etti. Türk dış politikası Adalet ve Kalkınma Partisi Hükümeti döneminde ciddi bir şekilde değişerek farklı yöntemler içeren yaklaşımlara yönelmiş ve farklı bir kavramsal boyut kazanmıştır.

Başarılı bir akademik kariyerin ardından 2002’de politik kariyerine başlayan Ahmet Davutoğlu 2009’a dek Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’ın dış politika başdanışmanı olarak görev yaptı ve 2009’da dışişleri bakanı olarak atanmıştır.

2002'den bu yana Türk dış politikasındaki dinamik değişimlerin ya da bir başka değişle çok tartışılan ve “Yeni Osmanlıcılık” olarak adlandırılan fenomenin sembolü haline gelmiştir. Her ne kadar kendisi Yeni Osmanlı olmadığını belirtse de bu kavramın kökeni *Stratejik Derinlik* adlı kitabında açıklanmıştır. Son zamanlarda, “Yeni Osmanlıcılık” terimi Batı Balkanlar'daki aydınlar arasında oldukça tartışmalı bir kavram haline gelmiştir. Bu tartışmaları azaltma amacı gütmeyen bir çıkış fikri ileri sürmek istiyorum: “Yeni Osmanlıcılık” kavramı iki ana yöre üzerine yayılmaktadır: korku ve umut.

Bir yandan Balkanlar'daki bazı aydınlar Türkiye'nin yeni dış politikalarını ve Balkanlar'a yaptığı yatırımları olumlu karşılamakta; öte yandan bir grup aydın ve akademisyen bu yatırımların arka planında Türkiye'nin şu ana dek uygulamakta olduğu çok güçlü bir ideolojik planın var olduğunu ileri sürerek bu durumdan rahatsızlık duymaktadır. Türk Hükümeti'nin tüm bu eğilimleri, eğilimler ifadesi bile bazı aydınlarca fazla iddialı bulunabilir, tek bir adı ya da ifadeyi içermektedir: “Yeni Osmanlıcılık”. Aydınların artık herhangi bir durumda Türkiye'yi “Yeni Osmanlıcılık” ile birlikte anlamaları normal bir yaklaşım olarak karşılanmaya başlanmıştır. Dahası bu meseleyi abartan bazıları Türk dizilerini de “Yeni Osmanlıcılık” paketinin bir parçası olarak görmektedirler.

En şiddetli tartışmalar Kosova'daki ve Arnavutluk'taki tarih kitaplarının yaklaşık beş yüz yıllık tarihsel süreci içine alan Osmanlı Dönemi'yle ilgili kısımlarının değiştirilmesi/düzeltilmesi konusunda yaşanmıştır. Bu talep Türk Hükümeti'nden gelmiştir.

Yeni fikirler daima kamuoyunu harekete geçirir, o toplumda psikolojik olarak bir baskı oluşturur ve toplumun bu yeni fikirlerin dayatmasına tepki göstermesi beklenir. “Yeni Osmanlıcılık” da yaklaşık yirmi yıldır Balkanlar'da var olan zihin karıştırıcı yanlış yorumlamalar ve boş kavramlarla dolu yeni bir fikir olarak muamele görmektedir. Bu, eski bir fikrin veya gerçeğin yeni bir fikir olarak sunulması olabilir. “Yeni Osmanlıcılık” olarak da adlandırılan Türkiye'nin Balkanlar'la ilgili yeni dış politikasına karşı Balkanlı aydınların, özellikle Batı Balkan ülkelerine mensup aydınların tutumları, yaklaşımları, yorumları ve tepkileri bu tezin temelini

oluşturmaktadır. Bu çalışma meta-söylem analizi (metadiscourse analysis) tekniğine dayalı çok disiplinli bir araştırmadır.

Bu süreci “Yeni Osmanlıcılık” olarak öngörenler Almanya, İtalya, Yunanistan ve diğer devletlerin yaptığı gibi bir ulus devletinin Balkan devletlerine yardım etmek için kalkıştığı normal bir girişimden çok daha fazlası yani ideolojik-kültürel hareket olarak tanımlamak istemektedirler. Onların eleştirileri sonuçlar olarak görülebilir; zira öncüller zaten verilmiştir. Şunu belirtmeliyim ki bu aydınların eleştirilerine yalnızca geçmişin derinliklerinde ulaşılabilecek cevaplarla karşılık verilebilir. Bu sebeple bu tezde Türkiye’nin Balkanlar’a karşı izlediği bu yeni gündemin bir ideolojik-imparatorluk çerçevesi içine oturtulmasının nedenlerini, bu konudaki görüş ve amaçların kökenini tanımlamaya çalışmaktayım.

Tezin dayandığı ana nokta Balkanlar’ın çeşitli meseleleri üzerine yazılmış kitaplar, Ahmet Davutoğlu’nun kitapları ile Politeia, Insight Turkey, Shenja, Dani, Mapo gibi farklı gazete ve dergilerde yayımlanan makalelerdir. Bu makaleler Türkiye’nin yanı sıra, Bulgaristan, Sırbistan, Makedonya, Arnavutluk, Hırvatistan ve Bosna Hersek gibi farklı Balkan devletlerinin ileri gelen yazarları tarafından kaleme alınmıştır.

Bu tez kendi türünde bir ilktir ve her ne kadar fazla idealist amaçlar vadetmese de Balkanlar’daki aydınların Türkiye, İslam, Osmanlılar ve Türkiye’nin Balkanlar’daki yeni faaliyetleri konusunda ne düşündüklerini ortaya koyma adına farklı fikirler sunacaktır. Bir başka önemli husus ise bu tezde Balkanlar ifadesinin belli bir zihniyeti temel alan bir tanım olmadığını; pek çok aydının görüşlerinin geçmişin tek taraflı yorumlanmasıyla oldukça ciddi bir bağlantısının bulunduğunu ortaya koymaya çalışmamdır.

Bu tez beş bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm giriş kısmına ayrılmıştır. İkinci bölüm Balkanlar’ı, miti ve tarihi konuları irdeler. Söz konusu bölümler Balkan sözcüğünün seçimi ve kökeninin irdelenmesiyle başlamaktadır. İkinci bölüm iki alt başlığa ayrılmıştır. Bu bölüm Balkan mitlerini irdelemekte; ayrıca Balkanlar’da yaşayanların neden kahramanlara ihtiyaç duydukları ve bu tutkularının geçmiş ve gelecekle ilgili dünya görüşlerini nasıl şekillendirdiği sorularına cevap vermek adına bu mitlerin semiyotik arka planlarını ele almaktadır. Bazı tartışmalı tarihsel olayların ve şahsiyetlerin neden böyle tartışmalı hale geldiği, bunların nasıl olup da semiyotik

objelere ve imgelere dönüştüğü ve salt tarihi meseleleri muhteva etmekten nasıl saptırıldığı ortaya konmuştur.

Üçüncü bölüm *Stratejik Derinlik* ve “Yeni Osmanlılık” ifadelerinin farklı şekillerde yanlış kullanılmalarını ve yanlış yorumlanmalarını ele alır. Daha önce de belirtildiği gibi “Yeni Osmanlılık” ifadesi Türk dış politikasına, özellikle de Ahmet Davutoğlu’na atfedilmektedir. Bu bölümde Davutoğlu’nun ana fikirleri ele alınmaktadır: dünya görüşü, kendini algılama, medeniyetlerin ve hinterland fikrinin merkezi olarak Balkanlar.

Dördüncü bölüm tezin ana bölümünü oluşturmaktadır. Tartışılır bir kavram olmasına rağmen “Yeni Osmanlılık”a dair görüşler, düşünceler ve ‘endişeler’ bu bölümde irdelenmektedir. Bu bölüm üç ana alt konuya ayrılmıştır. Bu alt konular “Yeni Osmanlılık”ı Panislamizm tabanlı bir hareket olarak tanımlayan eleştirileri ele alır. İkinci alt konu çoğunlukla “Yeni Osmanlılık”ı batı medeniyetine doğru ilerlemede bir tehdit olarak gören Arnavutlar’ın ve bu tutumu eleştirerek “Yeni Osmanlılık”ı, daha doğrusu Türkiye’nin yeni dış politikasını bir umut olarak görenlerin görüş ve düşüncelerine dayanmaktadır.

Tez, sonuç bölümü ile sona ermektedir. Bu bölümde tezin başlangıcındaki sorular doğrultusunda elde edilen bulgular özetlenmiştir. Son olarak gelecekteki benzer araştırmalara ışık tutması adına birtakım sorular önerilmiştir.

1. BÖLÜM

Balkanlar, Mit ve Tarih

1.1 Balkanlar'ın Tanımı

Bu epistemolojik süreç birbirinden farklı başlıca alanları ve özneleri ihtiva eder. Genelde herhangi bir subje, obje ya da fenomen özel bir terimle tanımlandığında ya da adlandırıldığında artık sözkonusu subje, obje ya da fenomen bir şeye atıf eder, o şeyi gösterir. Bu şekilde herhangi bir subjeyi, objeyi ya da fenomeni adlandıran kişi gösteren olarak tanımlanır. Subje ise anlam olarak adlandırılır. Gösteren ve gösterilen daima dinamik bir ilişki içindedir, yani adlandırmanın önemi gösterenin konumuyla ve göstereni simgeleyen kültürel, politik ve epistemolojik tutumuyla ilişkilidir. Örneğin Maria Todorova Balkanlar ifadesinin “öteki”ni tasarlamak ve “kendi”ni adlandırmak için oldukça yeterli bir ifade olduğundan bahseder. “Doğu meselesinde olduğu gibi Balkanlar da müspet ve kendinden memnun “Avrupalı” ve “Batı” imajına karşı olumsuz özelliklerin toplandığı bir depo olarak işlev görmektedir. Doğu'nun ve doğubilimin bağımsız semantik değerler olarak yeniden ortaya çıkmasıyla birlikte Balkanlar Avrupa'nın kölesi, medeniyetleşmeden pay alamayan öteki benliği ve kendi içindeki karanlık bölgesi olarak kalmıştır.”² Kısacası çoğu zaman, egoyu adlandırma ve idi tasarlama aşamasında yolundan sapar.

Bazı devletlerin “Balkan” kavramına yaklaşımları oldukça farklıdır. Balkanlar'da konuşulan bazı dillerde “Balkanlı” terimi farklı anlamlarda kullanılabilir. Todorova Balkan kavramının normal anlamda ve küçümseme maksatlı iki farklı kullanımı olduğundan, buna rağmen Hırvat kültüründe öz eleştiri anlamında kullanıldığından bahseder. “Balkanlı gibi olma” veya “Biz Balkanlılar” gibi ifadeler eleştiri veya küçümseme anlamında kullanılmaktadır.³ Arnavutça'da ve Türkçe'de bu ifadenin aşağılama içeren bir anlamı bulunmamaktadır. Kanaatimce bazı devletlerde bu tür ifadelerin aşağılama anlamında kullanılması o devletin konumundan ve o ulusun benlik algısından kaynaklanmaktadır. Bazı Balkan devletlerinde okutulan tarih kitaplarıyla ilgili yapılan bir araştırmada Hırvatistan'ın kendini Balkanlar'ın bir

² Maria Todorova, **Imagining Balkans**, New York, Oxford University Press, 2007, s. 188

³ Ibid. s. 32

parçası olarak görmediği ortaya konmuştur. Söz konusu tarih kitaplarının yazarları Hırvat kültürünü ve dinini Avrupa ile bağdaştırmak istemişlerdir. Hırvatistan'ın Balkanlar'la olan bağı gün ışığına çıkarılmak istenmemiştir.⁴ Tarih, Balkanlar'a bir temayül göstermemek için kendinden kaçmaktadır. Bu bağlamda Huntington'ın fay hattı benzetmesinden bahsetmek yerinde olur. Huntington, Balkanlar'ın bir anlamda "Batı ve geri kalanı" ayıran hattın çevrelediği bir bölge olduğunu ileri sürer. Bu hat şu an Finlandiya ve Rusya ile Baltık Devletleri ve Rusya arasındaki sınırlar boyunca ilerler, Belarus ve Ukrayna'yı keserek koyu Katolik Batı Ukrayna'yı Ortodoks Doğu Ukrayna'dan ayırır, batıya doğru genişleyerek Transilvanya'yı Roma'nın geri kalanından ayırır ve Yugoslavya'nın geri kalanına oranla katolik nüfusun fazla olduğu Hırvatistan ve Slovenya'yı ayıran hat boyunca Yugoslavya'dan geçer. Bir Balkanlı gözüyle bakıldığında bu hat Habsburg ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki tarihi sınıra denk düşer. Huntington, Balkan devletlerinin ya da her bir devletin Bosna ve Türkiye veya İslam dünyası arasındaki ilişkiye benzer şekilde büyük devletler veya akraba ülkeler olarak kendilerine özgü mikro veya makro düzeyde bir medenileşme çabası içinde olduklarından bahseder.⁵ Makedonya'da yaşamış Arnavut aydın Arben Caferi, özellikle Arnavutluk dışında beş farklı devlette yaşayan Arnavutlar olmak üzere Balkan ülkelerinin yabancı güçler ve çıkarlar karşısında kendilerini güçsüz hissettiklerini ve kendi çıkarları doğrultusunda kendi kararlarını alamayarak ötekilerin "yedeği" oldukları hissine kapıldıklarını vurgulamıştır. Dahası Komünizm dönemi dışında tarih boyunca Arnavutlar'ın kendilerini doğulu İslamcı veya doğu kökenli bir toplum olarak görmeleri konusunda bir baskı hissettiklerini ileri sürmüş ve bundan ötürü Arnavutlar'ın kendilerini doğulu olarak algılamaya doğal eğilimleri olduğunu kanıtlamaya çalışmıştır.⁶

Bulgaristan'ın ve Romanya'nın Avrupa Birliği'ne katılmasının ardından jeopolitik açıdan Balkanlar kavramı değişmeye başlamış, son on yılda politik söylemlerde bile Balkanlar ifadesinden çok Batı Balkanlar⁷ ifadesi kullanılmaya başlanmıştır. Örneğin Januz Bugayski ve Jacques Rupnic "Batı Balkanlar" ifadesini

⁴ Eren Pultuar, ed. **Improvement of Balkan history textbooks project report**, UNESCO, s. 55

⁵ Samuel Huntington, "Clash of the civilizations?", **Foreign Affairs**, Vol. 72, No. 3, 1993, s. 30

⁶ Arben Xhaferi, "Të qenit kontingjent" Gazeta Shekuli, March 2006, makaleye aşağıdaki linkten erişilebilir: <http://groups.yahoo.com/neo/groups/alb-muslimnews/conversations/messages/3161> erişim: 22.09.2013

⁷ Hırvatistan, Bosna-Hersek, Sırbistan, Kosova, Makedonya, Arnavutluk ve Karadağ.

(http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/balkans_communication/western_balkans_communication_0503_08_en.pdf) Western Balkans enhancing the European Perspective

kullanmaktadırlar. Zaman geçtikçe politik konjonktürlere göre Balkanlar için farklı anlamlar içeren farklı kavramlar kullanılmaktadır. Balkan ülkelerini biraraya getirmek için önem arz eden bir başka mekanizma ise “katılımcı ülkelerin bölgenin gelecekteki gelişimi, görüşleri beyan etme ve tecrübeleri paylaşma adına işbirliğine açık oldukları diplomatik ve politik bir diyalog forumu”⁸ olan Güneydoğu Avrupa İşbirliği Süreci (GDAÜ)’dir. Bu politik konjonktürlerin bir sonucu olarak Balkanlar’a atfedilen adlar politik gündeme göre değişmektedir. Belli bir yere verilen ad farklı sebeplerden ötürü sürekli değişmektedir. Sonraki bölümde bu adların şeceresini çıkararak tarih ve Osmanlı İmparatorluğu’yla ilişkisini ve Balkanlar’ı tarihsel olarak adlandırmanın “Yeni Osmanlılık”la nasıl bir bağlantısı olduğunu ortaya koyacağım.

1.1.1 Tarih Boyunca Balkanlar’a Verilen Farklı Adlar

Maria Todorova’ya göre Balkanlar ifadesini ilk kullanan kişi Alman diplomat Salomon Schweigger’dır. Schweigger 1557’de Balkanlar’da seyahat ederken yolculuklarını anlattığı bir günlük tutmuştur. Bu günlük sayesinde Balkanlar’ın nasıl adlandırıldığıyla ilgili detaylı bir tanım elde edilmiştir. Schweigger’den önce de sonra da Balkanlar Haemus olarak bilinmekteydi.

“[Haemus] 6,000 fit yüksekliğindedir. Tarih, Büyük İskender’in babası Makedonya Kralı Philip’in Tuna Nehri, Adriyatik Denizi, İtalya ve Almanya’yı görebilmek için Hameus (Balkan Dağları) dağına dört günde tırmandığını ve oradan iki günde indiğini yazar. Aslında bu oldukça hayret vericidir; zirâ Venedik ve Adriyatik Denizi Haemus Dağı’ndan 100 mil, Almanya ise 100 milden daha uzak bir mesafede yer alıyordu. Haemus Dağı bir zamanlar sahip olduğu gümüş madenleri ile tanınır, bu nedenle İtalyanlar buraya Gümüş Dağı demektedirler. Türkler ise Balkan Dağı olarak adlandırmıştır; yerel halk bu dağa Hırvatça’da Comonitza demektedir.”⁹

Schweigger’e göre Balkanlar farklı adlara sahipti. Gösterenin kültürel, dini ve akademik geçmişi daima anlama yansıtmaktadır. Yukarıda “Türkler” ifadesiyle kimi kastetmeye çalıştığı açık değildir, Müslümanlar’ı kastediyor olabilir. Hırvatlar ifadesi ile de aslında Katolikler’i kastetmek istiyordu. Balkanlar birçok farklı dine ve medeni perspektife uygun olarak adlandırılmıştır. “Balkan Yarımadası” ifadesini ilk

⁸ The South-East European Cooperation Process <http://rsep.org/en/pages/read/about-seecp> erişim 05.06.2013

⁹ Todorova, **Imagine the Balkans**, s. 24

kez Alman coğrafyacı August Zeune 1808'de "Geoa" adlı çalışmasında kullanmıştır."¹⁰ Toponomilerde Balkanlar'la ilgili daha eski kayıtlara da rastlamak mümkündür: "Balkanlar'dan ilk bahseden Müslüman coğrafyacılar da bu önemli gelişmelerle aynı dönem içinde yer alır. Bulgaristan, Trakya ve Makedonya gibi yer adları İbn-i Hurdazbih tarafından 10. yüzyılda verilmiştir."¹¹

Farklı medeniyetlerin Balkanlar'a akını, Balkanlar'daki Osmanlı varlığı ve özellikle 18. yüzyıldan itibaren Balkanlar'ın politik ve kültürel uyum çabası gerçek Balkan kimliğinin temelini oluşturmaktadır. Balkanlar'dan çok farklı medeniyetler gelip geçmiştir ve bunların sonuncusu olan Osmanlı-İslam medeniyeti bu coğrafyaya en kalıcı medeniyet öğelerini bırakarak Balkanlar'ın sembolü olarak kalmıştır.

"Antik ve Orta Çağ'a özgü 'Eski Yunanlı', 'İliryalı', 'Truvalı', 'Romalı', 'Bizanslı', 'Trakyalı' gibi öncelikle tercih edilen adlandırmaların yanısıra sıra daha çok sayıda yazar tarafından Balkan ifadesinin tüm yarımada için kullanılması on dokuzuncu yüzyılın ortalarını bulmuştur. 1878'deki Berlin Kongresi'ne dek Osmanlı İmparatorluğu'nun var olduğu yarımada için en sık kullanılan adlandırmalar türemiş formdaydı: 'Avrupa Türkiyesi', 'Avrupa'daki Türkiye', 'Avrupa Osmanlı İmparatorluğu', 'Avrupa Levant'ı', 'Doğulu Yarımada'. Bunların yanında 'Yunan Yarımadası', 'Güney Slav Yarımadası' gibi etnik ifadede adlar da artarak kullanılıyordu. Balkan ifadesi bölge içinde de coğrafi anlamda bir tanımlama için yaygın şekilde kullanılmamaktaydı. Osmanlı yöneticileri için burası 'Romalıların', yani Yunanlıların toprağı' anlamında 'Rumeli', 'Rumeli-i Şahane' ve 'Avrupa-i Osmani' idi."¹²

Ahmet Davutoğlu, 16 Ekim 2009'da Saraybosna'da yaptığı bir açıklamada Balkanlar'ı jeopolitik ve ekonomik bağlamda ele almış ve Balkanlar'ı tanımlayan üç özellikten bahsetmiştir: "Balkanlar'a dair üç özellikten bahsedilebilir. İlk olarak jeopolitik açıdan Balkan bölgesi tampon bir bölgedir. İkincisi Balkan bölgesinin jeoekonomik özelliğidir. Üçüncü özellik ise Balkan bölgesinin jeokültürel etkileşim bölgesi olmasıdır."¹³

Davutoğlu'na göre Balkanlar coğrafi özelliği nedeniyle oldukça jeostratejik bakımından önemlidir ve Balkanlar Avrupa'dan Asya'ya, Asya'dan Avrupa'ya,

¹⁰ Ibid., s. 25

¹¹ Inalcık, Halil. "Balkan.", **Encyclopaedia of Islam**, Second Edition. Brill Online, 2013
http://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopaedia-of-islam-2/balkan-SIM_1152

¹² Todorova, **Imagine the Balkans**, s. 27

¹³ http://www.docstoc.com/docs/71671852/Davutoglu_transcript_dzs (Bu konuşma 16 Ekim 2009'da Ahmet Davutoğlu tarafından Saraybosna'da yapılmıştır.) erişim 05.06.2013

Baltık'tan Akdeniz'e ve hatta Afrika'ya, Kuzey'den Güney'e, Doğu'dan Batı'ya geçiş bölgesi olduğu için bir tampon bölge olarak görülmektedir. Bu nedenle Balkanlar demek aynı zamanda Afrika, Avrupa ve Asya demektir. Deniz ve nehirlerle yakınlığı, ayrıca Avrupa'dan geçen on koridordan en değerlileri olarak nitelendirilen Dördüncü, Beşinci, Sekizinci ve Onuncu Koridorların buradan geçişi önemlidir. Balkanlar'da kökleri Yunanlı, İliryalı, Romalı, Bizanslı ve Osmanlı'ya uzanan pekçok kültürle karşılaşmak mümkün olduğundan jeokültürel açıdan etkileşime açıktır. Davutoğlu ayrıca Balkanları eski Osmanlı merkez alanı olarak tanımlamıştır.

“Son on yıl içinde Türkiye'nin gerek Balkanlar'da, gerekse Kafkaslar'da müdahil olduğu bir çok bölgesel mesele temelde bu tarih mirasının izlerini taşımaktadır. Bu bölgelerdeki Osmanlı bakiyesi, unsurlar, ortaya çıkan jeopolitik boşluğun doğurduğunu baskılara tarihi güvenlik alanı olarak gördükleri Balkanlar/Anadolu eksenli Osmanlı merkez alanına (Heartland) yönelmişlerdir.”¹⁴

Davutoğlu'nun belirttiği gibi Türkler için Balkanlar Osmanlı'dan ayrı düşünülemez. Bu yaklaşıma ilişkin Maria Todorova Osmanlı yönetiminin Balkan Yarımadası'ndaki beş yüz yıllık varlığının buradaki kültürel özelliklerin yalnızca adlarını değil bizzat kendilerini de değiştirdiğini ifade eder. “Güneydoğu Avrupa bu süreçte yalnızca yeni bir ad kazanmakla kalmadı; aynı zamanda Balkanlar'ın varolan yapısına Osmanlı öğeleri katarak zenginleştirdi, buna dayanarak Balkanlar'ın aslında Osmanlı mirası olduğunu ileri sürmek abartılı bir ifade olmaz.”¹⁵ Avrupalılaştırma süreci Maria Todorova'nın bahsettiği Balkanlar'daki bu mirası zedeleyebilir, ayrıca hâlâ önemini koruyan ulusalcılıkla ilgili gündemler Türkiye ve Osmanlı Devleti ile ilgili algıları zayıflatabilir. Bu da şu ana dek kabul gören Balkanlı kimliğinin bile zarar görmesine neden olabilir.

¹⁴ Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu**, Küre-yayıncıları, İstanbul, 2011, s. 22

¹⁵ Maria Todorova, ed. **Balkan identities**, Hurst&Company, London, 2004, s. 12

1.1.2 “Öteki”, Anlatılar ve Mitler

XX. yüzyılın ortalarından itibaren bir durum olarak modernlik ve bir süreç olarak modernizm postmodern olarak adlandırılan bir grup yeni filozof tarafından eleştirilmeye başlandı. François Lyotard tarafından ortaya konan postmodernizmin kökeni XX. yüzyıldan daha öncesine uzanır. Genel olarak postmodernizm bilginin meşruluğu, bilgiyi kimin meşru kıldığı, bu meşruluğa karar verenleri kimin meşru kıldığı gibi sorulara cevap arar. Postmodernin modernizme yönelttiği ana eleştiri komünizm, illüminizm gibi meta-anlatıların çöküşüne modernizmin neden olduğudur. Söz konusu anlatıların kritiği postmodernizmin sorumluluğu olarak nitelendirilir; postmodernizm yaptığı kritikte sonradan uydurulan veya eklenen ifadeleri tespit edip onları temizler.

Anlatılar, durumları veya olayları varmış ve öylemiş gibi anlatır. Anlatılar dışında da pekçok şey bunu yapar: Bunların hepsi David Lewis’in “birilerinin inaçlar sistemi, bir veri bankası, almanak, ansiklopedi, ders kitabı, mitolojiyle ilgili bir teori veya sistem, hatta bir kurgu çalışması”¹⁶ olarak örneklendirdiği ve korpora olarak adlandırdığı daha geniş bir sınıfa aittir. “Korpora bir şeyin mi yoksa diğerinin mi doğru olduğuna karar vermek için kriter alınan şeylerdir. Örneğin gerçekte yağmur yağmıyor olabilir; ancak birilerinin inancına göre, meteoroloji bültenine göre veya kurgusal ya da gerçek bir hikâyeye göre yağmur yağıyor olabilir.”¹⁷

“Labov (1972), tüm anlatıların geçmişteki bir olaya ait hikâyeler olduğunu ve ortak özellikler taşıdıklarını varsayar. ... Labov ve Waletzky (1967) hikâyelerin kronolojik bir sırayı takip ettiklerini ileri sürer. Olayların sırası zamanda doğrusal bir yol izler ve “bu sıra orjinal semantik yorumlamada belirtilen sırayı bozmadan değiştirilemez.”¹⁸

Balkanlar politik açıdan tam anlamıyla belli bir zemine oturmamış yarı doğulu yarı batılı bir bölge olduğundan Balkan insanının beklentileri çoğu zaman “doğulu” insanın beklentisidir. Balkanlar daima kesintisiz bir ikiliğin arasındadır. Batı perspektifinden bu bölge Avrupa’nın doğusu olarak görüldü ve öyle şartlandırıldı; buna rağmen Balkanlardaki her ulus kendini bu kimlikten gizlice çekmeye çalışarak

¹⁶ Gregory Currie, **Narrative and Narrators**, Oxford University Press, 2010, s. 8

¹⁷ Ibid. 8

¹⁸ Catherine Kohler Riessman, **Narrative analysis**, Sage Publication, London, 1993, s. 17

diğer ulusları kendine göre doğulu olarak kabul etti ve böylece her Balkan ulusu Balkanların içinde kendine göre bir doğulu yarattı. Doğu veya doğulu ifadeleri “ötekini” ifade etmek için kullanılan bir kategori haline geldi. Avrupa, tarihsel açıdan Balkanlar’ı Doğu’nun bir parçası olarak gördükçe Balkan ulusları arasında ikili ilişkilerde kendinden kaçış psikolojisi boy göstermeye başladı. Örneğin bir Sloven’e veya Hırvat’a göre bir Bosnalı “doğulu”ydu; ama bir Bosnalı bir Sırp’a göre de “doğulu”ydu. Aynı duruma Bakanlar’ın batısında bulunan Arnavutlar da maruz kaldı. Onlar da Balkan uluslarının çoğu tarafından genellikle doğulu olarak algılanmaktalar. Her iki durum coğrafi konumun kültürel yapı kadar önem arz etmediğini göstermektedir. “Her ne kadar Avrupa’nın geleneksel çerçevesi içinde “doğulu” rolünde olsalar da Avrupa Birliği’ndeki özel durumları sebebiyle Yunanlılar Balkanlar’daki komşuları tarafından “doğulu” olarak görülmemektedirler. Ayrıca her ne kadar Türkler kendilerini gerçek “doğululara” örneğin Araplar’a nazaran batılı olarak görse de tüm Balkan halkları için genel olarak “doğulu” demek Türk demektir.”¹⁹

Yukarıdaki alıntıda “Doğu” veya “doğulu” ifadeleri coğrafi konum temel alınarak ortaya konmuş bir tasarı veya kavram değildir. Coğrafi boyuttan ziyade psikolojik boyut ele alınmaktadır. Dünya çapında tanınan psikiyatr Sigmund Freud’un “Ego”, “İd” ve “Süper ego” kavramları bu durumu izah etmek için kullanılabilir. Decartes ile birlikte sözü edilmeye başlanan ego, benlik olarak bilinir. “Düşünüyorum, öyleyse varım.” özdeyişi ontolojinin aslında aklın karar verdiği şey olduğunu anlatmaktadır. Benliğin var olduğunu bilme kararı aklın sorumluluğudur. Felsefi boyutta akıl, bilen ve bilinen öznedir. Freud akıl/fizik ikilisine farklı bir yaklaşım getirir: Akli (Rasyonel)/Ego ve Akıldışı (İrrasyonel)/İd. İd kişiliğin organize olmamış, içgüdüsel ve duygusal bölümünü temsil eder; bu bölüm cinsel arzular gibi ilkel benlik özelliklerinin baskın olduğu bölümdür. Bir başka deyişle id, doğu ile ilişkilendirilebilir; doğu ise mistik ve bilinmeyen olarak tanımlanır. “Doğu” tarihin “seyrinde” Batı(lılaşıma)dan arta kalan bir sapma gibi düşünülebilir. “Geleneksel hikâyenin nasıl olduğunu biliriz; tarih “Doğu”da başladı – Mısır Mezopotamya ve Mısır’da (Ortaçağ Batılılarının cennet sandığı uzak doğuda değil); meşale sırayla Yunanistan’a, Roma’ya ve son olarak ortaçağdan çıkılıp modern yaşamın geliştiği

¹⁹ Todorova, **Imagining Balkans**, s. 58

Kuzeybatı Avrupa Hristiyanları'na geçti.”²⁰ Hodgson bu tarihi “seyrin” yaşandığı toprakların hepsinin Batı olarak tanımlandığını, ayrıca tarihin “Batı”da başlayıp bittiğini, “Doğu”nun ise tecrit edilmiş ve durağan olduğunu ileri sürer. O halde “doğulu” psikolojik bir kategori olmasına karşın temelde epistemolojik bir kategoridir; çünkü bilinemez. Korku ise bilinmemenin bir sonucudur. İşte bu durum ayrımcılığın nasıl başladığını açıklar. Ayrımcılık korkudan kaynaklanır ve “öteki” için kalıplar yaratmaya neden olur; daha açıkçası “ötekini” bilmek için çaba gösterilmez.

“Ayrımcılık konusunda yapılan çok disiplinli çalışmalar ayrımcılığa neden olan en önemli üç bakış açısını ortaya koymuştur. Bunlar ayrımcılığın duyuşsal, bilişsel ve davranışsal üç ana bileşeni olan korku, kalıplaştırmave sosyal kontroldür.”²¹ Tüm bunların sonucunda amacım “Balkan zihniyeti”olarak nitelendirilebilecek durumun varolduğunu göstermek değildir; nihayetinde psikolojik yansıma olarak görünen böyle bir ayrımcılık sadece Balkanlar'da yaşanmamaktadır. Asıl ifade etmeye çalıştığım şey batılı sayılmama meselesinin ve bu konudaki dayatmaların Balkan insanı üzerinde ters bir etki yaparak tarihi “seyirde” bir yer edinme amacına ulaşmış olmalarıdır. Belgrad Üniversitesi'nden Coğrafya Profesörü Cvijic'in 1918'de yayımlanan makalesinde şöyle diyor:

“Balkanizm bu yüzden Doğu'ya ait değildir; sıklıkla yapıldığı gibi Yakın Doğu ile de tanımlanamaz. Bu karışıklığa güney bölgelerinin yüzyıllar boyunca Batı Asya ve Kuzey Afrika ile ilişkisi sonucu Balkan Türkleri tarafından oluşturulan Muhammedçilik imajı neden olmaktadır. Doğulu-Türk etkisi hiç kuşkusuz bu yarımada çok sayıda iz bırakmıştır. Hatta bu izler Eski Balkan medeniyetini oluşturmuştur. Ancak asıl dikkate değer olan Balkanizmin maddi medeniyeti ve ahlaki kavramları arasında varlığını mutfak kültüründen en ince etik kavramlara dek hissettiren eski Bizans medeniyetinin azımsanamayacak etkisidir.”²²

Cvijic'in ifadesinde Balkanizm, doğulu-Türk, Eski Balkan Medeniyeti, Muhammedçilik ve Bizans gibi farklı sınıflandırmalar yer almaktadır. Balkanizmi Doğu ile ilişkilendirmez, bakış açısı, düşünce, din ve gelenekler Bizans'a aittir. Todorova'nın ileri sürdüğü Osmanlı yönetimiyle birlikte Osmanlı kültür ve

²⁰ Marshal G.S, Hodgson, **Rethinking World Hisotry**, New York, Cambridge University Press, 1993, s. 6

²¹ Todorova, **Imagining Balkans**, s. 61

²² Jovan Cvijic, “The Zones of Civilization of the Balkan Peninsula”, **Geographical Review**, Vol. 5, No. 6, 1918, pp. 470-482

geleneğinin bu bölgede derin izler bıraktığı görüşüyle 1918’de yayımlanan bu çalışmada ileri sürülenler birbiriyle zıtlık teşkil eder. Asıl dikkat çekici olan ise genellikle Ortodoks mezhebiyle ilişkilendirilen Bizans’a ait etik kavramdan bahsediliyor olmasıdır. Açıkçası yazar “Muhammedçilik” e gönderme yaparak Balkanları İslam’dan ayrı tutmuş, müslüman nüfusa sahip bölgeleri Eski Balkan Medeniyeti’nin bir parçası olarak görmemiştir. Cvijic Sırbistan’da Osmanlı’ya karşı savaşmış oldukça vatansever bir aileden gelmektedir; bununla birlikte Sırbistan’da bilimsel geçmişi ve çalışmaları nedeniyle ulusal bir şahsiyet olarak tanınır. Cvijic’in çalışmasına bakarak ayırma ve aforoz fikrinin 19. yüzyıldan beri var olduğu söylenebilir. Bu durumda kendini tanıtmaya çalışmak aslında ötekini nasıl algıladığının ontolojik durumudur. Yani “ötekilik” düşüncesi “kendilik” gerçeğinden başka bir şey değildir, kendini ötekinden ayırarak benliği derin bir şekilde artırır. Bu süreç “benliği” kaçınılmaz olarak kökenini araştırmaya ve kimi zaman tesadüfen ve geri dönülmez biçimde idollere, mitlere ve anlatılara tutunmaya iter.

Mit geleneği tarih öncesi ataları pagan olan bir gruptan miras kalmıştır. Pagan geçmişinin mitsel gelenek ve düşüncelere sahip milletler ve topluluklar üzerinde ne düzeyde bir etki yarattığı ayrı bir araştırma konusudur; ancak mitlerin dinle sıkı bir ilişki içinde oldukları açıktır. Mit nedir sorusu çizilecek genel bir çerçeveye cevaplandırılabilir. Mit sembolik bir hikâyedir, çoğunlukla kökeni bilinmez ve özellikle dini inanışla ilişkilendirilen gerçek durumlarla ilgilidir. Mitler insanoğlunun yaşadığı gerçek dünyadan bağımsız sıradışı olaylar ve durumlar içinde, belli olmayan bir zaman diliminde var olduğu düşünülen tanrılara ve doğa üstü varlıklara özgü masallardır. Mitoloji kavramı belirli bir dini gelenek, kültür ve medeniyete ait mitlerin araştırılmasını ifade eder.²³ Anlatılar genelde epik şiirler, filmler ve öyküler yoluyla aktarılır. Anlatılar modern çağda oldukça yaygındır ve en büyük anlatı her şeyin rasyonel bir ölçütü olduğudur. Taban tabana zıt olan post-modernizm ise ilerleme, tam serbestlik ve bilimin mutlakiyeti gibi büyük anlatıları reddeden bir felsefe güder. “Anlatıbilim genel edebi bir dil veya bir metin içinde işlev gören evrensel bir kod modeli fikrine dayanır . Teorik çıkış noktası anlatıların sözel ve yazılı dil, jest ve mimikler ve müzik gibi çok çeşitli medya öğeleriyle elde edilebildiği ve aktarılabilirdiği, ayrıca “aynı” anlatının farklı formlarda olabildiği

²³ "Myth" *Encyclopædia Britannica Online*, s. v. , erişim Haziran 12, 2013, <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/400920/myth>.

fikridir.”²⁴ Bu bağlamda Balkanların mitler için bir merkez üssü olduğunu düşünmekteyim; ancak asıl sorun varolan mitler ya da onların yeni modern kimlikler yaratmada taşıdıkları önem değildir. Asıl sorun, eski mitlerin sürekli olarak tekrar tekrar anlatılmasının uzun vadeli anlatıların ortaya çıkmasına neden olmasıdır. Dahası mitlerin ve anlatıların bilimsel kanıt olma özelliğini nasıl kazanabilecekleri konusu ele alınmalıdır.

“Yeni Osmanlılık” bağlamında tarihin bilimsel bir mod değil de bir mit olmasını ve yeni anlatılar üretmesini tercih eden “ötekilik” ve “doğulu Türk” gibi ayrımcı söylemleri toplayan “tarihi bilinçlilik” bu yeni platforma yöneltilmiş eleştirinin bir parçasıdır. Bu tarihi bilinçlilik modern Türk söyleminde yer alan “alelacele kurulan devletler tüm servetini yitirmiş olan efendisinin eşiğinde oturan eski bir köle kadar bile asil olamazlar.” gibi kalıplar ve Balkanlar’ın bir parçası olması dolayısıyla Türkiye’yi hariç tutmaz.”²⁵ Şu ana dek anlatılanlar özetlenecek olursa bu anlatıların sahip olduğu özellikler insan psikolojisinde çok derin bir etki bırakmakta, bu nedenle subjeyi mantıksal ve sistematik yapıdaki inanç ve düşüncelerden saptırmaktadır.

1.2 Maddi Olarak Varolan Obje ve Semiyotik Objeler

Daha önce belirttiğim gibi eğer anlatıbilim genel edebi bir dil ve bir metin içinde işlev gören evrensel bir kod modeli olarak kabul edilirse Kosova Savaşı ile ilgili epik şiirler ve halk müziği ile anlatılan hikâyeler sembolik anlatılar olarak nitelendirilir. Anlatılar kurgusal karakterler, yerler ve tarihi olaylar içerir. Bu bölümde Kosova Savaşı’na ait hikâyenin Kosova Savaşı’na ait mite çevirme gereği açıklanacak ve ayrıca Umberto Eco’nun bakış açısından madde olarak varolan objelerle semiyotik objeler arasındaki fark irdelenecek. Umberto Eco bir yazısında şöyle bir ifadeye bulunur: “Geçenlerde okuduğum bir araştırma sonucuna göre her beş İngiliz gencinden biri Sherlock Holmes ve Eleanor Rigby’nin gerçek karakterler; Winston

²⁴"Narratology", **Encyclopædia Britannica Online**, s. v. erişim 12.06. 2013, <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/403648/narratology>.

²⁵Todorova, **Imagine the Balkans**, s. 50

Churchill, Gandhi ve Charles Dickens'ın ise hayali karakterler olduğuna inanmaktalar.”²⁶

Balkanlar'da buna benzer bir araştırma yapılırsa ve her on Balkanlı geçten birinin Miloş Obiliç'i Kosova Savaşı'nın kahramanı, Büyük İskender'i ulusal bir Arnavut kahraman olarak gördükleri ve bu kahramanların gerçek değil hayali karakterler olduğunu düşündükleri sonucunun çıkması beni şaşırtmaz. Peki bahsi geçen kişiler acaba gerçekten varoldular mı?

Çağdaş tarihçilerin ve akademisyenlerin çoğu Kosova Savaşı'nın iki farklı versiyonu olduğu konusunda hemfikirlere. 1389'da Osmanlı ordusu Sırp, Macar ve Arnavut prenslikleriyle çarpıştığında Sultan I. Murat ve Çar Lazar savaş meydanında öldü. Amaç tarihi olayları aydınlatmak ya da milliyetçiliğin ve Balkanlar'daki mitlerin kökenini araştırmak değil; tarih kitaplarından alınan örnekler yoluyla semiyotik objeler oluşturmak için tarihin nasıl metodolojik bir araç olarak kullanıldığını göstermektir. Özellikle 16. yüzyıldan sonra Sırp dil kültürü savaşın bulanık sonuçlarını ölümcül bir yenilgiye dönüştürerek bu savaşın Sırp Krallığı'nı ortadan kaldırdığına dair yeni bir anlatı oluşturmuştur. Zengin bir epik gelenek yoluyla yayılan bu mit eski Sırp devleti topraklarının uzun süreli işgalinden etkilenmiştir. 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın başlarında bu mit Osmanlı İmparatorluğu'na karşı girişilen bağımsızlık savaşlarında itici güç olarak olumlu sonuçlar doğurdu.²⁷ Bugünkü “Yeni Osmanlıcılık” a karşı gösterilen tepki ve memnuniyetin bu kurgusal fikirlerin zemininde yükseldiğini ileri sürmekteyim. Kosova Savaşı'na dair hatırlanması gereken şey kurgusal olması muhtemel Miloş Obiliç'in (Kopilic) Sultan I. Murad'ı öldürerek bu savaşın kahramanı olduğu düşüncesidir. “Başlarda kim olduğu bilinmezken sonradan Obiliç ya da Kobeliç olarak tanınan Sırp ordusuna ihanet etmiş gibi yaparak Osmanlı kampına sızan ve savaştan sonra Sultan Murad'ı öldüren bu Sırp şövalyesi sayesinde Lazar'ın kahramanlığı daha da artmıştır.”²⁸ Bu hikâyeye bir mit ya da sembolik bir anlatı olarak nitelendirilebilir. “On heceli kalıpla yazılan etkileyici Sırp epik halk şiiri cahil ve ezik Sırlara yadsınamayacak ölçüde özgüven

²⁶ Umberto Eco, **Confessions of a young novelist**, Harvard, London, 2011, s. 98

²⁷ Gabor Agoston, Bruce Maters, **Encyclopedia Ottoman**, Facts on file, New York, 2009, s. 317

²⁸ Florian Bieber, “The Kosovo myth from 600th anniversary to the present”, **Rethinking History**, Vol.6, No. 1 2002, pp. 95–110

kazandırarak sosyal bir işlev görmüştür.”²⁹ Obiliç karakteri çoğu zaman değişim gösterir. “İdoller” savaşında Obiliç’i kendi tarafında gösterme, onu kendine uyarlama konusunda büyük bir “mücadele” sözkonusudur. Arnavutlar onun köken olarak Arnavut olduğunu ileri sürer, Sırlar ise aynı şeyi kendileri için söyler ve ayrıca Macarlar da Sultan Murad’ı öldüren kişinin “Ugaroviç” adında bir Macar olduğunu iddia ederler.

Sözkonusu şahsiyet gerçekten madde olarak varolan bir obje miydi yoksa kurgusal bir karakter miydi? Madde olarak varolan objeleri kurgusal karakterlerden ayıran şey bu objelerin gerçekte yoksa bile bir fikir veya imaj olarak zihnimizde varolduğudur. Bu konuda Umberto Eco şunları ileri sürer:

Şu anda varolan objeler için (örneğin sen, Ay veya Atlanta şehri) ve yalnızca geçmişte varolan objeler için (örneğin Julius Caesar veya Kolombus’un gemileri) “madde olarak varolan obje” terimini kullanalım. Elbette hiçkimse kurgusal karakterlerin MOVO* olduğunu söylemez. Ancak bu, onların kesinlikle obje olmadıkları anlamına da gelmez. Alexius Meinong (1853-1920) tarafından geliştirilen ontoloji türünü kabul etmek için her simge veya yargının mutlaka bir objeye- bu obje gerçekte varolmasa bile- karşılık gelmesi fikrini kabul etmek yeterlidir. Belli özellikler taşıyan her şey bir objedir; ancak varolma zorunlu bir özellik değildir. Meinong’dan yedi asır önce filozof Avicenna varolmayı bir öz ya da maddenin tesadüfi bir özelliği olarak tanımlamıştır (accidens adveniens qidatti). Bu bağlamda, madde formunda olmayan ancak varolduğu bilinen on yedi sayısı ve doğru açı gibi soyut objeler olabileceği gibi kendim ve Anna Karenina gibi somut objeler de olabilir. Şu ayrıntıyı da belirtmek gerekir ki ben bir MOVO’yum ancak Anna Karenina değil.³⁰

Eco’ya göre madde olarak varolan iki tür obje bulunmaktadır: Barack Obama gibi şu an varolan ve Sultan I. Murad gibi geçmişte varolan. Bunların her ikisi de bir objeye karşılık gelmektedir, Barack Obama gerçek dünyadaki varlığına referanstır. Sultan I. Murad için ise pekçok kanıt, resim ve arşiv belgeleri bulunmaktadır, fakat aynı şey Miloş Obiliç için de söylenebilir mi? Miloş Kopiliç o dönem için tartışmalı bir şahsiyettir, Sultan I. Murad’ı öldüren Miloş Obiliç için de aynı şey geçerlidir. Onunla ilgili Arnavutça pekçok şiir yazılmıştır. O halde maddesel bir obje olarak varolmuş olabilir; ancak onun varlığı Kosova Savaşı’nın hemen sonrasında epik şiirler, anekdotlar ve efsaneler yoluyla bilinmeye başlanan kurgusal bir karakter olmanın

²⁹ Mojmir, Križan: “The Failure of Yugoslav National Idea” 1994, **Studies in East European Thought**, Vol. 46, No. ½, 1994, pp.69-89.

* MOVO-Madde olarak var olan objeler (ing. Physical Existing Objets-PhEO)

³⁰ Eco, **Confessions of a young novelist**, s. 76

sonucudur. Semiyotik objelerin etnik etkileri gerçek objelerin etkilerinden daha fazladır.

“Kurgusal bir dünya yalnızca olası bir dünya değil aynı zamanda “gerçek dünyanın bir köşesinde veya merkezinde vuku bulan olayların nispeten kısa bir seyri” olarak tanımlanabilecek küçük bir dünyadır. Kurgusal açıdan olası bir dünya metinde açıkça belirtilen değişim haricinde, her şeyin gerçek dünya olarak adlandırdığımızla benzer olduğu bir dünyadır.”³¹ Söylem oluşumu sürecinde kurgusal ifadelerin epistemolojik fonksiyonu önemli bir role sahiptir. Kurgusal karakterlerin kurgusal ifadeleri sorgulanamaz. “Kosova Savaşı” filmi savaşın 600. yıldönümü dolayısıyla 1989’da yayımlandı. Yugoslav sinemasınca hazırlanan bu film “Бож на Косову”/Kosova Savaşı adlı şiirden uyarlanmıştır. Bu filmde Obiliç hayatı pahasına bir seçim yapar. Sultan I. Murad’ı her ne pahasına olursa olsun öldürmeye karar verir. Sultan Murad’ın çadırına girerek onu ağır şekilde yaralar. Bir süre sonra Sultan Murad’ın oğlu Sultan Bayezid Obiliç’in kellesini vurdurur. Aynı şekilde bilim ve mantığın ötesinde mistik bir deneyim ve cinsel çağrışım yüklü Obiliç’in şehitliğiyle anlatı son bulur. Şehitlik “öylesine heyecan verici bir deneyimdir ki ruhu ateşe doğru çeker. Mantığı felç eder. Sözleri kifâyetsiz kılar. Hatta düşünmeyi bile güçleştirir.” Şehitlik “arınmış bir aşk ile derin, karmaşık bir bilgeliğin biraraya gelişidir. Şehit olan kişi diğer insanlar için bir “model” ve bir “örnektir”. Kanaatime göre Obiliç ve Lazar karakterleri şehitlik yoluyla madde olarak varolan obje tanımından koparak kurgusal karakterlere dönüştüler. Frederick F. Anscombe Ortodokslar tarafından derlenen ‘yeni şehitler menkıbesini’ ‘doğal olarak metafizik ve gerçeğin sembolü’ olarak tanımlar. ‘Bu hikâyelerde ima edilen şey Osmanlı Balkanları’nda yaşayan Ortodokslar arasında yaygın olan kıyametten önce yaşanacağına inanılan bin yıllık refah dönemidir; buna göre baskı altında dahi inancını koruyanların günahları bağışlanacak: Kıyamet Günü’nde de cennetin krallığına kabul edilerek ödüllendirileceklerdir.”³² Mistik duyguların epistemolojik gerçeklere dönüştürülmesi, idealleri ve rasyonel seçimlerle evrensel değerlerden ziyâde duygularına dayanan politik düzlemdeki yaşantısı konusunda bireyi daha kararlı kılmaktadır.

³¹ Ibid., s. 80

³² Anscombe F, Frederick: “The Ottoman Empire in Recent International Politics-II: The Case of Kosovo The International”, **History Review**, Vol. 28, No.4, 2006, pp. 758-793.

Ulusların doğumu mitlerin, ideolojilerin ve anlatıların ortaya çıkmasıyla başlar. Bir ulus için en önemli şey ulus ruhunu meydana getiren ve bireylerde eşit ve benzer oldukları duygusunu uyandıran idoller ve sembollerdir. “Batı Medeniyeti” açısından en önemli tarihi olay olarak tanımlanan Kosova Savaşı’na bile hâlâ etnik güçleri tartışılmayacak kurgusal karakterler eklenmeye devam etmektedir. George Castellan’ın naklettiğine göre Hristiyanlar Osmanlı cephesine doğru ilerlerken Osmanlılar’a karşı erken bir zafer haberi yanlışlıkla Fransa Kralı IV. Karl’a iletilir. Bu zaferin şerefine Paris Notre-Dame’da Kral’ın önünde bir *Te Deum*/ şükran ilahisi söylenir.³³ Filmde yer alan vatansever söylemlerin arka planında farklı şekillerde birbirine muhalif ikiliklerden bahsedilir: Batı-Doğu, Sırp-Türk ve Hristiyan-Müslüman. Öte yandan hem Hristiyan birliklerinde hem de Sultan’ın tebaasında Arnavutların, Macarların ve Sırpın olduğu bilinmektedir. Yapılan bir tarih hatası ise ulusal bağlamda Türk teriminin kullanılmasının modern ulus kimlikleri üzerinde aktüalite ve ileriye dönük tarihi izdüşüm yaratmasıdır.

Miloş Obiliç veya Çar Lazar gibi tartışmalı şahsiyetlerin ölümsüz karakterlere dönüşmesi örneğinde olduğu gibi varolan objenin kurgusal karakterlere ontolojik dönüşümü bu karakterleri semiyotik objeler haline getirir. Bu semiyotik objelerin bilimsel açıdan varlıkları ispatlanamaz objelere dönüşecekleri ve tarihsel açıdan folklor, şiir ve filmlerle aktarılan kolektif düşüncenin bir parçası haline gelecekleridir. “Kollektif düşünce” ifadesi ise tam olarak akademik çevreyi içine almayan genel topluma ait düşüncedir. Peki semiyotik objeler neden bu kadar güçlüdür? “Kurgusal karakterler hiç değişmeyecek ve sonsuza dek yaptıkları şey her neyse onun fâili olarak kalacaklardır. Bu nedenle özellikle ahlaki perspektiften bakıldığında bizler için önemlidirler.”³⁴ Bu ifadeler akıllara Freud’u getirebilir, kurgusal karakterler derin bir bilinç dışılık içine gömülmüşlerdir ve zaman zaman kimlikleri ve kolektif anıları yeniden oluşturmak ve tazelemek için rasyonelleştirilmiş irrasyonelite biçiminde ortaya çıkarlar.

Christopher Marlowe, Fransua Rabelias gibi Ortaçağ ve Rönesans dönemi boyunca kitaplarında Osmanlı-Türk imajını tasvir eden çok sayıda yazar bulunmaktadır. Bunlar arasında İşkodralı tarihçi Martin Barleti’nin on üç kitabı ve “Epirotlar’ın muhteşem prensi George Castrioti’nin yaşamı, karakteri ve özellikle Türklere karşı

³³ Georges Castellan, **Histori e Balkanit**, Çabej, 1991, Tirane, s. 68

³⁴ Ibid, s. 117

gösterdiği kahramanlıkları” anlatan İşkodralı Katolik papaz ve tarihçi *Marinus Barletius*’a ait *De obsidione Scodrensi* da sayılabilir. Kahramanlıkları nedeniyle George Castrioti’ye Büyük İskender anlamına gelen Scanderberg soyadı verilmiştir.

“Tersine çevrilmiş barbarlık teması ve buradan doğan “Barbar Türk” imajı, ünlü Fransız edebiyatçısı ve Rönesans düşünürü Francois Rabelias, Pantagruel (1550) adlı epik eserinde zirveye ulaşacaktır. Eserin kahramanı Pantagruel, öğrencisi Panurge’ye Türklerin eline nasıl esir düştüğünü ve sonra nasıl kurtulduğunu anlatmasını söyler. Ateşle işkence yapmanın İslam’da yasak olduğu ayrımını unutan Rabelias, kahramanın ağzından Türklerin nasıl işkence yaptıklarını ve vahşeti bir zevke dönüştürdüklerini anlatır.”³⁵

Kuşkusuz Kosova Savaşı Haçlı Seferi’yle eş tutulamaz ve Çar Lazar da Papa II. Urbanus ya da İmparator I. Aleksios Komnenos gibi tanımlanamaz. Kosova’nın Sırbistan’ın Kudüsü olmadığını da söyleyemeyiz. Kurgusal karakterler zaman, mekan ve olasılıklar içinde dalgalanmalar göstererek bilinç dışımızın bir parçası olurlar. “Yeni Osmanlılık” ve Türkiye’nin Balkanlar’daki dış politikaları kaçınılmaz olarak Osmanlı’nın Balkanlar’daki saltanatı/işgali/yönetimi ile yorumları izdüşümleriyle bağdaştırılmaktadır.

1.2.1 Kosova Savaşı ve Kopiliç

Daha önce de belirttiğim gibi bu çalışma karmaşık tarihi meselelere ışık tutmak adına yapılan tarihsel bir araştırma değildir; bu çalışma ile Balkanlar’daki bazı ders kitaplarında tarihsel olayların yansımalarını ve bu olayların aktarımında nasıl bir dil kullanıldığını; ayrıca farklı kesimlerden bazı aydınların da bilimsel tutarsızlık çerçevesinde eleştirdiği gibi bazı tarihsel olaylar ve şahsiyetlerle ilgili tutarsızlıkları ortaya koymak istemekteyim. Peki bu neden önemlidir? Okul kitapları vatandaşlık bilincini oluşturmada, bireylerin fikri kimliklerinin gelişiminde ve çok kültürlü toplumlarla ilişki kurmada büyük bir öneme ve derin bir etkiye sahiptir. Bu tezde ele alınan konuya ilişkin olarak Türkiye’nin Balkanlar’daki yeni faaliyetlerine karşı yapılan eleştiriler kitaplar, medya, filmler ve politik propaganda yoluyla önceden yapılandırılmış bir zihniyete ait eleştirilerdir. Bu şahsiyetler ve mitler üzerine çağdaş aydınların yaptığı eleştirilere farklı yaklaşımlar getirmeye çalışmaktayım. Öte

³⁵ İbrahim Kalın, **İslam ve Batı**, İsam yayınları, 2008, İstanbul, s. 104

yandan Balkan uluslarının Osmanlı ordusuna karşı savaşıran ulusal şahsiyetleri kendilerine mal etme çabası sonucu bazı tarihsel şahsiyetlerin tartışmalı hale geldiğini kanıtlamak, Türkiye'nin Balkanlar'daki yeni yaklaşımına karşı bu ulusların gösterdiği tutumu anlamayı kolaylaştıracaktır.

Bu uluslarının idolleri haline gelen söz konusu tarihsel şahsiyetlerin Balkan uluslarının "Yeni Osmanlılık"a yönelttiği eleştirilere neden olan tarih bilinci ve bu eleştirilerde kullanılan politik söylemlerde büyük rolü olduğu kanaatindeyim.

İki taraf arasındaki ilk temaslar diplomatik nitelik taşımaktadır denebilir. Sırp Krallığı Osmanlılarla yeni bir ittifak zemini aramaktaydı; bu nedenle 1351'de Sırp Kralı Czar Stefan Dushan, Osmanlı hükümdarı Orhan Bey'i (1324–62) kendi tarafına çekip Bizanslılar'a karşı yeni bir savaş açmak için kızının Orhan Bey'le evlenmesini istemiş; ancak bu girişim başarısızlıkla sonuçlanmış ve ittifak gerçekleşmemiştir. Sırbistan ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ilk büyük savaş Sırbistan toprakları dışında Meriç Nehri kenarında 26 Eylül 1371'de yaşandı. Makedonya'nın iki Sırp hükümdarı Balkanlar'da Osmanlı ilerleyişini durdurmak için ciddi bir saldırı başlattı; ancak her ikisi de yenildi ve savaşta öldü. Sırp yenilgisi Osmanlılar için kuzey ve batı yönlerine ilerleme imkânı verdi. Kosova Savaşı'nın 15 Haziran 1389'da gerçekleştiği düşünülmektedir; ancak bazı tarihçilere göre Sultan I. Murad (1362–89) ve Sırp hükümdarı Prens Lazar'ın bu savaşta ölmeleri savaşın galibini şâibeli hale getirmiştir. Savaşın ardından Lazar'ın oğulları I. Beyazıt'a (1389–1402) tâbi oldular, bu bağ Beyazıt'ın Lazar'ın kızı Olivera ile evlenmesiyle güçlendi.³⁶ Sırp tarihçiliği açısından vuku bulan en önemli tarihi olay hiç kuşkusuz Kosova Savaşı'dır. Sırlar Priştina'ya çok uzak olmayan Gazimestan adı verilen bir yerde Osmanlı ordusuyla savaştıklarını ileri sürerler. Kosova Savaşı ya da bir başka deyişle bu savaşa ait hikâyeler Sırp ve Osmanlı tarihçiliği açısından tartışma konusu olagelmıştır. 14. yüzyılın ikinci yarısı boyunca Sırbistan güç kaybetmiş ve yerel eşraflara bölünmüştür. 1459'da ise uzun bir mücadelenin ve derebeyliğin ardından tamamen Osmanlı egemenliği altına girdi. 19. yüzyıl başlarında patlak veren bir isyanın ardından Sırlar 1830'da kuracakları devlete doğru ilk adım olarak özerklik kazanmayı başarmışlardır. Ne var ki Sırların bağımsızlıklarını ilan etmeleri Osmanlı'nın Kuzeybatı Balkanlar'dan çekilmesine denk gelen 1878'i bulmuştur.³⁷

³⁶ Gabor Agoston and Bruce Maters, **Encyclopedia Ottoman**, s. 512

³⁷ Ibid, s. 517

Bahsedilenler Sırp-Türk ilişkilerinin yalnızca kısa bir hikâyesidir; ancak bu hikâyenin ana odak noktası gelecekte özellikle Türklerle ilgili ötekiliği oluşturma ve ifade etmede Sırp kimliğini şekillendirecek olan Kosova Savaşı'dır.

Sırbistan'da ve geniş çapta Balkanlar'da "Türk" imajını oluşumunda resmi tarihçilik olarak nitelenen okullarda okutulan tarihi ve edebi kitapların, akademi olarak adlandırılan yüksek eğitim kurumlarına ait tutumların ve sinemacılığın rolü büyüktür. İlerleyen paragraflarda "öteki" olarak "Türk" imajını ele alan "Kosova Savaşı" adlı filmde bazı alıntılar incelenecektir.

Sözkonusu film, Ljubomir Simović'in şiirinden uyarlanarak yapımcı Zdravko Šotra tarafından yönetilmiştir. Film, Kosova Savaşı'nın 600. yıl dönümüne denk gelen 1989'da çekilmiştir. Filmde öteki, yani bilinmeyen ve barbar olarak gösterilen "Türk", Osmanlı değil, imajını yansıtan bazı ifadeler incelenecektir. Sözkonusu filmde pazarda yürüyen bir kadına Türkler'den neden korkmaları gerektiği sorulduğunda kadının verdiği cevap şöyledir: "Onlar zalim bir ordu. Yünleri, giyecekleri ve sığırları çalıp, evleri yakıyor, tozu dumana katıyorlar. Erkek ve kız çocuklarına tecavüz ediyor, kiliseleri ahırlara ve camilere çeviriyorlar. İnsanları diri diri kazığa oturtuyorlar."³⁸ Film Yugoslavya'da gösterime girdiğinde Sırp milliyetçiliği zirvedeydi. Bu, Kosova Savaşı'nın yapıldığı yerde konuşma yapan Slobodan Milošević'in sözlerini akıllara getirmektedir. Bu film Bosna Savaşı'na dek devam eden kendi döneminde yapılmış en büyük propagandadır. Ancak "Türk" yarı insan olarak tanımlanmakta ve filmin söylemi "Türkler"e karşı ağır aşağılayıcı ifadeler içermektedir. Kırk beş dakikalık bu filmde Kosova'nın Sırp prensi olan Vuk Brankovic karakteri, İsa'nın Son Akşam Yemeği'ni simgeleyen diğer Sırp Prensleriyle birlikte yediği yemekte şunları söyler: "Kosova'da yalnızca iki devlet, Türkiye ve Sırbistan, iki ülke, iki ulus, iki hükümdar arasında değil iki kıta, iki din, iki Tanrı arasında bir savaş yaşanacak."³⁹ Aldatıcı olmalarının ötesinde tarihsel yorumlamalar çağına uygun değildir. Ulus, devlet gibi kavramlar oldukça yeni kavramlardır ve bu savaşı medeniyetler sahnesine sürüklemek için bu ifadeler kullanılmıştır; bu söylem sadece Batı medeniyetini müslümanlardan sözde koruduklarını iddia eden 90'ların milliyetçi propagandasına katkıda bulunmuştur.

³⁸ Zdravko Šotra, *Boj na Kosovu* distributed by Centar Film, 1989, Yugoslavia, 08. Min.

<http://vimeo.com/12901823>

³⁹ Ibid, 0.45.min

1989'da Kosova'da Kosova Savaşı'nın 600. yıldönümünde Gazimestan'da konuşma yapan Miloseviç'in ifadelerinde de rahatlıkla görülebilir. Bu mesele bağlamında ele alınabilecek bir başka alıntı ise Sultan Murad'ın ölüm döşeginde oğlu Sultan Beyazıt'a söylediği vasiyetidir: “Sırbistan'ı bölmek istiyorsan Sırplar'a güven. Onlar bu işi senden daha iyi yaparlar. Kosova'nın gerisinde birbiri ardınca sıralanan kiliselere bak; Studenica, Zica, Ravanica. Bu Sırp kiliselerinin gerisinde Alman, Roma, Floransa ve Venedik kiliseleri, Paris ve Rounen'deki kiliseler. Kilise çanı duyduğun en son noktaya kadar İslam'ın okunu fırlatmalısın.”⁴⁰ Bu ifadeye göre sözkonusu savaş ulusal bir savaş olmaktan ziyâde Hristiyanlık ve İslam arasında din adına çıkmış bir savaştır.

Orduların kuruluşu ile ilgili de yaygın bir anlaşmazlık vardır; bu anlaşmazlığın bir nedeni Balkan uluslarının ulusal kimlikleriyle ilgilidir. ‘Örneğin Sırp tarihçiler Lazar'ın ordusundaki Arnavut birliklerden neredeyse yok denecek kadar az bahsederken Arnavut tarihçiler bu birliklere geniş yer verir. Arnavutlar'ın Lazar'ın ordusunda yer aldığına dair çok değerli bir kanıt mevcuttur: On altıncı yüzyıl başlarında Muzaka (veya Musachi) olarak bilinen soylu bir Arnavut ailesine ait önemli olayların kaydedildiği aile tarihinde Teodor Muzaka'nın çok sayıda Arnavut'u ‘başka bir Arnavut lorduyla’ birlikte Lazar'ın ordusuna katılmak için getirdiği ve savaşta öldüğü kayıtlıdır.”⁴¹ Georges Castellan *History of the Balkans* adlı kitabında Voyvoda Mircea'nın askeri birlikleri ve Gjergj Balsha and Dhimites Jonimes adlı Arnavutlar'ın da Lazar'ın ordusuna destek için gittiklerini belirtir. Sırp tarihçiliği diğer birliklerin Kosova Savaşı'na katıldığından bahsetmez. Bazı ünlü tarihçiler Arnavutlar'ın, Ulahlar'ın ve Macarlar'ın varlığından bahseder. Malcolm, Milos Kopiliç'in kurgusal bir karakter olabileceğini ileri sürer.⁴² Ulusal kimliklerin oluşumu sürecinde farklı uluslar Batı medeniyetini Osmanlılar'dan ve doğulu barbarlardan korumak adına bir mücadele örneği olarak “Kosova Savaşı”nı model alırlar. Özellikle Yugoslavya'nın dağılmasının ardından Sırplar tıpkı “Kosova Savaşı” filminde olduğu gibi Avrupa'nın koruyucusu olma konusunda otorite kurmak için bir üstünlük çabası içine girmişlerdir. Kosova Savaşı ve Miloş Kopiliç mitleri politik konjektürlere paralel olarak tekrar tekrar gündeme gelmiştir.

⁴⁰ Ibid. 1.18. min

⁴¹ Noel Malcolm, **Kosovo-A Short History**, New York University, Harper Colins, s. 62

⁴² Castellan, **Histori e Balkanit**, s. 68

Tarihçiler tarafından Kosova Savaşı'nın ve Miloş Kopiliç'in tamamen mitsel öğeler olmadıkları iyi bilinen bir gerçektir. Bu tarihsel olaya ilişkin gerçeklikler mevcuttur. Tartışılan bir başka mesele ise bu anlatıların nasıl yayıldığı ile ilgili bazı gerçekleri ortaya koyacaktır. “Savaşın sona ermesinin ardından anma törenleri ve abartılı hikâyeler boy göstermeye başladı.

“ Anma şekilleri birbirinden ayırt edilmelidir: bir yönüyle Hristiyan bir gelenektir. Prens Lazar Aziz ilan edildi ve ölümü Müslümanlar'a karşı kutsal bir zafer olarak yorumlandı; hatta Lazar “İkinci İsa” mertebesine yükseltildi. Şavaş kültürel hafızanın yanı sıra Balkanlar'da olayların en önemli betimleme aracı olan bir destanda da yaşamaktadır. Bir yandan Hristiyan ve efsanevi diğer yandan kahraman çok katmanlı ve geleneksel destanın ötesinde- bu destan Kosova efsanesinin, Kral Marko ve dokuz oğlunun (Jugovic), yaralı askere su veren Kosovalı kızla ilgili Miloş Obiliç hikâyesinin kesinliğini ortaya koyar. Kosova'yı anma Hristiyanlık'tan önce Slavlar'ın tanrısı Vitus'a yapılan bir tapınma geleneğinden gelmesi muhtemel St. Vid'e (Savaş Azizi) ibadet anlamı taşımaktadır. Sırlar'ın tarihi anma günü olan Aziz Vitus Günü (Jülyen takvimine göre 15 Haziran / Miladi takvime göre 28 Haziran) Sırlar için ölümün anıldığı bir gündür.”⁴³

Bieber'a göre Kopiliç karakterinin varlığı “oldukça tartışmalıdır”, ancak kendisine şehitlik atfedilmiş, Sırbistan uğruna kendini feda eden bir kahraman olarak görülmüş ve mit yoluyla Sırp hükümdarların kendi başarılarını ve kahramanlıklarını meşru kılmalarına karşı bir model haline gelmiştir.⁴⁴ Hikâyeyi ve Miloş Kopiliç karakterini tamamlayan bir başka tarihi karakter ise Çar Lazar'dır. Sırp kültüründeki bazı destanlar tarihi bir yenilgiyi tüm Sırp ulusunun yenilgisi olarak tanımlar; ancak bu destanlarda merkez odak noktası Sırp halkının kaderi değil Lazar'ın inancıdır. “Hiç kuşkusuz Osmanlı yönetimindeki uzun yüzyıllar boyunca bu destanların Türkler konusunda içinde buldukları çıkmazın tarihsel kökenlerini anlattığını düşünen pek çok Sırp olmuştur.”⁴⁵

“Ortodoks Kilisesi söz konusu mitin şekillenmesine yardım etmiş ve Osmanlı dönemi boyunca onun koruyucusu rolünü üstlenmiştir. Sırp kilisesinin önemli başışçılarından Lazar, öldükten sonra gömüleceği yer olan Ravanica'daki manastırı vakfetmiştir. Sırp Ortodoks papazları onu anmak için yazdıkları eski yazılarda dindarlığını vurgulamışlar ve onun diğer Hristiyanlar vahşi Türkler'in pençelerinden kurtulsunlar diye şehit edilerek İsa gibi bir figüre dönüştüğünden bahsederler. Sırp Ortodoks toprakları Osmanlı kontrolüne geçtikten sonra bile

⁴³ Oliver Jens Schmit, **Kosova-Hisotri e shkurtër e një treve qendrore Ballkanike**, Koha, Prishtine, 2012, s. 44

⁴⁴ Florian Bieber, “The Kosovo Myth from 600 anniversary to the present”, s. 96

⁴⁵ Malcolm, **Kosovo-A Short History**, s. 79

kilise kâfirlere teslim olmaksansa öldükten sonra ‘cennetin krallığı’na inanarak imanına sadık kalan bir kral örneğini faydalı buldu. Böyle bir mesaj kilisenin öteden beri sorunu olan İslam’a geçiş konusunda olumsuz etki yarattı. Lazar hikâyesi Ortodokslar’ı Hristiyan inançlarını korumaya teşvik etmek için kilise tarafından toplanan yeni şehit menkıbelerine çok benzemektedir..”⁴⁶

Bu tartışmalar Kosova mitinin ortaya çıkmasına sebep olan düşüncelerdir; özellikle son alıntıda belirtilen hususun önemli olduğunu düşünüyorum. Lazar karakterini İsa’ya benzetmek din, metafizik ve bu karakterlerin kutsal geçmişlerini ön plana çıkarır, bu durum ise meseleyi doğrudan İslam’a ve Hristiyanlık’a getirir. Böylece Osmanlı’ya karşı yapılan savaş İslam’a karşı yapılmış demektir. İster İslam’a ister Osmanlı’ya karşı olsun her iki durumda da Türk’e karşı savaşmak anlamı vardır. Öte yandan Kosova Hristiyanlığın ve kutsallığın sembolü olarak görülmektedir. Schmit’e göre Sırp kimliğinin oluşumu sürecinde Kosova onların milliyetçi paradigması içindeydi. Kosova “Sırbistan’ın Beşiği” ve “Sırbistan’ın Kudüsü” idi. Lazar’ın yüceltilmesinin sebebi onun yeryüzü krallığından çıkarak cennet krallığının emrine girmiş olmasıydı. Yeniden canlanan Sırbistan’ın yeni görevi Müslümanlardan alacakları intikamdı(dır).⁴⁷

28 Haziran 1989’da Sırbistan Devlet Başkanı Slobodan Milošević Kosova Savaşı’nın 600. yıldönümü dolayısıyla düzenlenen anma töreninde bir konuşma yaptı. Konuşma Osmanlı Devleti’nin ellerindeki Ortaçağ Sırp Krallığı’nın yenilgisi ve ayrıca Sırp Despotluğu’nun yanısıra Sırp topraklarının çoğunun ilhakıyla ilgiliydi. Aşağıdaki satırlarda Slobodan Milosevic Sırbistan’ın Batı Avrupa Medeniyeti’ni “ötekilerden” korumak için Kosova’yı savunduğunu ve Sırbistan’ın bu nedenle Avrupa kültürünün ayrılmaz bir parçası olduğunu belirttiği ifadeleri yer almaktadır.

“Altı yüz yıl önce Sırbistan, Kosova Meydanı’nda kendini ve aynı zamanda Avrupa’yı kahramanca savundu. Sırbistan o dönem Avrupa kültürünü, dinini ve genel olarak Avrupa toplumunu koruyan bir tabya idi. Bu nedenle günümüzde Sırbistan’ın Avrupa’ya ait olup olmadığını sorgulamak hiç de adil olmayan ve tarih etiğine sığmayan saçma bir yaklaşımdır. Sırbistan geçmişte olduğu gibi bugün de tarihi açıdan itibarından hiçbir şey kaybetmeden Avrupa’nın kesin olarak bir parçasıdır.”⁴⁸

⁴⁶Anscombe F. Frederick, “The Ottoman Empire in Recent International Politics-II: The Case of Kosovo The International”, **History Review**, Vol. 28, No. 4,2006, pp. 758-793

⁴⁷ Schmit, **Kosova-Hisotri e shkurtër e një treve qendrore Ballkanike**, s. 45

⁴⁸ <http://www.slobodan-milosevic.org/spch-kosovo1989.htm> erişim 05.06. 2013

Hiçbir toplumdan ya da ulustan mitlerini söküp almak kolay değildir. Mitlerin psikolojik etkisi içerden ve dışardan gelen bir dizi yeni fikir kadar güçlüdür. Yerleşmiş bazı hikâyeleri ve karakterleri Balkan insanının gözünde etkisiz hale getirme yarışı yeni bir şey değildir. Aslında problem toplumları mitler ve kurgusal karakterlerle yönetme meselesi değildir. Asıl problem varolmayan veya uydurulmuş gerekçelere dayanarak toplumları yönlendirecek paradigmlar oluşturmak için mitlere dayalı kurgusal fikirlerin bilimsel önermelermiş gibi algılanmasıdır. Bu akademik konjektürler probleme kısa süreli çözümler getirmekten daha fazlasını yapamamaktadırlar.

1.2.2 Tartışmalı Okul Kitapları

Sırbistan'da ortaokul seviyesindeki tarih kitaplarında “Türk” ve “Sırp” gibi ikili ifadeler bulunmaktadır. Bu kitaplarda Arnavutlar Türkler’in köleleridir ve Sırp birlikleri Kosova’da Sırp savaşı Miloş Obiliç tarafından öldürülen Sultan Murad’ı beklemektedirler.⁴⁹ Osmanlılar ve “Türkler” tarih kitaplarında neredeyse aynı özelliklerle tanıtılmışlardır. “Osmanlı İmparatorluğu’nda esir tutulan uluslara korkunç işkenceler yapılırdı. Hristiyanlar’ın çoğu reaya olmuştu , vergiler ve tımar yüzünden sosyal sömürüye maruz kalıyorlardı.”⁵⁰ Arnavut bir araştırmacı olan Olsi Jazexhi “Ötekileri Tanımlamak: Arnavutluk’taki Lise Ders Kitaplarında Müslüman ve Türkler İmajı” adlı çalışmasında Osmanlı sultanlarının “acımasız katiller” olarak tanımlandığından ve Türk askerlerinin Arnavutlar’a, özellikle de Hristiyan nüfusa görülmemiş işkenceler uyguladıklarından bahsedildiğini belirtir.⁵¹ Yalnızca tarih kitapları değil şiir de bu tip yorumların ve imajların aktarılmasında ve aşılmasında etkili bir metottur. Örneğin Gjergj Fishta “Lahuta e malcis” adlı şiirinde Türkler’in Arnavutlar’la olan ilişkisini aşağıdaki şekilde ele alır:

“Pesëqind vjet kishin kalue /	Beş yüz yıl geçti aradan
Cëse te buk’rën këtë Shqipni /	Ey güzel Arnavutluk
Turku e mbante robin/	Esir aldı alalı seni Türk,

⁴⁹Sima M. Cirkoviq, **Historia për klasën e vitit të dytë**, Enti i teksteve mesimore, Podgorica, 1995, s. 177.

⁵⁰ Milutin Peroviq, Rela Novakoviq, **Historia për klasën e vitit të tretë**, Enti i teksteve mësimore, Beograd, 1996, s. 75

⁵¹ Olsi Jazexhi, “Depicting the other: The image of the Muslim and Turk in Albania’s high school textbooks”, **Int. J. Turkish Studies**, Vol. 15, No 1&2, 2009, s. 11

Krejt tu'e la t'mjerën në gjak/ Kapladı seni kan ile
frymën tue ia nxanun njak/ Ve terk etti ölüme
as tu'e lane, jo drtië me pa./ Işıktan mahrum etti
kurrë të keqen pa ia da/ Mahkum etti bir kâbusun içine
rrihe e mos e len me kja.../ Hıçkırıklara boğdu seni, ağlamana izin vermedi
bile.⁵²

Olsi Jazexhi'ye göre eli kanlı Türk, kıyımcı, Asyalı, yağmacı, ezici, Osmanlı boyunduruğu gibi ifadeler Arnavutluk'taki lise kitaplarında mevcuttur ve bu durum "öteki" için oluşturulmaya çalışılan farklı ve gerçek dışı imajları zihinlere aşılama etkili bir yoldur. Bu kitapların okutulduğu yerlerde sosyal-psikolojik bir fenomen olarak Türk ve İslam fobisinin gelişimi kaçınılmazdır. Bu kitapların çoğu komünist rejim sırasında yayımlanmıştır; ancak hâlâ bazı lise öğrencileri tarafından okunmaktadır.

1.2.3 Skanderbeg- bitmeyen hikâye

Sonsuz hikaye son zamanlarda Arnavutluk'ta tartışmaların merkezi haline gelen bir figürle/karakterle ilgilidir. Bu hikaye Sultan II. Murad'a ve Konstantinopol'ü fetheden oğlu Sultan Fatih'e karşı mücadele eden bir Arnavut savaşçısının hikâyesidir. Tarihçiler İskender Bey'in Osmanlı Devleti'ne bağlı birliklere ciddi zararlar verdiğini belirtir. İskender Bey aslen Georgios Castriotis (Gjergj Kastrioti-Skenderbeu) olarak bilinir. Günümüzde, komünizm döneminden etkilenen Arnavut tarihçiliği İskender Bey'e parlak dini bir kimlik atfetmekten kaçınmaktadır. Zira Ortodoks olarak doğmuş, bir Müslüman olarak yetiştirilmiş ve bir Katolik olarak ölmüştür.

İskender Bey'le ilgili pekçok hikaye anlatılmakta ve tarihi atıflarda bulunmaktadır. Arnavut kamuoyunda en popüler kitap XV. yüzyılda yaşamış Arnavut papaz Marin Barleti'ye aittir. Gjjon Kastrioti'nin oğlu Gjergj kimilerine göre "rehinelik" olarak tanımlanan devşirme sistemi gereği Edirne'ye gönderilir. Küçük bir çocuk olmasına karşın İslam'a girer ve Edirne'de eğitim gördükten sonra savaş yeteneklerinden ötürü

⁵² Ibid, s. 17

II. Murad tarafından kendisine Büyük İskender'e atfen İskender adı ve Bey ünvanı verilir. 1443'te Macarlar ve Osmanlılar arasındaki Niş'te yapılan savaşta Osmanlı Ordusu'nu yüzüstü bırakarak kaçar. Arnavut tarihçilere göre orduyu savaş meydanında bırakarak kaçmak önceden yapılmış bir planın parçasıdır. Resmi Arnavut tarihçiliğine göre İskender Bey herhangi bir izahat vermeden Arnavutluk'a geri döner ve Arnavut prensliklerini Türkler'e karşı örgütler. Türkler bu tarihçilik anlayışında çok vahşi olarak tanıtılırlar, vahşi işkenceler ve toplu katliamlar yaptıkları Yeniçerilik için çocukları kaçırdıkları, insanları kaçırap köle olarak sattıkları ve bu nedenle Osmanlı isyanına karşı ayaklanmaların çıktığı yazılmaktadır.⁵³ Bu durumun bir başka versiyonunu ve amacını olağan dışı sayılmayacak ilginç bir ifadesi ise şöyledir: "İslam birliklerine karşı Arnavut vatandaşlara katıldı. Hristiyanlığı benimsedi, aile mülkünü talep etti ve 1444'te Arnavut prenslerinden oluşan Arnavut Ligi'ni (Lezha Ligi) kurdu ve bu birliğin başkumandanlığına atandı."⁵⁴

1444- 66 yılları arasında Sultan II. Murad dönemi boyunca Osmanlı akınlarına karşı başarılı mücadelelerde bulundu ve bu durum onu Avrupa'da ilgi gören bir prens ve kahraman statüsüne yükseltti. "Yıllar içinde Napoli, Venedik ve Papalık tarafından bazı destekler almış ve Papa III. Callistrus tarafından Kutsal Makam'ın generali olarak tayin edilmiştir. 1463'te Venedikliler'le Türkler'e karşı yeni bir saldırı başlatmaya yardımcı olacak bir ittifak kurmuştur. Hayatının sonuna kadar Türk akınlarına başarılı bir şekilde karşı koymaya devam etmiştir."⁵⁵ Bu ifade edilenlerin aksine komünist dönemin Arnavut tarihçiliği Arnavut Liga'sının yalnızca "Türkler'e karşı değil; aynı zamanda Venedik'e karşı çatışmalarda ve savaşlarda da rol aldığını ve Venedik politikalarının Arnavut Ligi'ne mensup Arnavut derebeyliklerini dağıtmaya çalıştığını belirtir.⁵⁶ Tarihin yorumlanma tarzının politik konjektürlerle nasıl sıkı bir ilişki içinde olduğunu anlatmaya çalışmaktayım. Arnavutlar'ın yirmi yıldır Avrupa Birliği'nin bir parçası olmak istediği bilinmektedir, buna bağlı olarak

⁵³ Akademia e Shkencave të Shqipërisë, **Historia e Popullit Shqiptar I**, Toena, 2002 Tiranë, s. 384-388

⁵⁴ "Skanderbeg" Encyclopædia Britannica Online, s. v. Erişim 14.06.2013, 2013, <http://global.britannica.com/EBchecked/topic/547262/Skanderbeg>.

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ Selami Islami, Kristo Frasheri, **Historia e Popullit Shqiptar I**, Enti i teksteve dhe i mjeteve mësimore të Krahinës së Kosovës, Prishtinë 1979, s.258-259

bugün İskender Bey figürü Arnavut ulusal birliğinin ve Arnavutlar'ın Avrupa kimliğinin bir sembolü olarak işlev görür.⁵⁷

İskender Bey 19. yüzyıldan bu yana Arnavutça konuşulan ulusalcılıktan ziyade Arnavut ulusalcılığı oluşturmak için çok-katmanlı bir figür olarak önemli bir role sahip en öne çıkan karakterlerden biridir. İskender Bey hâlâ eski Yugoslavya'dakiler, İtalyan Arbëresh'i ve diasporalar da dahil tüm Arnavutlar için ulusal bir kimlik niteliğindedir. İskender Bey figürünün tarihi oldukça ilginçtir. Ölümünün ardından adeta efsanelere ve mitlere boğulmuştur. Avrupa'yı korumak için Osmanlı'ya karşı mücadele eden bir figür olarak efsanesi tüm Avrupa'ya yayılmıştır. Ancak Arnavut toplumunun toplu halde İslamiyet'e geçişinin ardından neredeyse tamamen unutulmuştur. İskender Bey'in hayatının edebi versiyonu ölümünden yaklaşık kırk yıl sonra Marin Barleti tarafından kaleme alınan ve Roma'da yayımlanan *De Vita Moribus Ac Rebus Praecipue Aduersus Turcas, Gestis, Georgii Castrioti, Clarissimi Epirotarum Principis, qui propter celeberrima facinora, Scanderbegus, hoc est, Alexander Magnus, cognominatus fuit, libri Tredecim, per Marinum Barletium Scodrensem conscripti*⁵⁸ metniyle ortaya çıkmaktadır.

Orjinali 1508 ve 1510 yılları arasında Latince olarak yayımlanan metin oldukça ilgi görmüş ve Almanca (1533), İtalyanca (1554), Portekizce (1567), Fransızca (1576), İspanyolca (1581) ve İngilizce (1596) dillerine de çevrilmiştir. Barleti'nin İskender Bey figürüyle ilgili çevirisi Avrupa'da büyük ilgi uyandırmıştır. Barleti'nin Türk ilerleyişine karşı gösterilen kahramanlıkları anlattığı hikaye takip eden dört yüz yıl boyunca İskender Bey mitinin edebi algılanışının temelini oluşturur. "Kuzey Arberia, Barlet ve Franc lı Katolik papazlar İskender Bey'in ününü Hümanistler dünyasına yaydılar. Bu yayılma hızına İşkodra'nın hümanist papazlarının akıcı Latinceleri kadar yeni kitapların basılması da etkili oldu."⁵⁹

İskender Bey figürü Arnavutluk'a bir Avrupa kimliği kazandırmak için Arnavut milliyetçiliğinin merkezi figürü olarak kasten seçilmiştir. "Efsanenin bizzat gelişimini ele aldıktan sonra aşağıda açıklayacağım gibi Arnavut ulusalcılığı üç yolla

⁵⁷ Olsi Jazexhi, op. cit, s. 8

⁵⁸ Epirotlar'ın Yüce Prensi hakkında, Gjergj Castrioti'nin, hayatı, karakteri ve özellikle Türkler'e karşı faaliyetleri. Ünlü kahramanlıkları nedeniyle kendisine Büyük İskender'e atfen Skanderbeg soyadı verilmiştir. Thirteen books by Marin Barleti of Shkodra. Daha fazlası için: Minna Skafte Jensen, "A heroic tale:Marin Barleti's Scanderbeg between orality and literacy", 2006, s. 3

<http://miqesia.dk/Barleti-Scanderbeg.pdf> erişim 13.12.2013

⁵⁹ Oliver Schmit, **Skenderbeu**, K&B 2009, p 291

bunu yapar: Avrupa’da bir ulus-devlet yapısının ilk örneği olarak orjinal bir öz bilinçli politik birlik öne sürer; Osmanlı İmparatorluğu’na direnen bir imaj yoluyla ‘Avrupa’ sınırlarının koruyucu rolüne bürünür; ayrıca bunları yaparak ‘Avrupa medeniyetinin’ gelişiminde hayati bir faktör olduğunu göstermek ister.”⁶⁰ “Arnavutlar’ın Hristiyan olmaları dolayısıyla kendilerine Batı’nın bir parçası oldukları imajını verdikleri dönemi betimlemek için Frashëri’nin en popüler şiirlerinden olan *Istori’ e Skënderbeut* adlı şiirini analiz eden Sulstarova, bu şekilde Arnavutluk’un orta çağ figürü olan İskender Bey’den Frashëri’nin nasıl faydalandığını inceler.”⁶¹

“Rönesans yazarları için ‘İskender Bey, Türk yönetimine direnen birleşmiş Arnavut halkının ideal bir sembolü olarak işlev görür’ çünkü İskender Bey mitinin oluşumu ‘onlara Osmanlı’dan önce ortaçağda bir ‘Arnavutluk’ olduğunu iddia etme imkanı vermişti, buna dayanarak modern bir Arnavutluk devletinin “yeniden doğuşu” mümkün olabilirdi’ (Sugarman, 1999, p. 431). Frashëri şiirinde Osmanlı’nın fethetmesinden önce uyumlu ve kendi varlığının farkında olan bir ‘Arnavut’ mevcudiyetini ima eder. (Frashëri, 1999). Rönesans metinlerinde, Osmanlı akınlardan önce Arnavutluk’un ‘kendi başına’ tutarlı ve kendi varlığının farkında olduğunu belirtilir ve böylece gereken sadece on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında yeniden canlandırılmasıdır.”⁶²

Sulstarova, Frashëri’nin Vatikan bilgisi Marin Barleti’nin on altıncı yüzyıl biyografisinden nasıl etkilendiğini anlatır. Bu biyografide Türkler , sürekli olarak “tüm Hristiyan Avrupa’yı yok etmek isteyen aşağı bir ırkın barbarları” olarak tanımlanır.⁶³ Naim Frashëri’nin Türkiye’de Şemseddin Frashëri olarak tanınan ve Türk-Osmanlı edebiyatına büyük katkılarda bulunan Sami Frashëri’nin küçük kardeşi olması şaşırtıcıdır. Frashëri’nin şiirinde Türk figürü canı bir yok edici, şehvet düşkünü, Batı medeniyetini yok etme isteği güden kontrol edilemez barbarlar şeklinde tasvir edilir. Bu nedenle İskender Bey Avrupa’nın ve Arnavutluk’un koruyucusu olarak tanımlanır. “Frashëri, içinde bulunulan zamanın Arnavutlar için

⁶⁰ Nixon, op.cit, s. 6

⁶¹ Enis Sultsarova, **Arratisje nga lindja: orientalizmi shqiptar nga Naimi te Kadare**, Globic Press, 2006, North Carolina, 2006, s. 50-56

⁶² Nixon, s. 9

⁶³ Pula, Besnik: “Review of Arratisje nga lindja: orientalizmi shqiptar nga Naimi te Kadare by Enis Sulstarova”, **Albanian Journal of Politics** Vol. II, No.1, 2006, pp. 72-81.

<http://revistapolis.com/polis/index.php/polis-2--drejt-njurodyshimi-othermenu-50/48-recens-enis-sulstarova-arratisje-nga-lindja-orientalizmi-shqiptar-nga-naimi-te-kadareja-tiran> erişim 21. 06 74

kendilerini Doğu'dan kurtarmak ve nihayet hak ettikleri (Batı) medeniyetine girmek için fırsat olduğundan bahseder.”⁶⁴

Bu bağlamda Balkan uluslarının çoğu Avrupa'yı ulaşılması gereken bir hedef olarak görmüşlerdir. Balkanlar'ın Avrupa'ya varmak isteyen uzun yol hikayesi hala kimlik konusunda Balkan tartışmalarında yer alır, bundan ötürüdür ki Avrupa'ya doğru doğal akışı durduracak tüm faktörlerin analiz edilmesi gerekir. Bu akışı durdurabilecek potansiyel faktörlerden biri Türkiye'nin ya da başka bir ifadeyle “Yeni Osmanlılık”ın Balkanlar'daki varlığıdır.

⁶⁴ Besnik Pula, s. 74

2. BÖLÜM

Türkiye'nin Balkanlar'la İlgili Yeni Dış Politikaları

2.1 “Yeni Osmanlılık” nedir?

Davutoğlu'nu “Yeni-Osmanlıcı” olarak tanımlamak makul olabilir; zirâ kitaplarına, makalelerine ve konuşmalarına dayanarak doktrininin teorik eksenini Osmanlı- İslam medeniyeti üzerine oturtulmuştur denebilir. Ayrıca dünya görüşünün Osmanlı- İslam medeniyetine sıkı sıkıya bağlı olduğu ileri sürülebilir. Ahmet Davutoğlu'nun doktrini zaman ve mekan, uzamsal ve zamansal durumlar, özellikle de Orta Doğu, Kafkaslar ve Balkanlar'da politik konjektürleri değerlendirmede oralarda yaşayan müslüman vatandaşların insan haklarının yeniden gözden geçirilmesi için teklif ettiği akıllı ve iyi yapılandırılmış planla Türk dış politikasını yeniden şekillendirmiştir. Ancak bu yaklaşım Davutoğlu'nu bir “Yeni Osmanlıcı” yapmaz; zirâ kendisi de “Yeni Osmanlı(lık)” terimini hiçbir zaman kabul etmemiştir. Ankara'da bir basın toplantısında verdiği bir demecin ardından neden “Yeni Osmanlıcı” olmadığını açıklamıştır. Çalışmaları ile ilgili yorumları değerlendiren Davutoğlu ne Türkiye'de ne de yurt dışında kullanıldığı anlamıyla “Yeni Osmanlılık” terimini kabul etmenin imkansız olduğunu vurgulamıştır. Davutoğlu bu konuda şunları belirtmiştir:

“Türkiye Cumhuriyeti modern bir ulus devletidir ve bölgedeki ülkelerle eşit statüye sahiptir. Geçmişte Osmanlı coğrafyasında olan büyük ya da küçük ülkelerle de eşit statüde ilişkiler kurabiliriz. Bu, modern diplomasi gereğidir. Bu terimi öyle bir anlamda hiç kullanmadım. Yazılı medyadan çıkan şeyler ne yazık ki gerçeği yansıtmamaktadır.”⁶⁵

Türkiye'nin Balkanlar'daki varlığına dair çok sayıda yorum yapılmaktadır. Bu yorumlardan bazıları Ahmet Davutoğlu'nun aksi yöndeki tüm beyanatlarına rağmen Türkiye'nin Balkanlar'daki varlığını “Yeni Osmanlılık” projesinin bir parçası olarak gören Balkanlar'ın önde gelen aydınlarına aittir. Böyle bir projenin varlığı konusunda ısrar etmelerinin nedeni Ahmet Davutoğlu'nun Saraybosna'da yaptığı bir konuşmadır. Davutoğlu kendisine yöneltilen “Türkiye'nin Balkanlar'a bakış açısı nedir?” sorusuna şu cevabı vermiştir: “Biz politik diyalog, ekonomik bağımsızlık ve

⁶⁵ <http://www.todayszaman.com/news-193944-i-am-not-a-neo-ottoman-davutoglu-says.html> erişim 8 Haziran 2013

işbirliği, entegrasyon, kültürel uyum ve hoşgörü zemininde yeni bir Balkan Bölgesi istiyoruz.”⁶⁶ Ona göre Türk dış politikası Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Doğu olmak üzere tüm çevre bölgelerde bir düzen oluşturmayı amaçlamaktadır. Dimitar Betchev bu duruma şu yorumu getirir: “Davutoğlu sürekli “Yeni Osmanlı” etiketinden kurtulmaya çalışmaktadır; kendi görüşüne göre bölgesel bir düzen için geçmişteki Osmanlı emperyalizmine gönderme yapmaktan çekinmemektedir. Saraybosna’daki konuşmasında Balkanlar’ın “gerçek ruhunu” yeniden keşfetme ve parçaları daha sıkı örülmüş bir bütünlüğe bağlama zamanının geldiğini ifade etmiştir.”⁶⁷

Davutoğlu, “Yeni Osmanlılık” kavramının Türkiye’nin eski Cumhurbaşkanı Turgut Özal’a ait olduğunu doğrular. Özal, Soğuk Savaş’ın ardından yabancı devletlerin gündemleriyle uyumlu yeni dış politikalar üretmeye çalıştığı dönemde bu fikir benimsenmiştir. Dahası “Yeni Osmanlılık” demek “Özalcılık” demektir. Çandar’ın ifadesiyle Özalcılık ya da “Yeni Osmanlılık” Kemalizmin ‘cenazesini törenini’ hazırlamıştır.”⁶⁸ Özalcılık’ı veya “Yeni Osmanlılık”ı Kemalizm karşıtı olarak düşünmek bazı Balkanlı aydınların eleştirilerinde de açıkça yer almaktadır. “Yeni Osmanlılık”ı İslami ilkeler üzerinde yükselen İslami bir hareket olarak tanımlamaya Balkanlı aydınların tarafından çalışmaktadırlar. Davutoğlu ise “Yeni Osmanlılık”ı Soğuk Savaş sonrası bir reaksiyon olarak düşünmektedir. “Bu açıdan bakıldığında Soğuk Savaş sonrası dönemin dinamik şartlarında ortaya çıkan uluslararası konjektüre uyumlu bir politika geliştirmeye çalışan Özal’ın yeni-Osmanlılık etkisini barındıran iç ve dış siyasi söylemi bu yeni dönemin 1987-93 yılları arasında öne çıkan ve yükselen akımı olmuştur.”⁶⁹

Öncelikle “Yeni Osmanlılık” kavramını ve bu kavramı Davutoğlu’na maletmeye çalışan farklı yorumcuların eğilimlerini inceleyelim. “Yeni Osmanlılık” terimi yeni ve Osmanlılık sözcüklerinin birarada kullanılmasıyla oluşmuş bir ifadedir. Bu tür kavramlar Batı felsefesinde yaygındır; örneğin yeni-Kantçılık, yeni-Hegelmilik, yeni-Marksizm gibi. Bu tür hareketler belli bir felsefenin temel fikirlerine yeni bir yorum

⁶⁶ Daha ayrıntılı: Davutoğlu’un Saraybosna’daki konuşması,

http://www.docstoc.com/docs/71671852/Davutoglu_transcript_dzs

⁶⁷ Dimitar Betchev: “Turkey in the Balkans: Taking a Broader View”, **Turkish Insight**, Vol.14, No.3, 2012, pp. 131-146.

⁶⁸ Sedat Laciner, “Turgut Özal Period in Turkish Foreign Policy: Özalism”.

<http://www.turkishweekly.net/article/333/turgut-ozal-period-in-turkish-foreign-policy-ozalism.html>

erişim 07. 06. 2013

⁶⁹ Davutoğlu, **Stratejik Derinlik**, s. 85

getiren ve nezhepçilikten ilham alanların hareketi olarak tanımlanabilir. Bazen bu ideolojik hareketler eklektisizmle sonuçlanabilir. İki ya da daha fazla ideolojinin özetidirler. Yeni hareketler eski felsefeleri yeni bağlamsal realiteler içinde yeniden canlandırır gibi yapar. “Yeni-Osmanlılık” ile ne demek istendiğini anlamak için önce Osmanlılık’ın tanımlanması gerekir. Davutoğlu şunları belirtir:

“Fransız Devrimi’nin oluşturduğu dinamik şartlar içinde hem Avrupa’yı sarsan milliyetçilik dalgasının iç bütünlüğü etkilemesini önlemek hem 1815 Viyana Kongresi ile oluşan yeni düzen içinde yer alabilmek isteyen Osmanlı idarecileri, yeni uluslararası konjoktür ile iç siyasi kültür arasında bir denge oluşturabilmek amacıyla Osmanlılık akımının yönlendirdiği reform hareketlerine girişmişlerdir. Osmanlılık bir kimlik ve vatandaşlık tanımı ile bölünmeyi engellemeye çalışırken, dışarıda da yükselen değerlerle uyumlu bir politika geliştirmeye gayret etmiştir.”⁷⁰

19. yüzyıl başlarında ortaya çıkmaya başlayan ulusalcılığa bir kontrpuan olarak “Osmanlılık, varolan imparatorluğun etnik bileşenlerini ve farklı kültürlerini ortak politik çatı altında birleştirme amacı güden bir devlet politikasıdır.”⁷¹ Osmanlılık bir ideoloji olarak 19. yüzyılın sonlarında kendini güçlü bir şekilde hissettirerek ortaya çıkmış ve o dönem Sırbistan, Yunanistan , Bulgaristan ve diğer ulusal hareketler bundan ciddi şekilde etkilenmişler ve çeşitli etnik ve dini toplulukların uyumu ve barışı sağlamak için ortaya çıkmış millet sistemini tehlikeye sokmuştur. Profesör Ortaylı “Osmanlılık’ın tek bir imparatorluk ideolojisi olarak kalmak için mücadele etmesine rağmen bunu başaramadığını” ve “Tanzimat Osmanlılığı’nın Fransız İhtilali’nden etkilenen bir mücadele değil; devrime karşı büyümek ve güçlenmek niyetinde olan bir hareket olduğu”nu düşünür. Aslında o günlerde kozmopolit bir imparatorlukta koruyucu politikalar gerçek olarak görülürdü. Osmanlılık kısmen başarılıydı; ancak geniş çapta etkili bir ideoloji ve devlet yönetiminin ötesinde bir uygulama olmayı başaramadı.⁷² Bu bağlamda “Yeni-Osmanlılık”ın kavramsal olarak “Osmanlılık”tan fazla bir farkı yoktur. Osmanlılık, ulusal hareketlerden gelmesi muhtemel sonuçları önlemek için Osmanlı İmparatorluğu’nun kalan topraklarını korumak adına ortaya konmuş bir girişimdi. Ayrıca Osmanlı Devleti topraklarını korumak için oluşturulmuş bir üst kimlikti. Bu bağlamda “Yeni-Osmanlılık” ekonomik gelişmenin önündeki

⁷⁰ Ibid., 85

⁷¹ Ágoston and Masters, op.cit., s. 448

⁷² İlber Ortaylı, **Shekulli më i gjatë i perandorisë**, Logos-A Shkup, 2010, s. 167

engelleri ortadan kaldırmak için üst kimlikler oluşturmaya çalışan bir girişimdir. “Aslında “Yeni-Osmanlılık” Osmanlı İmparatorluğu’nun eski topraklarına ve halklarına karşı yeni bir ilginin oluşması olarak algılanmamalıdır. Daha ziyâde, Soğuk Savaş süresince ve Cumhuriyet’in ilk yıllarında eksik olan uygun yeni uluslararası ve bölgesel çapta oluşturulabilecek organik jeopolitik, kültürel ve ekonomik ilişkileri hedeflemektedir.”⁷³ İslam, Türkçülük ve Osmanlılık uzun süreli çözüm için dönemin üç anahtar kavramıydı. Yeni-Osmanlılık’ı savunanlar Türkiye’nin İslam, Türk ve Osmanlı dünyasının doğal bir parçası olduğunu, bunun ekonomik ve politik işbirliği için uygun bir zemin oluşturduğunu ileri sürmektedirler.⁷⁴

Pratikte, Turgut Özal’ın ekonomik işbirliği fikri iyi işlev görmektedir. “Yeni Osmanlılık” önceleri belki de gelişimin ekonomik akışına karar vermesi beklenen bir fikirdi. Turgut Özal girişimleri bir vizyona sahipti ve bu girişimler daha sonra AKP hükümetince desteklendi ve genişletildi. *Stratejik Derinlik* adlı kitapta Balkanlar’da ve diğer bölgelerde temel vatandaşlık hakları için mücadele eden Müslüman azınlıklara karşılıksız yardım gibi İslami öğeler vurgulanmakta ve Özal’ın “Yeni-Osmanlılık” projesinin kendi içinde bir derleme olduğu ve AKP gibi muhafazakar bir partinin bunu genişletmesinin ardından ekonomik hale geldiği görüşü Davutoğlu tarafından açıklanmış, akademik olarak ele alınmış ve uygulanmıştır. Bazı Balkanlı aydınların tanımlamaya çalıştığı gibi “Yeni Osmanlılık”ın Türkçülük’ün, İslamcılık’ın ve Osmanlılık’ın karışımı olduğu sonucuna ve tezine ulaşmak da mümkündür. Akademik söylem ve medya söylemi açısından “Yeni-Osmanlılık” kavramı bulanık olsa da, Davutoğlu yeni Türk dış politikasını “Yeni-Osmanlı” olarak tanımlamayı reddetse de Türk-Balkan ilişkilerindeki inkar edilemez değişimin altında yatan gerçek bu olabilir.

2.1.1 Balkanlar’da “Yeni-Osmanlılık” tartışması veya Türk Dış Politikası

⁷³ ⁷³Sedat Laciner, “Turgut Özal Period in Turkish Foreign Policy: Özalism” <http://www.turkishweekly.net/article/333/turgut-ozal-period-in-turkish-foreign-policy-ozalism.html> erişim 8.06.2013

⁷⁴ Ibid.

Balkanlar'a karşı "Yeni Osmanlıcı" olarak nitelenen yaklaşımları nedeniyle Ahmet Davutoğlu'na yöneltilen eleştirilerin temeli ve bu eleştirilerin altında yatan olay Saraybosna'daki konuşmasında yer alan şu sözleridir: "Bu, Osmanlı Balkanı'dır. Bu Balkan'ı yeniden kuracağız. İnsanlar bana yeni Osmanlı diyorlar; bu nedenle bir dış politika meselesi olarak Osmanlı Devleti'ne değinmek istemiyorum. Altını çizmeye çalıştığım şey Osmanlı mirasıdır. Osmanlı'nın Balkanlar'da olduğu yüzyıllar başarı hikâyeleriyle doludur. Şimdi bunu yeniden keşfetmek zorundayız."⁷⁵ Bu konuşma Saraybosna'da yapıldı ve Saraybosna'nın bu konuşma için seçilmesi de kendi başına bir mesaj niteliği taşıyor denebilir. Bugün de Balkanlarda, Arnavutluk şehirlerinde ve Bosna'da benzer demeçler verilmektedir. Yukarıdaki alıntıya dayanarak Ahmet Davutoğlu'nun çatışmalardan uzak, başarılı, sürdürülebilir ve huzurla dolu yeni bir Balkan oluşturma ile ilgilendiği sonucuna kolayca varılabilir. Davutoğlu, bir zamanlar Osmanlı yönetiminde böyle bir Balkanlar'ın var olduğunu düşünmektedir. "Şimdi bunu yeniden keşfetmek zorundayız." cümlesinde geçen yeniden keşfetmek ifadesi özellikle Sırbistan, Kosova ve Arnavutluk gibi farklı çevrelere mensup aydınlar arasında tartışmalara yol açmıştır. Alıntıya dayanarak Davutoğlu'nun bir Osmanlı Balkanı imâ ettiği sonucu çıkarılamaz ancak benim anladığım başarı dolu bir hikâyedir ve burada Davutoğlu'nun ısrar ettiği nokta ise bu başarılı hikâyenin büyük tartışmalara sebep olduğudur. Saraybosna'daki bu konuşma Balkanlar'da medya, politik partiler ve farklı gruplar gibi pek çok çevreyi harekete geçirdi. Davutoğlu Eylül 2012'de Arnavutça yayımlanan Makedonya'daki "Shenja" adlı dergiye bir röpotaj vermiştir. Derginin muhabiri çok tartışılan Saraybosna'daki konuşmasında tam olarak ne demek istediğini, vermek istediği mesajın ne olduğunu ve Doğu'da Balkanlar'ı yerinden etme niyeti olup olmadığını sormuştur. Davutoğlu bu sorulara aynen alıntılanan şu cevabı vermiştir:

"Türkiye Balkanlarda'ki barışa, dengeye ve refaha önem vermektedir. 2009 Ekim ayında Saraybosna'ya bir ziyaretim sırasında Türk dış politikasına yönelik verdiğim demeçle ilgili olarak bazı çevrelerin yarattığı "Yeni Osmanlıcılık" kurgusu nedeniyle ne yazık ki eleştirildim. Böyle bir politikaya sahip değiliz ve olamayız. Bununla birlikte Türkiye Balkan ülkeleriyle ortak bir tarihi ve kültürü paylaşmaktadır. Bunu inkar edecek birilerinin olduğuna inanmıyorum. Benim söylemeye çalıştığım sözkonusu bölge ile ilgili tarihsel algılamamızın ortak pozitif unsurlar üzerine oturtulmasıdır. Bu unsurlar tek taraflı özellikler içermez ve ancak belli bir zaman içinde ortaya çıkabilir. Tarihi önyargılar ile beslenen bir yirmi birinci

⁷⁵ http://www.docstoc.com/docs/71671852/Davutoglu_transcript_dzs erişim 07.06.2013

yüzyıl düzeninin kurulması düşünülemez. Türkiye'nin Balkanlar'ı Doğu'ya bağlamak istemesiyle ilgili soruya gelirsek şunu belirtmek isterim ki Türkiye Balkan ülkelerinin entegrasyonuna, Avro-Atlantik kurumlara önem vermektedir ve bu yönde yapılan her türlü girişime destek olmaktadır. Bunun son örneği Türkiye'nin Bosna-Hersek'e yardım etmek için NATO üyeliği sürecinde gösterdiği çabadır.”⁷⁶

Bu alıntıya dayanarak Türkiye'nin Balkanlar'la ilgili niyetlerinin basit anlamda jeostratejik yönde olduğu, bir kültürel empozenin varolduğu konusunda herhangi bir endişeye gerek olmadığı, özellikle Balkanlı bazı aydınların iddia ettikleri gibi Türkiye'nin dini misyonla ilgili bir gündeminin olmadığı sonucu çıkarılabilir. *Stratejik Derinlik* kitabının teorik arka planını ele almadan önce bu bağlamda Ömer Taşpınar'ın kültürü veya herhangi bir İslami yasayı yaymakla ilgili ilginç bir karşılaştırması aşağıda yer almaktadır:

“Davutoğlu'nun “Yeni Osmanlı” vizyonu Necmettin Erbakan tarafından ortaya konan politikalarından farklıdır. Erbakan Batı'yla olan ittifaka kesin bir alternatif olarak Libya, İran, Malezya ve Endonezya gibi müslüman ülkelerle ittifak zemini ararken bugün AKP liderleri Batı ile Doğu'yu yer değiştirmeyi değil; Batı ile olan bağları Doğu'ya dek ilerletmek istemektedirler. “Yeni Osmanlılık”, Orta Doğu ve Balkanlar'da Türk emperyalizmini amaçlamaz. Benzer şekilde modern Türkiye'de de bir İslami hukuk sistemi oluşturma çabası gütmeyiz. Bunların yerine yurt çapında daha ılımlı bir laiklik; dış ilişkilerde ise daha aktivist bir politika anlayışına sıcak bakar.”⁷⁷

Davutoğlu'nun teorisini İslami nüanslarla ve Erbakan'ın dış politika yaklaşımına nazaran içerdiği farklarla tanımlayanlar için bu soru oldukça mantıklıdır. Bu anlamda Türkiye'nin AB ve NATO üyeliği isteği ile bir şeyi başka bir şeyle değiştirmekten ziyade yeni bağlar yaratma niyeti ciddi olarak Türkiye'nin yeni dış politikalarının herhangi İslami bir gündeme dayanmadığını gösterir. Önceleri özellikle Balkanlar'da Türkiye'nin dış politikası Batı ittifaklarıyla uyumluydu. Bosna Savaşı buna en iyi örnektir. Coğrafi konumu ve ekonomik gücü sayesinde Türkiye, sözkonusu bölgede ve uluslararası politikada önemli bir faktördür.

Son zamanlarda etkin politikalarında keşfedilen bağımsızlık ve cesaret, potansiyel yeni-imparatorlukçu ve yeni Osmanlı hırslarının ortaya çıkabileceği kuşkusunu ciddi

⁷⁶ Ahmet Davuoğlu, “Ndjehemi krenar për aleancën tonë me Shqipërinë”, Revista Shenja, Vizioni-M, vol. 11 September, 2012, no. 17, s.12

⁷⁷ Ömer Taşpınar, “Between Neo-Ottomanism and Kemalism”, **Turkey's Middle East Policies**, Carnegie Paper; no. 10, 2008 s.14

şekilde doğurmuştur.⁷⁸ Sonuç olarak Türkiye uluslararası ilişki çerçevesinde etkin ve resmi politikalar uygulamaktadır sonucuna varılabilir.

2.1.2 *Stratejik Derinlik* ve Balkanlar

Ahmet Davutoğlu'nun *Stratejik Derinlik* adlı kitabının 2010'da Logos-a Yayınevi tarafından Arnavutça yayımlanmasıyla birlikte kitap ilk kez Balkan dillerinde okunur hale geldi ve ayrıca Makedonca olarak da baskısı yapıldı. Davutoğlu'nun ilk kitabı *Medeniyetlerin Ben-İdraki* 2002'de Arnavutça olarak yayımlandı. 2005'te "Küresel Kriz" ve "Medeniyetsel Dönüşüm ve Müslüman Dünyası" adlı kitaplar Üsküp- Makedonya'da Logos-a Yayınevi tarafından yayımlandı. Davutoğlu'nun 2009'da dışişleri bakanı olmasının ardından kitapları ve bizzat kendisi daha yakından tanındı.

Stratejik Derinlik adlı kitabında Davutoğlu, kitabın arka planındaki felsefeyi yorumlarken bir yandan da kendi konumlarını zaman ve mekan açısından yeniden değerlendirmeleri için insanlara kişisel bir davette bulunmaktadır. Davutoğlu bu değerlendirmeyi stratejik zihniyet olarak adlandırır.

"Bir toplum stratejik zihniyeti; 'içinde kültürel, psikolojik, dini ve sosyal değer dünyasını da barındıran tarihi birikim ile bu birikimin oluştuğu ve yansıdığı coğrafi hayat alanının ortak ürünü olan bir bilincin, o toplumun dünya üzerindeki yerine bakış tarzını belirlemesinin ürünüdür. Toplumların kendi coğrafi konumlarını eksen edinen mekan algılamaları ile kendi tarihi tecrübelerini eksen edinen zaman algılamaları yönelişleri ve dış politika yapımını etkileyen zihniyet altyapısını oluşturur."⁷⁹

Bu alıntıda bu öz algılamaların avantajlarını görmek ve savunmacı değil girişimci davranışın yeni stratejik zihniyetinin tekrar oluşma ihtiyacını hissetmek için Türk halkının uzamsal yerini ve statüsünü yeniden algılaması gerektiği işaret edilmiştir. "Stratejik bilinç tarihe, stratejik planlama bugünkü realitelere dayanmak zorundadır."⁸⁰ Yeni bir strateji yaratmak yalnızca politikacıların ve akademisyenlerin değil aynı zamanda halkın/insanların da meselesidir. Birey, Ahmet

⁷⁸ Hajredin Somun, "Turkish Foreign Policy in the Balkans and "Neo-Ottomanism", A Personal Account", *Insight Turkey*, Vol. 13, No. 3, 2011 pp. 33-41

⁷⁹ Ibid., s. 29

⁸⁰ Ibid., s. 61

Davutoğlu için önemlidir; çünkü birey devlet gibi büyük bir makinenin atom parçasıdır. Birey tarihi hatırlayıp hatırlatandır; öyle bir tarih ki bu tarihte bireyin varlığı ve geleceğin tasarımı söz konusudur. Tarih bir özdür, coğrafya ise temeldir. Davutoğlu'na göre Türkiye tarihini unutmuştur ve Soğuk Savaş'ın ardından yeni sorunların çalkantısındadır.

“Türkiye’de yaşanmakta olan çok yönlü bunalımda da iç benlik ile dışa yansıyan benlik arasındaki farklılaşmanın izleri görölmektedir. Kişinin vücudunun toplumlar düzeyindeki karşılığı tarih/mekan boyutu ile yabancılaşması, kişinin kendi vücudu kendi ile yabancılaşarak sahte benlik içine girmesi gibidir. İtiraf edelim ki ilkokuldan itibaren verilen yoğun tarih ve coğrafya bilgisine rağmen bir tür tarihsizleşme sürecinin içinde yaşayageliyoruz.”⁸¹

Ahmet Davutoğlu'na göre Türk insanının tarihsizleşmesi Türkiye'deki durağan eğitim politikasının sonucudur/sonucuydu. Yalnızca Türkiye değil, Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Doğu'da aynı durum söz konusudur. Tarihsizleşmeyi Ahmet Davutoğlu şu şekilde tanımlar:

“Osmanlı'nın tarih dışı bir alana itilmesi, insanlık tarihini batıdan aldığı metodolojik ve teorik kalıplara göre okumaya alışmış doğu aydınları ve özellikle de Osmanlı havzası içinde kalan Türk, Arap, Boşnak, Arnavut v.b. ulusların aydınları için bu tavır, nihai anlamda tarihsizleşme ile noktalanacak şekilde tarihi süreklilikten koparak tarih bilincini kaybetmek anlamına gelmektedir. Kendisini Osmanlı tarihi ile ilişkilendirdiğinde modernite ile çatışan, Osmanlı ile ilişkilendirmediğinde de tarihî bir boşluk içine düşen bu yaklaşım tarzı için Osmanlı engeli daha da dayanılmaz boyutlardadır.”⁸²

Kavramlaştırmada en büyük problem devamlılık ve bütünlüktür. Buna rağmen Osmanlı Devleti'nden ayrılarak bağımsızlığını kazanan tüm devletler Osmanlı'nın enkazı altında ulus kimliklerini oluşturmuşlardır. Buna Türkiye de dahildir. Özellikle Balkanlar'da tarihin yeniden ele alınması bugünün en hassas ve tartışmalı meselesidir. Davutoğlu bu meseleye ilişkin tarih probleminin, özellikle de yazılan ve yorumlanan Osmanlı tarihi probleminin farkındadır. Ana problem metodolojik olmakla ilgilidir ve bu durum üç alt problem halinde ele alınmıştır.

⁸¹ Ibid., s. 59

⁸² Ahmet Davutoğlu, Tarih idraki oluşumunda metodolojinin rolü, s. 35

Davutoğlu'na göre Balkanlar önemli bir bölgedir. Teorik açıdan Balkanlar olmadan benlik algısının uzamsal boyutu düşünülemez veya tamamlanamaz. Davutoğlu'na göre Balkanlar, Türkiye olmadan; Türkiye de Balkanlar olmadan tanımlanamaz. Osmanlı tarihinin büyük bir bölümü Balkanlar'dadır. Buna göre Osmanlı tarihi olmadan Avrupa tarihi yarım kalır. Ancak tarihi canlı kılan öğeler, objeler ve tarihi anıtlardır. Bunlar tarihin hatırlatıcı sembolleridir. Bu tarihi anıtlar daima kim olduğumuz ve kim olmak istediğimiz gerçeğini yansıtır.

“Balkanlarda yıkılan her cami, eksilen her İslami müessesese, kültürel anlamda yok olan her Osmanlı gelenek unsuru Türkiye'nin bu bölgedeki sınır ötesi etkinliğinden sökülen birer temel taşıdır. Türkiye artık Balkanlar'da mutlak terkin sembolü haline gelmiş olan gçler politikasının yerini alacak alternatif ara politikaların temelinde Balkanlardaki Osmanlı-İslam kültürünün canlı tutulmasının yer alması kaçınılmazdır.”⁸³

Davutoğlu, Balkanlar'ı ziyaret ettiğinde özellikle camileri ziyaret ederek tarihi Osmanlı ğelerine çok özel bir hassasiyet göstermektedir. Bir Türk gazetesi bu ziyaretlerden biriyle ilgili şu başlığı atmıştır: “Ahmet Davutoğlu Balkanlar'da ‘cami diplomasisi’ yürütmektedir.”⁸⁴ Davutoğlu'nun politikalarını camilerle bağdaştırarak bu politikalarla politik İslam arasında gizli bir bağ varmış gibi göstermek yalnızca Balkan medyasında değil, Türk medyasında da geçerli bir durumdur. “Camiler Türkler'e karşı varolan önyargılara rağmen sözkonusu bölgeyi Türkiye'ye bağlayan unsurlar haline gelmiştir. Bu nyargılar insanlara Osmanlı karşıtı propaganlarının dayatıldığı komünist dönemin kalıntıları olarak değerlendirilebilir. Din, doğal olarak bu bölge ve Türkiye arasındaki en önemli ortak özelliklerden biridir.”⁸⁵ Ancak yıllar geçtikçe Türkiye ve Osmanlı Devleti'ne karşı olan yaklaşım da değerismektedir. Bu süreci hızlandırmak için Türk Milli Eğitim Bakanlığı, zellikle Osmanlı ordusunu tanımlarken kullanılan şiddet içerikli terimler ve vahşi, kötü gibi hoş olmayan ifadelerin yer aldığı ders kitaplarını yeniden düzenleyecek genel bir komisyon kurulması için Kosova Milli Eğitim Bakanlığı'na teklifte bulunmuştur. Bu girişim bazı aydınlar tarafından “ulusun özünü değeristirme” olarak algılanmış ve sonuç olarak Türkiye şanlı tarihimizi değeristirmeye çalışıyor yorumlarıyla birlikte şiddetli

⁸³Davutoglu, **Stratejik derinlik**, s. 55

⁸⁴Celil Sağır “ Ahmet Davutoğlu conducts ‘mosque diplomacy’ in Balkans”, <http://www.todayszaman.com/news-255671-ahmet-davutoglu-conducts-mosque-diplomacy-in-balkans.html> erişim 17.06. 2013

⁸⁵ Ibid.

tartışmalara neden olmuştur. Aynı teklif Arnavutluk Milli Eğitim Bakanlığı'na da yapılmış ve daha işbirlikçi bir yaklaşımla cevap alınmıştır. Bununla beraber tarihi anıtları da içine alan Tarih'in önemi Ahmet Davutoğlu için meselenin kilit noktasıdır. Büyük T harfiyle yazılan tarih farklı bireylerin, ulusların, toplumların, dinlerin, kültürlerin ve medeniyetlerin tarihlerine göre kavramsallaştırılmış ve tanımlanmıştır. Bir başka problem ise tarihin yorumlanmasının ona nicel bir nitelik kazandırmasıdır. Davutoğlu, metodoloji eksikliğinden ötürü özellikle Osmanlı tarihi dönemiyle ilgili olarak tarihin kavramsallaştırıldığının oldukça farkındadır. Davutoğlu'na göre metodolojik problemler üç ana kategoriye ayrılır: İlki tarih araştırmalarında en büyük problem olan tarihin objektif-subjektif ilişki problemi, ikincisi zaman algısı ve üçüncüsü ise kıyaslama problemidir.⁸⁶ Bu mesele ilerleyen bölümlerde daha geniş bir şekilde ele alınacaktır. Davutoğlu Osmanlı araştırmalarında çok boyutlu, devamlı ve daha kapsamlı yeni bir metodoloji oluşturmanın çok önemli olduğunu düşünmektedir. Böyle bir metodoloji ile paradokslar ve Osmanlı tarihindeki kesintiler azaltılabilecektir.

Diplomasi açısından bakıldığında Bosna ve Kosova krizleri göstermiştir ki her ne kadar Balkan ülkeleri üzerinde tartışılmaz bir etkiye sahip olsa da Amerika Birleşik Devletleri Soğuk Savaş'ın ardından boy gösteren kaos ortamını yönetmede yetersiz kalmıştır. “Özellikle Kosova ve Bosna Hersek krizleri nedeniyle Türkiye Balkanlar'da daha aktif hale gelmiştir. Türkiye'nin genel olarak NATO, Avrupa Birliği ve Batı ile ilişkileri bu aktif politika için altyapı hazırlamıştır.”⁸⁷ Davutoğlu'na göre Türk dış politikalarının temeli bölgeler arası denge politikalarını içermektedir. Bu nedenle Davutoğlu Balkanlar'da ABD ve diğer uluslararası faktörlerle uyum içinde bir yaklaşım sergilemeyi önermektedir.

“Ancak, 19. Yüzyıldan farklı olarak yeni konjoktürdeki en önemli faktör ABD'dir, ki bu da ABD bölgesel etkinliği Germen ve Slav etkinlik alanları dışında kalan unsurlara dayandırmasını gerekli kılmaktadır. Macar, Hırvat ve Sloven unsurların Almanya'ya; Sırp unsurların Rusya'ya; Bulgar, Rumen ve Yunan unsurların konjoktürel olarak her iki tarafa da yakın olabilecek bir politika takip etmeye meyilli olduğunu gören ABD, ister istemez

⁸⁶ Ahmet Davutoglu, “Tarih idraki oluşumunda metodolojinin rolü: Medeniyetlerarası etkileşim açısından dünya tarihi ve Osmanlı”, No.2, **DİVAN**, 1992, s. 2-16

⁸⁷ Ahmet Davutoglu, Turkey's Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007, **Insight Turkey**, vol. 10, No. 1, 2008, pp. 77-96

Arnavut ve Boşnak unsurları bölgenin dengeleyici aktörleri olarak devrede tutmaya çalıştılar.”⁸⁸

Bu alıntıya dayanılarak Davutoğlu'nun Arnavut ve Boşnakları Balkanlar'da istikrar ve denge sağlayıcı çok önemli bir faktör olarak gördüğü ileri sürülebilir. Bosna ve Kosova Savaşları boyunca “Dayton Anlaşması” ve “Rambouillet Anlaşması” ile Avrupa'nın Balkanlar'daki rolü meselesini bir kez daha gündeme getirerek problemleri çözen anahtar kuşkusuz ABD idi. Buna paralel olarak Davutoğlu, statüko kazanmak ve Balkanlar'da istikrarı sağlamak için ABD ve Türkiye arasında bir işbirliğinin gerekli olduğu konusunda bir mesaj vermeye çalışmaktadır. *Stratejik Derinlik* adlı kitap Türkçe olarak ilk kez 2001'de yayımlandı. O dönem ABD'nin ve Türkiye'nin politik stratejik konumları birbirinden farklıydı.

Balkanlar'daki Türk dış politikasını oluşturan ana unsurlar beş madde ile özetlenebilir: Balkanlar'da Osmanlı mirasını korumak, bölgeler arası bağ oluşturmak, bölgeler arası bir denge sağlamak, bölgesel politikalar izlemek ve Balkan politikalarında global stratejik araçlar kullanmak.

Türkiye Cumhuriyeti için Balkanlar'daki tarihi miras çok önemlidir. Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'da çok başarılı ve güçlü bir konum elde etmesi destekleyici iki ulus sayesinde gerçekleşmiştir: Arnavutlar ve Bosnalılar.

“Balkanlar'ın bu iki yerleşik kavmi İslam'ı seçerek Katolik-Ortodoks-İslam ya da Roma/Germen-Rus-Osmanlı sacayağına dayalı Balkan jeokültüründe ağırlıklarını İslam ve Osmanlı ayaklarına koymuşlardır. Bu nedenlerdir ki, Osmanlı'nın güçlü olduğu dönemlerde Osmanlı adına Balkanlar'da büyük etki kazanan kavimler, Osmanlının zayıflamasından ve çöküşünden sonra en büyük darbelere duçar olmuşlardır.”⁸⁹

Genel olarak Türkiye Balkanlar'da bugün varlığını sürdüren Osmanlı İslam mirasına ait tek bir taş parçasıyla bile manevi bir miras olarak ilgilenmektedir. Özellikle iki ulusun, Arnavutlar'ın ve Bosnalılar'ın, oldukları yerlerde kalabilmeleri için Türkiye elinden gelen her şeyi yapmaktadır.

“Bu durum Türkiye için sadece yerine getirilmesi gereken bir mesuliyet ve yük değil, aynı zamanda Balkanlarda etkinlik alanı oluşturmanın en önemli aracıdır. Kuzeybatı istikametinden başlayarak Bihaç-Orta Bosna-Doğu Bosna-Sancak-Kosova-Arnavutluk-

⁸⁸ Davutoglu, **Stratejik derinlik**, s. 315-6

⁸⁹ Ibid., s. 316

Makedonya-Kıırcalı-Batı Trakya hattı ile Doğu Trakya'ya ulaşan kuşak Türkiye açısından Balkan jeopolitiğinin ve jeokültürünün hayat damarı niteliğindedir.”⁹⁰

Bölgeler arası bağ ile kastedilen Ortadoğu ve Kafkaslar arasında bağlantılar ve köprüler oluşturmaktır. Bu durum Balkanlar için ekonomi açısından oldukça iyi bir fırsat yaratacaktır. Balkanlar'ı Türkiye'den ayıran tek önemli fark, Balkanlar'ın Adriyatik Denizi yoluyla Kuzey Afrika, Ortadoğu ve Güney Avrupa'ya ulaşımının olmasıdır. Bununla birlikte Balkanlar Türkiye yoluyla da Kafkas devletlerine ve diğer Ortadoğu devletlerine ulaşım sağlayabilmektedirler. Davutoğlu'na göre bölgeler arası dengeler üç halka ile düzenlenmelidir:

“Birinci halka Kosova (dolayısıyla Sırbistan) Arnavutluk ve Makedonya'dan oluşan iç halkadır ki, burada Arnavut etnik kimliğinin bölünmesinden kaynaklanan çelişkiler ağırlık taşımaktadır. İkinci halka Yunanistan, Yugoslaviya (genişletmiş Sırbistan) Bulgaristan, Türkiye ve Bosna Hersekten oluşmakta ve bunalımın yayılmasındaki ilk doğrudan müdahil ülkeleri kapsamaktadır. Üçüncüsü ise bu iç iki kuşaktaki dengeleri etkileyebilecek olan ülkeleri kapsamaktadır ki bunlar Bosna'ya müdahil olabilecek olan Hırvatistan, Voyvodina bölgesine müdahil olabilecek Macaristan ve sahip olduğu coğrafî konumla bütün bu dengeleri olan Romanyadır.”⁹¹

İlk halka bölgenin en değerli halkası olarak görülür. Ahmet Davutoğlu'nun belirttiği gibi Balkanlar'ın farklı devletlerine dağılmış olan Arnavut ulusunun durumu ele alınması gereken en problemlî meseledir. AB, Sırp'ların ve Arnavutlar'ın ulusallıklarını bertaraf etmek için ne kadar yoğun girişimlerde bulunursa bulunsun bu iki ulusta da ulusal gündem ve ulusal etki ruhu fazlasıyla mevcuttur. Arnavut ulusalcılığı veya Arnavut nüfusunun yaşadığı Arnavut sınırları içindeki tüm toprakları etnik tek bir Arnavut Devleti bünyesinde birleştirmek fikri çoğu ulusalcının düşündüğü gibi 1878'de Prizren Birliği'nin bir projesiydi. Böyle bir durum Balkanlar'da yeni bir krize neden olabilir. Böyle bir süreç muhtemelen Makedonya'yı, Sırbistan'ı ve Yunanistan'ı doğrudan ilgilendirir. Bulgaristan, Karadağ ve Türkiye ise dolaylı olarak etkilenecektir. “Arnavutluk bulanımı ve sonuçları açısından, Bosna-Hersekten çok daha derin bir bölgesel çatışmaya dönüşme potansiyeli taşımaktadır.”⁹² Belgrad- Sofya-Atina ekseninde yeni ittifaklara ihtiyaç duyulacaktır. “Muhtemel bir Sırp-Bulgar-Yunan ittifakı Türkiye'nin

⁹⁰ Ibid., s. 317

⁹¹ Ibid., s. 319

⁹² Ibid., s. 319

bölgedeki hayat damarı olan stratejik kuşak üzerindeki baskıların artmasına, Makedonya'nın dağılmasına ve Türkiye'nin Bosna ve Arnavutluk ile ilişkilerin fiilen kopmasına yol açar.”⁹³ Ortodoks devletlerin “Yeşil Koridor” olarak adlandırılan uygulama ile ilgili “Yeni Osmanlılık” doktrinin bir parçası olduğunu söylenir:

“Ankara tarafından benimsenen barışı ve bölgesel istikrarı arttırmaktan uzak olan Yeni Osmanlılık politikaları Yeşil Koridor’da konuşlanan farklı ancak birbiriyle bağlantılı yedi yönelimi teşvik etmektedir:(a) Henüz bağlantısı sağlanmamış bölümleri bağlayarak kesintisiz bir gidiş gelişin sağlanması için İslam yanlısı kışkırtma, (b) Sırp Devleti’nin feshedilmesine yol açabilecek kökü Dayton’a dayanan anayasal imtiyazların azaltılması için kesintisiz talepler sonucu Bosna’daki dengelerin, (c) Sırbistan’ın Raska bölgesinde Müslümanlar arasında artan ayrımcılık, “özerk” bir Sancak bölgesi oluşturmak için manifesto (d) Makedonya, Karadağ, Yunanistan ve arta kalan Sırbistan’a karşı şiddetlenen Büyük Arnavutluk emelleri (e) Rodop Bölgesi’nde bölgesel özerklik taleplerine yol açan ileri dini radikalleşme ve Bulgaristan’daki müslümanlar’ın etnik açıdan yeniden tanımlanması (f) Çoğunlukla dış güçlerin finanse ettiği yol_boyunca gelişen cami ağları, İslami merkezler, sivil toplum kuruluşları ve “bağışlar” yoluyla artarak devam eden İslami (g)Türkiye’nin bölgesel hırslarının şiddetlenmesi ve önceki maddelerde belirtilen tüm yönelimleri ve fenomenleri Ankara’nın sessizce teşvik etmesi.”⁹⁴

Bunlar Amerikalı Sırp yazar Profesör Trifkovic’in Ankara hükümetine yaptığı göndermelerdir. Trifkovic Yeni Osmanlılık’ı “dengeleri değiştirme” politikası olarak tanımlar ve bu projede tamamlanmayan iki ana faktörün Arnavut(luk)(lar) ve Bosna(lılar) olduğunu ileri sürer. Yalnızca Trifkovic değil Eski-Yugoslavya kökenli pek çok aydın da Türkiye’nin dış politikalarını ve “Ortodoks kanadı”na karşı “Müslüman kanadı”nı destekleyen Dış İşleri Bakanı’nı da eleştirmektedirler.

Bu bağlamda Balkanlar’da, özellikle de Arnavutluk’ta birbirinin karşısında yer alan Ortodoks-Müslüman ikilisine dair Profesör Hysamedin Feraj’ın iki tür politik geleneğin türemesi ile ilgili görüşünden bahsetmek yerinde olur: Balkanlar’ın dışındaki düşmanlarla çarpışmak veya onlara karşı koymak için Balkanlı Slav veya Yunan yöneticilerle işbirliği geleneği ve Slav ve Yunan yöneticilere karşı Balkanlar’ın dışındaki müttefiklerle işbirliği geleneği.⁹⁵ Hysamedin Feraj, Arnavutlar’ın Ortodoksların etkisine girerek bir anlamda Sırplaşmalarını ve din

⁹³Ibid., s. 320

⁹⁴S. Trifkovic, “Turkey as a regional power: neo-ottomanism in action”, **Politeia**, vol 2, s. 94

⁹⁵ Hysamedin Ferraj, **Skicë e mendimit politik shqiptar**, Logos-A, Shkup, 2010, f. 74

değiştirmelerini önlemek için Osmanlı'nın Arnavutlar'a İşlam'ı ihraç ettiğini düşünür. Ancak bu fikre çok sert bir şekilde karşı çıkan ve Arnavut ulusalcılığı projesinin Avrupa Medeniyeti'ne doğru uzun bir yol olduğunu savunan aydınlar da vardır. Davutoğlu Balkan devletleri fikrini uluslararası girişimler ve UNESCO, NATO ve İşlam Konferansı Örgütü (İKÖ) gibi örgütler yoluyla desteklemeye devam etmektedir. Türkiye'nin son zamanlardaki en büyük başarısı Bosna Hersek'e bir Üyelik Eylem Planı (ÜEP) vermek için NATO'yla kulis yapmasıdır. "NATO dış işleri bakanları ÜEP sürecine Bosna Hersek ile başlama kararı almıştır. Resmî yetkililerce yapılan açıklamaya göre ÜEP, gerekli reformları yapabilmesi için Bosna Hersek'e tamamlayıcı bir yapı sağlamıştır. Paet konuyla ilgili şu ifadede bulunur: "NATO üyesi olmanın pek çok aşaması vardır; üyeliğe kabul edilmek hazırlanan sürecin sadece adına veya niteliğine bağlı değildir. Önemli olan her aday ülkenin Washington Anlaşması'nın şartlarını ilke olarak desteklemesidir."⁹⁶ Yabancı analistler tarafından da bu adım oldukça başarılı olarak nitelendirilmektedir. "Türkiye büyük bir başarı kaydederek Nisan 2010'da Bosna Hersek'e bir Üyelik Eylem Planı vermesi için NATO'yla kulis yapmıştır. Türkiye Bosna'daki uluslararası askeri ve politik operasyonlara çok önemli katkılarda bulunmuştur. Dayton sürecini Barış Sağlama Konseyi İcra Kurulu yoluyla denetlemede önemli rol oynamıştır. Davutoğlu'na göre genel olarak Türkiye konjonktürel krizlerden etkilenen kısa vadeli politikalara değil kesintisiz uzun vadeli politikalara sahip olmalıdır. Bu bağlamda ilginç bir yorumda bulunur:

"Unutulmamalıdır ki, Osmanlı Devleti'nin kaderi Balkanlar'da çizilmiştir. Balkanlar'da sınır ötesi etki alanları kurumayan bir Türkiye'nin genel uluslar arası ilişkilerde de, bölgesel dengelerde de etkin olabilmesi mümkün değildir. Türkiye bir taraftan Kosova ölçeliğinde Balkanlar'daki çıkarlarını korumaya yönelik stratejik ve taktik adımlar geliştirmeye yönelirken diğer taraftan da yeni küresel düzen arayışının ana unsurlarını takip ederek gelişmelerinin muhtemel seyrinin doğurabileceği sonuçlar konusunda gerekli girişimlerde bulunmak zorundadır."⁹⁷

Balkanlar'da bir arka bahçe/hinterland yaratmak için potansiyel "İşlami bir gündem" uygulama iddiasıyla Türk dış politikalarına yapılan eleştiriler asılsız ve makul

⁹⁶Decision to Give NATO MAP to Bosnia and Herzegovina Made in Tallinn

<http://www.vm.ee/?q=en/node/9377> erişim 19.06.2013

⁹⁷ Davutoglu, **Stratejik Derinlik**, 322

görülemeyecek eleştiriler değildir. Balkanlar'daki insan kaynaklarını korumak, Müslümanların vatandaşlık haklarını savunmak ve arttırmak ve Osmanlı mirasını korumak adına yapılan yatırım kendi içinde belirsizliğini korurken şu önemli soruyu da akıllara getirmektedir: Türkiye gerçekten Balkanlı müslümanların insani ve vatandaşlık haklarını arttırmakla mı ilgileniyor yoksa bu bölgedeki müslüman nüfusunu kendi çıkarları doğrultusunda kullanarak bir hinterland oluşturmaya mı çalışıyor?

2.1.3 Hinterland Fikri

Hinterland fikri merkez için bir çevre oluşturma fikridir. Bir başka ifadeyle hinterland, merkez için bir koruma alanı olan çevredir. Davutoğlu Merkez-Ülke politikası fikrinden bahseder. Buna göre politik ve jeo-stratejik güç eksenini Türkiye Cumhuriyeti'dir. Yani Balkanlar'a, Ortadoğu'ya ve Kafkaslara'a göre merkez Türkiye'dir.

“Merkez ülke kavramına gelince, Türkiye'nin sadece bir bölgeye dayalı bir politika geliştirme şansı yoktur. Türkiye tarihi ve coğrafi konumundan kaynaklanan politikayı uygulamazsa, periferi olmak durumdadır kalır. Trakya Doğu Avrupa'nın, Erzurum'un Kafkasya'nın, Güneydoğu Anadolu Mezopotamyanın periferisi gibi görünebilir; ama Türkiye bir bütün olarak ele alındığında merkez ülke olmak zorundadır.”⁹⁸

Ahmet Davutoğlu Türkiye'yi dış politika teorisi eksenine yerleştirir. Buna göre Türkiye'yi merkez haline getiren faktör, yüzyıllar önce Osmanlı Devleti'nin bir parçası olan devletlerin şimdi etrafında yer aldıkları coğrafi bir konuma sahip olmasıdır. XX. Yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti Batı'ya karşı verdiği mücadeleyi kaybetmiş ve hatta Batı değerlerinin bir parçası olmayı kabul etmiştir. Öte yandan Türkiye Osmanlı Devleti'nin doğrudan mirasçısı olmuştur. “Türkiye konjonktürel gerçeklerle ortaya çıkmış herhangi bir ulus devlet değildir. Aksine uluslararası sistemi oluşturan hakim medeniyet ile asırlarca süren çok yoğun bir hesaplaşma sürecinin oluşturduğu tarihi mirasın eseridir.”⁹⁹ Davutoğlu Türkiye'nin herhangi bir ulus devleti gibi olmadığını, etrafındaki müslümanlarla olan ilişkisinin ona Avrupa ulus devletlerine göre farklı bir konum kazandırdığını ifade eder. 1912'de Osmanlı Ordusu'nun Balkanlar'dan kesin olarak çekilmesine rağmen Balkanlar'da Osmanlı

⁹⁸ Ahmet Davutoğlu. **Teoriden Pratiğe**, Küre yayınları, İstanbul, 2011, s. 206

⁹⁹ Ibid., 66

mirasının parçaları olan çok sayıda tarihi eser, aynı kültürü ve aynı inancı paylaşan müslüman nüfus, kısacası kültürel ve stratejik değere sahip pek çok şey kalmıştır. “Bu tarihi mirasın kaynağı olan Osmanlı Devleti Avrupa karşısında doğrudan hakimiyet kurmuş yeğane medeniyet havzasını siyasi yapılanması idi. Osmanlı Devleti bu hakimiyet hem Avrupadaki feodal yapının dağılması sürecini doğrudan etkilemiş hem de Avrupa’yı yeni ticaret yollarını keşfi için dünyaya açılmak zoruna bırakmıştır.”¹⁰⁰ Davutoğlu koloni güçlerinin kontrolü altında bulunan Müslüman nüfusun gücünü kullanarak Osmanlı hükümdarlarının hinterland fikrinin nasıl kullandıklarına dair kronolojik bir hikaye anlatır. Halifelik makamı Osmanlı hükümdarlarına dünyadaki tüm müslümanlarla iletişim kurma imkânı vermiştir. “II. Abdülhamid bu denge politikasını hem ince ve esnek bir diplomasi ile rafine bir hale getirmiş, hem de bu denge politikasındaki kozlarını artırabilmek için tarihi Osmanlı hudutları dışında kalan sömürge müslümanlarına dayalı uluslar arası bir hinterland (arkabahçe) oluşturma çabasına girilmiştir.¹⁰¹ Türkiye Cumhuriyeti’nin ilanından sonra Türk dış politikası Türkiye dışındaki Türklerle ve müslüman uluslarla herhangi bir ilişki içine girmeden daha muhafazakar bir politika izlemiştir. Ancak Türkiye’nin yeni lideri Atatürk gerçekçi, dengeli ve uzun vadeli politikalar uygulamayı tercih etmiştir. “Atatürk’ün “Yurta sulh cihanda sulh” ilkesinde ifadesini bulan bu yeni yaklaşım, barış eksenli idealist bir uluslar arası ilişkiler çizgisini gösterme yanında sömürgecilğin zirveye ulaştığı uluslar arası könjöktörü gözönüne alan ve bu çerçevede sömürgeci sistemik güçlerde çatışmaktan kaçınan realist bir dış politika tavrını da önüne çıkarmataydı.”¹⁰² Türkiye neredeyse yetmiş yıl boyunca Balkanlar’a yönelik gerileyen bir barışçıl dış politika izlemiştir. Kıbrıs meselesi bir istisnadır; ancak 90’lardan sonra Kafkaslar, Balkanlar ve Ortadoğu konusunda daha dinamik politikalar benimsenmiştir. Yeni Osmanlı politikalarıyla birlikte Özal, gündemini hinterland fikrine çevirmiştir. Bazı Balkanlı aydınların Yeni Osmanlılık olarak adlandırdıkları Türkiye’nin yeni dış politikaları dolaylı olarak hinterland fikriyle bağlantılıdır. Davutoğlu *Stratejik Derinlik* adlı kitabında uluslararası politikalar çerçevesinde özel olarak bir fenomene yer verir:

“Türkiye’nin gelecek yüzyıla yönelik dış politika stratejisi, güç merkezleri ile ilişkilerin alternatifleri tarzında yeniden düzenlenmesi ve uzun dönemli kültürel, ekonomik ve siyasi

¹⁰⁰ Ibid., 66

¹⁰¹ Ibid., 67

¹⁰² Ibid., 69

bağların sağlamlaştırıldığı bir hinterland şeklinde özetlenebilir. Bu açıdan bakıldığında Türkiye bu dış politika stratejisini ileride uluslararası çevreye kademeli bir tarzda açılabilme için kullanabileceği üç önemli jeopolitik etki alanı içinde taktik önceliklere dayandırmak zarureti ile karşı karşıyadır.

1. Yakın kara havzası: Balkanlar-Ortadoğu-Kafkaslar
2. Yakın deniz havzası: Karadeniz-Adriyatik-Doğu Akdeniz-Kızıldeniz-Körfez-Hazar denizi
3. Yakın kıta havzası: Avrupa-Kuzey Afrika-Güney Asya-Orta ve doğu Asya”¹⁰³

Türkiye'nin yeni dış politikalarıyla ilgili oluşan yeni endişeler Türkiye'nin Osmanlı Devleti'nden kalan tarihi mirası kullanarak yeni bir hinterland oluşturma çabası içinde olduğu yönündedir. Davutoğlu Saraybosna'daki konuşması sırasında İstanbul'u korumanın Edirne'den değil Saraybosna'dan başladığını dile getirir. Hinterland fikri Arnavutluk'tan Makedonya'ya pek çok aydın tarafından eleştirilir. Arben Caferi *Të qenit kontingjent* adlı makalesinde Arnavutlar'ı kendi anayurtlarında birlik olmaya zorlayan dış güçleri ve özellikle Arnavutlar'ı kendi çıkarları uğruna kullanmak için “İslami entegralizm” adı altındaki yönelimleri eleştirmektedir. Osmanlılar'ın nasıl bağlayıcı metodolojiler oluşturduklarını göstermek için en tanınmış Arnavut romancılarından İsmail Kadare'den bir alıntı yapar: “Sultan'ın elçisi Bâb-ı Ali'nin bu toprakları terk ederek Asya'ya gitmeye zorlanmasından endişe etmekteydi; ancak öte yandan Arnavutluk'u ve Arnavutlar'ı Osmanlı İmparatorluğu'na gönüllü ve sürekli olarak nasıl bağlı kılacaklarının da bir yolunu bulmaya çalışıyorlardı. Üstelik Osmanlı yönetiminin çekilmesinin ardından bile manevi anlamda bağımlı olmaları için Osmanlı ruhunun Arnavutlar'ın zihninde ve gönüllerinde yer edinmesi fikri de akıllara gelmişti. Bu yüzden Bâb-ı Ali strateji gereği Arnavutlar'a değerli bir grup muamelesi yapmaktaydı; amacı herhangi bir baskı ve yardım olmadan, tek cent bile harcanmadan kendi istekleriyle Arnavutlar'ı kalıcı olarak ikinci sınıf konumuna düşürmekti. “Kendi istekleriyle bize tabi olacaklar.”¹⁰⁴ Arben Caferi Türk dış politikalarına karşı en sert eleştirileri yönelten düşünürdü. Ona göre Hinterland yabancıların çıkarlarına hizmet eden bir girişimdir ve Osmanlı eski-Hinterlandı'nın yeniden hayata geçirilmesidir. Bu durum çok stratejik bir şekilde tarihe ve yönlendirme için potansiyel bir faktör olan dine

¹⁰³Ibid., 118

¹⁰⁴Arben Xhaferi, “Te qenit Kontingjent” <http://groups.yahoo.com/group/alb-muslimnews/message/3161> erişim 22/06/2013

dayatılmıştır. Davutoğlu Türkiye'nin stratejik çıkarı için dini ve yurtdışındaki inananları kullandığı ile ilgili her türlü iddiaya karşı çıkar. Bunun yerine aynı medeniyete mensup olmaları dolayısıyla Türk Halkı ve çoğunlukla Bosnalılar ve Arnavutlar'ın paylaştığı ortak bir İslami dünya görüşü olduğunu ve bunun inkar edilemeyeceğini ileri sürer.

2.2 Ben-İdraki, Dünya Görüşü ve Balkanlar

Filozofların çoğu bilginin ana kaynağının duyular olduğu görüşünü paylaşır. Empiristler ve rasyonalistler arasındaki tartışma bilgiyi elde etme sürecinde “Duyularımıza ne ölçüde bağlıyız?” sorusu etrafında yaşanır.¹⁰⁵ Fikirlerimizi, düşüncelerimizi ve inaçlarımızı şekillendirmede politik realite çok önemli bir kaynaktır. “Politik” ifadesi ile güvenliği sağlama, refah ortamı oluşturma, ilgili ve gerekli tesisleri kurma, adil bir yargı ve yürütme sistemi kurma gibi bir şehrin meselelerini sosyal örgütlenme meselesini kastetmekteyim. Düşüncelerimize kimin daha fazla gerçeklik kattığı veya düşüncelerimizin kime daha fazla gerçeklik kazandırdığı meselesinin önceliği oldukça karmaşık bir problemdir ve birbirlerine baskın çıkarlar.

“Bir dönemi veya bir ulusu anlamak için onun felsefesini anlamalıyız; felsefesini anlamak için de bizzat kendimiz bir nebze filozof olmalıyız. Burada karşılıklı bir sebep-sonuç ilişkisi söz konusudur: İnsanoğlunun yaşam koşulları tercih ettikleri felsefe üzerinde büyük etkiye sahiptir; ancak bunun tersine felsefeleri de tercih ettikleri yaşam koşulları üzerinde etkiye sahiptir. Yüzyıllar boyunca devam eden bu etkileşim ilerleyen sayfaların konusu olacaktır.”¹⁰⁶

Mesele ne kadar karmaşık olursa olsun bir bireyin kendi varlığını idrak etmeye, kendi duyularıyla düşünmeye ve bir çıkış noktası ve süreç olarak gerçek manada düşünme üzerine düşünmeye başladığı zamana kadar bilginin ana kaynağı duyulardır denebilir.

¹⁰⁵ Markie, Peter, "Rationalism vs. Empiricism", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2013 Edition), Edward N. Zalta (ed.), <http://plato.stanford.edu/archives/sum2013/entries/rationalism-empiricism/> erişim 08. 07. 2013

¹⁰⁶ Bertrand Russell, **A History of Western Philosophy**, Routledge, London, 2004, s. 7

Politik koşullar düşüncelerimiz ve fikirlerimiz açısından önemli belirleyicilerdir. Heraklitus'un Πάντα ῥεῖ (*panta rhei*) "Her şey akar." fikri temelde Atina'daki sosyal demokrat ayaklanmadan etkilenmiş oldukça politik bir fikirdir. Sosyal politik düzendeki istikrarsızlık İslam filozofları da dahil pekçok filozofu şehirdeki sosyal politik davranışın epistemolojik arkaplanı üzerine düşünmeye sevketmiştir.

Aynı süreç özellikle çatışmaların yaşandığı dönemlerde ve 90'larda Balkan uluslarına da sirayet etmiştir. Aslında Davutoğlu'nun belirttiği gibi Bosna Savaşı Türk kamuyunda tarihi kökenlerinin izlerini sürmek ve gerçekten kim olduklarını anlamak için kimliğini yeniden gözden geçirme ihtiyacı doğurmuştur.

Medeniyetlerin Ben İdraki adlı makalesinde ve *Alternative Paradigms* adlı kitabında Davutoğlu, ben-idraki yoluyla kendini algılama yoluyla kendini tanıma problemini derinlemesine ele almış, böylece iddiaların sistematik düzenlenişi yoluyla bu sürecin bizleri bir dünya görüşüne / weltanschauung nasıl ulaştırdığını bulmuştur.

Yugoslavya'nın dağılma süreci Balkan uluslarının özgür iradesi ile ilgili nihai bir süreçtir. Özgür iradeden önce Yugoslavya ulusları, kimlikleri üzerinde yeniden düşünmeye ve Ahmet Davutoğlu'nun tanımıyla ben-idraki olarak tanımladığı şekilde kendilerini yeniden algılamaya başladılar. Davutoğlu'na göre ben-idrakı öz-kimlik meseleleriyle aynı şey değildir. Bu konuda şunları belirtir:

"Ben-idraki herhangi bir kimlik meselesi değildir. Kimlik ile ben idraki arasında açık bir tanım farkı ortaya koymaksızın medeniyetlerin dış dünyaya yansıyan formlarının psikolojik ve sosyolojik arka planını tesbit edebilmek güçtür. Bu iki kavram farklı iki bilinç düzeyini yansıtır. Kimlik, sosyal tanınma temelinde gerçekleşen ilişki-bağımlı bir bilinç olarak iki tarafı gerekli kılarken, ben-idraki bir karşı tarafa ya da sosyal bir tanınmaya ihtiyaç hissetmeyen bireysel bir şuur halini yansıtır."¹⁰⁷

Bu bağlamda çoğu zaman ulusal /etnik kimlik kararı olarak açıklanan öz-kimlik, ontolojik gerekliliğin konjonktürel geçici ihtiyaçlarından veya ontolojiyi konjonktürel politik gerçeklikler üzerine oturtma ile ortaya çıkar.

Bu politik vizyonun epistemolojik geçmişi dünya görüşü üzerine kurulan çok temel teorik kuruluşu içerir. Bu teorinin Doğu/Batı, İslam/Hristiyanlık gibi ikilikler üzerine konuçlandığını ileri sürmek çok doğru olmaz; ancak Davutoğlu'nun Balkanlar'a yaklaşımının özellikle Arnavutlar ve Bosnalılar için dünya görüşlerinin plenumunu yeniden bulmaya bir davet olduğunu ileri sürmek de yanlış sayılmaz. Dünya görüşü

¹⁰⁷ Davutoglu, *Medeniyetlerin Ben İdraki*, s. 10

bir bireyin dünyaya baktığı bir yapı, bir görüş açısı ağıdır. Kant'sal manada kategoriler ve kavramlar görüş yoluyla örgütlenir. Davutoğlu ayrıca dolaylı olarak kendilerini çoktan Batı'nın bir parçası olarak ilan eden diğer ulusları da dünya görüşleri üzerine yeniden düşünmeye, yeniden ele almaya ve yeniden algılamaya davet eder. Davutoğlu bu kitapta daha geniş anlamıyla Batılı ve İslami dünya görüşü arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları mercek altına alır. Davutoğlu'na göre Hristiyan doktrini Plato, Aristo ve özellikle Epikürçülük ve Stoacılık'tan itibaren başlayan felsefi gelenekten büyük ölçüde etkilenmiştir.

2.2.1 Batılı Dünya Görüşü

Bu meselenin en önemli kısmı yüzyıllardır Hristiyan teolojisini ilgilendiren İsa'nın insan/ilah olarak nitelenen ikili doğasıdır. Bu durum batılı dünya görüşünün "Ontolojik yakınlığı" özelliklerin parçalara ayrılmış hali olarak ve Ontoloji, Epistemoloji ve Aksiyoloji kategorileri içinde denge unsurunu yitirmiş olarak yorumlamaya sevketmiştir. Bu parçalanma iki yorumu ihtiva eder; ilki "ontolojik yakınlığın" 'semavi' yorumu, diğeri ise rasyonel üstünlüğü ikinci plana atan "dünyevi" yorumdur. Bu ikilik etnik değerleri şekillendiren politik sonuçlara sahiptir. "Batı düşünce tarihinin büyük ölçüde alternatif otoriteleri savunucu girişimlerin tarihi olduğu" ve rasyonalizmin yalnızca öznelere arası bir otoritede izin verilebilecek bir temyiz olduğu görüşü çoğunlukla düşünüldüğü gibi geleneğe karşı bir tepki değil, bu geleneğin bir parçasıdır (Brummer, 1981:2008) iddiası tamamen doğrudur."¹⁰⁸ Batı paradigması tarihinde esas epistemolojik kaynak otoritenin göreliliği nedeniyle daima tartışılan bir mesele olmuştur. Burada yanıltıcı olabilecek nokta rasyonalizmin bir alternatif olarak teklif edildiğinde kendi özünde tamamen rasyonel olmasıdır. Ya da bir başka deyişle yeniliğe rağmen bir deneyim mi yoksa bir gelenek mi olduğu konusunda epistemolojik otoriteler sorusunu gündeme getirmede rasyonel bir varsayım olmasıdır.

"Bu girişimlerle ilgili örtük varsayım bu epistemolojik otoritelerin ve kaynakların birbirini tamamlayıcı değil, birbirine alternatif olmalarıdır. Batı'nın entellektüel tarihinde bu varsayım, gerçeği mütalaa etmenin temelidir; bilginin laikleştirilmesi/sekularizasyonu

¹⁰⁸ Ahmet Davutoglu, **Alternative Paradigms**, University Press of America, London, 1994, 34- 35

diğerlerine özellikle de gerçeği mütalaa etme bağlamında yeniliğe karşı esas epistemolojik kaynak olarak idrakin üstünlüğünün ilan edilmesidir.”¹⁰⁹

Davutoğlu, bilginin otoritesini sorgulamada Hristiyanlığın bu epistemolojik sonuçlara doğru hazırlayıcı bir aşama oluşturduğuna değinir.

2.2.2 İslami Dünya Görüşü

İslami dünya görüşü ontoloji, epistemoloji ve aksiyolojinin bütünsel ve dengesel bir yaklaşımını içerir.

“İslami kozmolojinin temel ilkesi tevhid (La ilahe İllahlah) inancı ve Allah anlayışıdır. Tevhid ilkesi teoriden pratiğe, inançtan yaşama, idealden gerçekliye bütünsel İslami dünya görüşü içinde ana kanaldır. Bu ilke, Allah’ın özünde bir olduğu , yani sıfatlarından biri olarak parçalardan münezzehtir olduğu, güç ve bilgi konusunda ikilikten müzezzeh olarak bir ve tek olduğu, kendi kudretinin varlığı sebebiyle hiçbir şeye muhtaç olmadığı anlamına gelir. Tenzih ilkesiyle birlikte (Allah’ın üstün varlığının hiçbir şeyle mukayese edilememesi) bu ilke birbiriyle çatışan ekoller, mezhepler ve gelenekler arasındaki birliğin paradigmatik temeli olarak kabul edilebilir.”¹¹⁰

Davutoğlu İslam felsefesinin Yunan felsefesinden etkilendiğini kabul eder; ancak bu etkilenmenin fazla abartıldığını vurgular. İslami paradigma, İslami epistemoloji ve İslami aksiyolojiyi de sağlayan Kur’an tabanlı bir kavramdır. Batılı ve İslami dünya görüşleri farklı politik ve değeri sistemleri sağlamıştır. Batı paradigmasında temel olarak akıl kendi kendine değeri, normlar ve yasalar üreterek bunları kendi kendine meşru kılar.

“Batı paradigmasında ontolojik çevredeki mütalaa epistemolojik kaynakların (yenilik ve idrak) ve iç tutarlılık pahasına iç çatışmalar yoluyla bir iç felsefi dinamizm sağlayan çevrelerin aksiyolojik sonuçları da mütalaa gerektirir. Bu, batılı felsefi sosyal geleneğin yaşamın sekularizasyonunun / laikleştirilmesinin iç mekanizmasıdır. Buna zıt olarak, tevhid inancına dayalı tek tanrıci mesnet ve bunun İslam’daki ontolojik yansıması bütünsel bir çerçevede epistemolojiyi, eskatolojiyi ve ontoloji tabanlı politikayı harmanlayarak güçlü bir iç tutarlılık sağlayan yaşamın ve gerçeğin bir olduğu sonucuna ulaştırır.”¹¹¹

¹⁰⁹ Ibid., s. 35

¹¹⁰ Ibid., s. 47

¹¹¹ Ibid., s. 195-196

Bu bağlamda Davutoğlu, bu her şeyi kapsayan İslami dünya görüşünün batılı dünya görüşünü tamamlamaktan ziyade bu görüşe başlı başına bir alternatif olduğunu kuvvetle vurgular.

Balkanlar'da akademik çevrede bazı marjinal dini tartışmalara rağmen Batı ve İslam arasında bir dünya görüşü savaşı henüz çıkmamıştır. Türkiye'nin Balkanlar'a karşı yeni dış politikası akademik olmaktan ziyade medyatik konuludur.

2.2.3 Paradigmatik Kavşakta Balkanlar

Ulus devleti kavramının etkisi Balkan ülkelerinde iyi ifade edilmemiş ve teorik olarak kanıtlanmamış olsa da konunun ontolojik tabanını ve aynı zamanda epistemolojik arka planını yeniden şekillendiren ulus devleti kavramı hala batılı değerlere karşı dogmatik inanç aşamasındadır. Müslüman toplumlar da bile bu konular felsefi-teorik açıdan tartışılmamaktadır. Türkiye'nin “yeni-Osmanlı” yaklaşımını eleştirenler ise hala Türkler ve müslümanlar hakkında Batı'nın çeşitli ortaçağ kültürlerinden kalan kalıpların etkisi altındadır. Özellikle “batılı dünya görüşünün” kökeni ve tarihi hakkındaki düşünceleri, ayrıca İslami paradigmanın sistematikleşmesinin kökenini ve tarihini açıklamak için “Alternatif paradigma” teorisi daha derin ve daha ciddi bir analiz gerektirir. Davutoğlu'na göre politika ontolojiktir; yani politik olarak nasıl davrandığımız varlığımızı nasıl algıladığımıza bağlıdır. Batılı dünya görüşü politik devlet formatında sekular (laik) yasalar dünyevi/rasyonel meşruluk sağlamıştır. İslami dünya görüşü ise yüzyıllar içinde defalarca yeniden düzenlenmekle birlikte üç ana konsept halinde bir değerler dizisi ortaya koymuştur: Ümmet, Darül Harp ve Dâvah (Davet).¹¹² Teorik tartışmaların aksine Balkanlar'da bu tür tartışmalar çoğunlukla Türkiye'nin gayet net olan diplomasisi ve kimi zaman ise görsel medyada ve gazetelerde yayımlanan röportajlar üzerine yoğunlaşır.

Tartışmanın yalnızca konjonktürel bağlama indirgenmesi Davutoğlu doktrininin büyük resmini görmeyi riske sokar. Dünya görüşünü kavramsallaştırma öznel bilişsel bir süreçtir. Bu süreç bazen bir ayaklanmanın veya pişmanlığın bir sonucu bazen ise

¹¹² Bu konseptler birbiriyle bağlantılı üç farklı politik çevrenin düşünceleridir: ümmet evrensel ruhani/politik bir birliktir; Darül İslam politik-hukuki bir dünya düzenidir; dawlah/devlet ise politik gücün aracılığıdır. Daha fazlası için: Ahmet Davutoglu, **Alternative Paradigms**, s. 201

psikolojik olmanın ötesinde epistemolojik açıdan ontolojik arka planından sıyrılarak bireye aşılana yanlı kişiliğe karşı varolan öz-bilincin bir kanıtıdır. Davutoğlu bu sürece ilişkin şunları söyler: “İnsanın kendi ben-idrakini bir varoluş anlamı olarak çözememesi, sürekli bir kimlik kaymasını beraberinde getirmektedir. Son zamanlarda Türkiye’de gizli Osmanlıcılık’tan tek parti döneminin devrimci söylemine, sembolik İslamcılık’tan sembolik sekularizme kayan kimliklerin konjonktüre bağlı olarak sürekli eksen değiştirmesi de bu iç çelişkinin doğal bir sonucudur.”¹¹³ Ben idraki Türkiye’nin dışındaki vatandaşlardan ziyade Türkiye’dekileri ifade etmektedir; ancak yine de Türk insanının yaşadıkları Balkanlar’da yaşananlardan çok da farklı değildir. Osmanlı yönetiminin 1912’de Balkanlar’dan tamamen çekilmesinden bu yana Balkan ulusları tıpkı eski-Yugoslavya dönemindeki Bosnalılar ve Kosovalılar gibi ulus-devleti ve üst-kimlik ideolojilerinin empoze edilmesiyle yüz yüze gelmişlerdir. Balkan-Anadolu eksenini Davutoğlu’nun stratejisi için oldukça önemlidir; ancak bu eksenin değerli kılan şey Osmanlı İmparatorluğu’nun mirası olarak görülen Müslüman nüfustur. “Bu bölgelerdeki Osmanlı bakiyesi, unsurlar, ortaya çıkan jeopolitik boşluğun doğurduğunu baskılara tarihi güvenlik alanı olarak gördükleri Balkanlar/Anadolu eksenli Osmanlı merkez alanına (Heartland) yönelmişlerdir.”¹¹⁴ Balkanlar’daki Müslümanlar Ortadoğu’daki Müslümanlarla genel olarak aynı dünya görüşünü paylaşır, bu dünya görüşü ise ben-idraki yoluyla ortaya çıkmaktadır. Peki ben-idraki nedir? “Bu çerçevede makalemizdeki ana tezimiz, medeniyetlerin kurulmasını da, yükselmesini de, diğer medeniyetlerin muhtemel tahakkümlerine karşı direnebilmesini de sağlayan temel unsurun bir medeniyet prototipinin tebarüz etmesini sağlayan ben-idraki olduğudur. Bir ben-idrakinin oluşmasını sağlayan nihai etken de, kurumsal ve formel alan değil, bir bireyin varlık sorunsalını anlamlı bir çerçeveye oturtan dünya görüşüdür.”¹¹⁵ O halde ben-idraki bir tür kimlik oluşturan bilişsel bir süreçtir. Ancak ben-idraki dil, ırk, politik görüş gibi aynı tipolojileri paylaşan belli bir grubun diğer üyeleriyle birlikte bir bireyin kimlik ihtiyacı olarak ortaya çıkan bir öz-kimlik veya kendini tanıma değildir. Ben-idraki politik, kültürel tabanlı sosyal grup-ulusu demek de değildir. Bu noktada Richard Jenkins’in kimlik edinme tanımına değinmek yerinde olacaktır. Jenkins kimlik edinme ve kimlik

¹¹³ Davutoğlu, *Medeniyetlerin Ben-İdraki*, s. 15

¹¹⁴ Davutoğlu, **Stratejik Derinlik**, s. 22

¹¹⁵ *Ibid.*, s.10

ifadelerini şöyle tanımlar: “Kimlik edinme benzerliklerin ve farklılıkların ilişkileri arasındaki bir etkileşimdir. Bireysel ve kollektif kimlik ‘iç’ kimlik kadar başkalarınınca da belirlenen ‘dış’ kimliğin etkileşimsel bir ürünüdür; kimlik ise hitaplarda, anlatılarda, belagatlarda, temsillerde tekrar tekrar üretilen ve söylenen, kimlik edinme sürecinin pratiğe ve maddeye dayalı sonucudur.”¹¹⁶ Öz-kimlik çağdaşlık ve ulus devletiyle ilgilidir. Ulus devleti fikri sekular bilginin bir parçası olarak kurallar, yasalar ve değerlerin rasyonel açıdan düzenlenmesinden başka bir şey değildir. Bu konuda Davutoğlu şunları belirtir:

“1648’de Vestfalya Barışı insanoğlunun politik tarihinde yeni bir hamle olarak bağımsız egemen ulus-devletleri içeren Avrupa devlet sisteminin ortaya çıkışını ilan etti. Ulus-devlet sistemi ulusalcılık adıyla felsefi, psikolojik ve sosyal fenomen olarak ideolojik bir özellik kazanıp on dokuzuncu yüzyılda zirveye ulaştı. Bu fenomen ulus kültürü ruhuna genel irade fikrini ekleyen felsefesiyle Hegel’in kişiliğinde en sofistike felsefi boyuta ulaşmıştır.(...) Batı Medeniyeti’nde modern bir fenomen olarak bu devlet-merkezli ulus-kökenli yaşam, inaç-kaynaklı sosyo-politik birlik ve üniter bir yaşam görüşünü benimseyen İslami düşünceyle tamamen zıt olan bir dünya görüşüne dayanan teorik ve kurgusal unsurlar taşımaktadır.”¹¹⁷

Davutoğlu’na göre ben-idraki¹¹⁸, kimlik kavramlarının çok üstünde ve ilerisindedir; ben-idraki ontoloji-epistemoloji-aksiyoloji çerçevesinde bütünsel bir ontolojik yakınlıkla ilgilidir. Balkan halklarının ben-idrakine çağrılması politik-ruhani bir birliğe davet gibi görünmektedir. “Ümmet, genel politik bir otoritenin yokluğunda bile devam eden dini/ruhani bir bağ ile tüm müslümanları birey olarak kapsayan daha geniş bir anlam kazanmıştır. Genel ontolojik bilincin ben-idrakinden kaynaklanan bu politika-üstü bağ, birbirlerine politika ile bağlanan ulus-devleti sistemine karşı bir tehditsel güç yaratmaktadır. Geçici politikalar konusunda Müslüman azınlıklar ve ulus-devletleri arasında baş gösteren gerilimler bu alternatif kurgulardan

¹¹⁶ Richard Jenkins, **Social Identity**, Routledge, London and New York, 2008, 200-201

¹¹⁷ Davutoglu, **Alternative Paradigms**, s. 178

¹¹⁸ Ben-idraki herhangi bir kimlik meselesi değildir. Kimlik ile ben-idraki arasında açık bir tanım farkı ortaya koymaksızın medeniyetlerin dış dünyaya yansıyan formlarının psikolojik ve sosyolojik arka planını tesbit edebilmek güçtür. Bu iki kavram farklı iki bilinç düzeyini yansıtır. Kimlik, sosyal tanınma temelinde gerçekleşen ilişki-bağımlı bir bilinç olarak iki tarafı gerekli kılarken, ben-idraki bir karşı tarafa ya da sosyal bir tanınmaya ihtiyaç hissetmeyen bireysel bir şuur halini yansıtır. Kimlik sosyal, iktisadi ve siyasi otorite tarafından tanımlanabilen ve verilebilen bir nitelik taşıırken, özneyi esas alan ben-idrakinin herhangi bir başka otorite tarafından tanımlanabilmesi de, tasfiye edilebilmesi de imkansızdır.

kaynaklanmaktadır.”¹¹⁹ Davutoğlu’nun teorisinin İslamcı ya da pan-İslamcı olarak tanımlanmasının bir diğer nedeni kendi kimliklerini yeniden gözden geçirmeleri ve politik paradigmlar olarak kendi kimliklerinin üstesinden gelmeleri veya bu kimlikleri aşmaları ve kendilerini daha üst ve daha yapılanmış bir medeniyet paradigmasına göre ayarlamaları için Balkan insanına, özellikle de Arnavutlar’a ve Bosnalılar’a karşı olan tutumudur. Bu ifadelerden Davutoğlu’nun insanları İslam Dini’ne davet ettiği sonucu kolayca çıkarılabilir; ancak din ve sekulariteyi bir ikili olarak kabul etmemektedir. Daha ileri giderek ve bu ikilinin de üstüne çıkarak teoloji ve dine farklı bir yorum getirmiştir. Bu bağlamda Balkanlar’ın ben-idraki şöyle tanımlanabilir:

“Meseleyi bir misalle berraklaştırmak gerekirse, Yugoslavya devleti Sırp, Boşnak, Arnavut ve Sloven vatandaşlarına ortak bir kimlik tayin etmiştir. Ancak, zamanla, bu toplulukların içlerinde yaşatageldikleri medeniyet aidiyetlerine dayanan ben-idrakleri gerçek muharrik güç olarak devreye girmiş ve tanımlanan kimlikleri aşan bir siyasi olgu haline kısa zamanda dönüşebilmiştir. Ortak medeniyet geçmişleri dolayısıyla birbirine yakın ben-idraklerine sahip olan Hırvat ve Sloven ya da Boşnak ve Arnavut topluluklar arasında görülmeyen çatışmalar, Sırp-Boşnak, Hırvat-Boşnak, Sırp-Arnavut ve Sırp-Hırvat unsurlar arasında tahakkuk etmiştir.”¹²⁰

Davutoğlu her ben-idrakinin ulusal kimliğe dönüştürülebileceğini ve ancak her kimliğin ben idrakinin öz-bilincine ulaşamayacağını ifade eder.

Her ulus kendi “ben-idrakini” yansıtan bir kavrama sahiptir. Balkanlarda tercih edilen öz irade/ kimlik kavramlarıdır. Bu kavramlar çoğunlukla son yüzyılın politik konjonktürlerinden etkilenilerek oluşturulmuştur. Ortodoks Sırpolar kendilerini Balkanlar’ın efendisi ve Avrupa’nın koruyucusu olarak idrak ederken Hırvatlar ve Slavlar Huntington’ın ifadesiyle Batı Medeniyeti’nin fay hattı üzerinde olduklarını ileri sürerler. Huntington’ın belirttiği gibi fay hattı ile anlatılmak istenen doğuyu batıdan ayıran hattır. “Balkanlar’da bu hat kuşkusuz Hapsburg ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki tarihi sınıra denk düşmektedir.”¹²¹

Osmanlı yönetiminin Balkanlar’dan çekilmesinin ardından Müslümanlar kimliklerini tanımlamak için farklı girişimlerde bulundular ve Bosnalılar politik bir örgütlenme

¹¹⁹ Ibid, s. 185

¹²⁰ Davuoglu, “Medeniyetlerin Ben Idraki”, s. 11

¹²¹ Huntington, “Clash of the civilizazations?”, s. 30

ile biraraya geldiler. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanının ve Türkiye'nin laik bir devlet olmasının ardından Balkanlar'la ilişkiler rafa kaldırıldı. Farklı şekillerde ortaya çıkan iki büyük örgütlenmiş hareket Bosnalılar'ın İslami hareketleriydi. Bunlar en erken hareketlerdir; çünkü 1878 Berlin Anlaşması'na dayanılarak Bosna Avusturya-Macaristan tarafından işgal edilmişti. 1912'de Osmanlı Devleti'nden ayrılarak bağımsızlığını ilan eden Arnavutluk Müslüman çoğunluğa sahip tek modern devlettir. Osmanlı sonrası dönemde Bosna'da çok önemli bir role sahip liderlerden biri Dzabic'di. Dzabic 1902'ye dek ekonomik açıdan değil de manevi açıdan Bosna ve Türkiye müslümanları arasında bir bağ kurmak için çok çaba sarfetmiştir. Bosna Müslümanları ve Avusturya-Macaristan Devleti arasındaki önemli bir problem reis-ül ulemanın dini görevini yerine getirebilmesi için İstanbul'daki şeyhülislamdan onay alması talebiydi. Bu talep Avusturya-Macaristan otoritelerince potansiyel bir tehdit olarak görüldüğünden geri çevrildi.¹²² 1902'de Dzabic'in öldü; 1905'te ise İslami hareket aktif olmaya başladı. 1906'da Müslüman halk teşkilatı (*Muslimanska narodna organizacija*) adı altında ilk müslüman parti kuruldu. . Avusturya-Macaristan, Bosna müslümanlarını Bosnalılar/Boşnaklar adıyla yeni bir kimliği benimsemeye zorlamıştır; ancak Müslümanlar için bu kabul edilemez bir durumdu. Buna rağmen bazı aydınlar kendilerini Boşnaklar olarak adlandırmaya başlamışlardı. Belirtilmesi gereken bir diğer organizasyon ise Genç Müslümanlar(Mladi Muslimani) Örgütü'dür. Bu İslami örgüt 1939'da Saraybosna'da görevine başladı; ancak resmi olarak 1941'de kuruldu; bu hareket 1946'da Mostar ve Zagreb şubelerini açtı ve böylece Bosna dışına da uzandı. İkinci Dünya Savaşı boyunca Bosna-Hersek'in özerkliğini sağlamak için Müslümanların yürüttüğü hareketleri desteklediler. "Mladi Muslimani" savaştan sonra da aktifti. Bu kuruluşun öncelikli amacı Müslümanları İslam ruhu ile eğitmek ve inançları ve haklarını tehdit edenlerle mücadele etmektir.¹²³ Bu örgütün yetkilileri Komünist Yugoslav yetkililerce zaman zaman ömür boyu hapis cezasına çarptırılmışlardır. Bosna-Hersek'in gelecekteki başkanı olacak olan Aliya İzzetbegoviç de o dönem bu kuruluşun bir üyesiydi. "Mladi Muslimani" Yugoslavya'nın dağılmasına dek müslümanların politik ruhunu canlı tutan belki de tek kuruluştu.

¹²² Dahası: Aydın Babuna, The Bosnian Muslims and Albanians: Islam and nationalism, Nationalities Papers", **The Journal of Nationalism and Ethnicity**, Vol. 32, No.2, 2004, pp. 287-321

¹²³ Dahası: Sead Trhulj, **Mladi Muslimani**, Globus, Zagreb, 2002, s. 17

Arnavutlar, sınırları yine Arnavutlar'la çevrili olan Balkanlar'daki tek ulustur. Arnavutlar'ın ben-idraki Arnavut Prizren Ligi'ne dayanarak tüm Arnavut şehirlerini bir devlette toplayıp ulusal Rönesans tamamlanmamış, tanınmamış ve bir hayal olarak gördükleri etnik bir Arnavut devleti yaratmayı içerir.

“1878’de Prizren Ligi’nin toplanması Arnavut ulusalcılığının gelişiminde bir dönüm noktası olmuştur. Lig, Berlin Kongresi’yle komşu ülkelere devredilen Arnavut topraklarını savunmaya yönelik kurulmuş, bağımsız bir Arnavut Devleti amacı gütmemiştir. Prizren’e gelen temsilciler çoğunlukla arazi sahipleri, Müslüman din adamları ve resilerdi. Prizren’deki kırk üç temsilciden otuz sekizi müslümandı. Temsilcilerin çoğu Kosova, Kuzey Arnavutluk ve Makedonya’dan gelmişlerdi. Bosna Hersek ve Novi Pazar Sancağı’ndan gelen arazi sahibi bazı müslümanlar da vardı.”¹²⁴

Prizren Ligi çoğu Müslüman olan Arnavutlar'ın ulusal projelerinin temelini attıkları tarihi bir momentumdur. Arnavut Ulusal Projesi İslam karşıtı olmamakla birlikte katılımcılarının büyük çoğunluğu müslüman olmasına rağmen tamamiyle İslami bir proje de değildi. Bu proje tamamlanmamış olarak görülür; çünkü Arnavutlar'ın büyük çoğunluğu, neredeyse %60'ı Sloven devletlerinde kalmıştır. Arnavutluğun bağımsızlığının ardından Sancak, Kosova ve Makedonya'da yaşayan Arnavutlar, topluluğa politik bir kimlik kazandırma yolu aramaya başlamışlardır. “Cemiyet” adıyla İşkodra merkezli politik bir parti kurdular. Müslüman “Cemiyet Partisi” güney bölgelerindeki müslümanların, Sancak'taki Bosnalı müslümanların ve Kosova, Metohija ve Makedonya'daki Arnavutlar'ın ve Türkler'in haklarını temsil etmiştir. Bu temsil, 1925'te partinin kapatılmasına dek devam etmiştir. Cemiyet ve JMO (Jugoslavenska Muslimanska Organizacija) bazı ortak politik talepler ve stratejiler konusunda anlaşmaya çalışmışlarsa da başarılı olamamışlardır. Sırp hükümetlerinin Kosova'daki İslami kuruluşları Sırp asıllı, Slav Müslümanlar yoluyla Slavlaştırmaya çalışması iki toplum arasındaki farklılıkları arttırmıştır.¹²⁵ 1967'de Arnavut Komünist lider Enver Hoca'nın tüm dini aktiviteleri sert bir şekilde bitirip Arnavutluk'u ateist bir devlet olarak ilan etmesine dek Arnavutluk'taki müslümanlar Diyanet yoluyla örgütlenmişlerdir. Enver Hoca 6 Şubat 1967'de Çin Kültürel Devrimi'nden esinlenerek yaptığı konuşmasında “dini batil inançlara” karşı sert bir kampanya çağrısı yapmış ve bu misyonu öğrencilere havale etmiştir. Dinler

¹²⁴ Aydın Babuna, “The Bosnian Muslims and Albanians”,s. 292

¹²⁵ Ibid., s. 292

yasaklanmış ve Mayıs 1967'ye dek 169 cami, kilise, ibadet yeri ve mihraplar kapatılmıştır.¹²⁶ Müslümanların Yugoslavya'da karşılaştıkları bu zorluklar Balkan Müslümanları'nın İslami kimliğini zayıflatarak bu kimliğe büyük zarar vermiştir. En sert baskılar Bulgaristan'da yaşayan Müslümanlar'a uygulanmıştır. Aynı durum Yunanistan için de geçerlidir.

Yugoslavya'nın dağılması ve yeni-ulusalcı isyanlar çıkması başka isyanlara da cesaret vermiştir. Belirsiz ve bulanık ontolojik yakınlıklar zaman geçtikte arıtmaya başlanmıştır. Avrupa kimlikleri için mücadeleler devam etmektedir; ancak ne yazık ki bu, politik bir irade olmayı başaramamış ve yalnızca bir istek olmaktan öte gidememiştir. Ulusal söylem Arnavut, Sırp ve Makedon konuşma sanatında hala mevcuttur. Ben-idraki kimlikle birlikte ele alınabilir. Böyle bir durumda Makedonya'nın dağılması, Kosova ve Arnavutluk'un, Sırp Cumhuriyeti ve Sırbistan'ın tek devletler olarak birleşmesi bölgede başka bir etnik savaşa yol açabilirdi. Davutoğlu'nun "Ben-idraki" ifadesi varolan İslami dünya görüşünü ve değerlerini yeniden oluşturmak ve geliştirmek için adil ve faydalı bir teorik ve aksiyolojik unsur olarak görülebilir. Öte yandan AB'nin kanunlara saygılı vatandaş ve çok kültürlü değerler tabanlı Avrupa paradigmasını benimsemek için üye olmayan devletleri teşvik etmek sözü ile Balkanlar'da sürdürülebilir bir barış oluşturma prosedürü hız kazanacaktır. Maria Todorova Avrupalı-Batı yaklaşımının doğulu perspektiften ve Avrupa içinde kendi doğusunu yaratma mücadelesinden ibaret olduğuna inanmaktadır. "Doğu meselesinde olduğu gibi Balkanlar da müspet ve kendinden memnun "Avrupalı" ve "Batı" imajına karşı olumsuz özelliklerin toplandığı bir depo olarak işlev görmektedir. Doğu'nun ve doğubilimin bağımsız semantik değerler olarak yeniden ortaya çıkmasıyla birlikte Balkanlar Avrupa'nın kölesi, medeniyetleşmeden pay alamayan öteki benliği ve kendi içindeki karanlık bölgesi olarak kalmıştır. ”¹²⁷

¹²⁶ Ibid., s. 292

¹²⁷ Todorova, **Imagining Balkans**, s. 188

2.3 Medeniyetlerin Merkezlerine Karşı Çevre

Ahmet Davutoğlu, Balkanlar'ın her zaman medeniyetlerin çevresi olduğu fikrini ileri sürer. Bu, kendisinin iyi bilinen iddialarından biridir.

“Bu nedenle tarihe bakınız. Balan Bölgesi'nde ortaya çıkan ilk büyük devlet, ilk büyük imparatorluk İskender İmparatorluğu'ydu. Bu imparatorluk, merkezi burası olmamasına rağmen Balkanlar'dan çıkmıştır. Balkanlar'da bir İskender şehri bulunmamaktadır. İskender İmparatorluğu'nun tüm büyük şehirleri Anadolu, Mısır, İran, ve Afganistan'da yer alıyordu. Bu nedenle merkezi Balkanlar değildi; ancak Balkanlar'da ortaya çıkmıştı. Roma İmparatorluğu'nda Balkan Bölgesi bir çevreydi. Hem Doğu, hem de Batı Roma'da Balkan Bölgesi bir çevreydi. Roma imparatorları yalnızca Asya'ya gitmek için askeri bir hazırlığa karar verdiklerinde Balkanlar'dan bahsederlerdi. Bu nedenle Balkanlar'ı bir merkez olarak görmediler. Bu konuda tarihteki tek pozitif istisna Osmanlı Devleti'dir. Osmanlı Devleti döneminde Balkan Bölgesi 16. yüzyılın dünya politika merkezi haline gelmiştir. Bu, Balkanlar'ın altın çağıdır. Bunları Osmanlı bakiyesini miras aldık diye söylemiyorum; bunlar tarihi gerçeklerdir.”¹²⁸

İskender İmparatorluğu'nun bir merkeze sahip olduğundan emin değilim; çünkü varlığını çok kısa bir süre sürdürebilmiş bir imparatorluktur. İskender'in ölümünden sonra imparatorluk dağılmaya başlamıştır. Balkan topolojisi ilk bölümde de açıkladığım gibi Haemus olarak adlandırılır. Ana şehir-devletleri yarımadanın güneyine konuşlanmıştır; bu nedenle merkez Makedonya veya Yunanistan olmalıdır. Akın çok dinamik bir şekilde devam ettiğinden merkezi bir konum belirlemek problem teşkil etmekteydi; ancak Balkanlar her iki durumda da merkez değildi. Bir devletin veya medeniyetin merkeziliği yarattığı etki ve tarihte yer edinme hırsına bağlıdır. Marshal Hodgson haritanın merkezinde yer alma önemi tarihin merkezinde yer aldığı anlamına geldiği içindir. Tarihin merkezinde yer almak ise geçmiş ve gelecek kendi konumunu bu merkeze göre konuşlandıracak demektir.

Batı Avrupalılar Cennet tarihinin başlangıcının Güneş'in doğduğu yön olan doğuda olduğuna kuvvetle inanarak dünyanın merkezinin yüzeyinin Kudüs olması gerektiğini düşündüler; ancak bir süre sonra Roma otoritenin, maneviyatın ve dünyeviliğin merkezi haline geldi.¹²⁹ Anlaşılacağı gibi merkez subjektif ve referans tabanlı bir süreç olarak ortaya çıkmaktadır. Osmanlı yönetimi döneminde Balkanlar

¹²⁸ http://www.docstoc.com/docs/71671852/Davutoglu_transcript_dzs erişim 01.06.2013

¹²⁹ Hodgson, **Rethinking World Hisotry**, s. 32

ekonomik gelişme kaydetmişlerdir; örneğin Noel Malcolm *Kosova* adlı kısa tarih kitabında Kosova'nın fethinden sonra Kosova'nın dışına eşya ihracatının ve fabrikacılığın önemli gelişme kaydettiğini belirtir. Bunun ötesinde Balkanlar'ın merkeziliği ekonomik gelişime değil, uzamsal algının teorik arka planına bağlıdır. “İslam medeniyetinin mekan idrakini, Çin gibi kadim medeniyetlerin belli mekanlara kutsiyet atfeden telakkilerinden de, Batı medeniyetinin merkez-çevre ayırımına dayalı mekan anlayışından da ayıran temel fark, yeryüzünün ve hatta kainatın birbirinden farklılaşmayan tek bir mekan oluşturduğuna dayalı temel önermedir”.¹³⁰ Merkez-çevre ikilisi güç otoritesiyle ilgili olduğu kadar din otoritesiyle ilgili değildir. Günümüzde Vatikan Katolik Hristiyanlar için Mekke ise Müslümanlar için politik değil manevi bağlamda dini bir merkez olarak önem arz etmektedir. Osmanlı dönemi boyunca iki ana bölge Balkanlar ve Anadolu'ydu. Balkanlar'ı bu kadar önemli kılan şey askeri, ilmi ve politik konular başta olmak üzere tüm alanlarda başarılı olan Hristiyan gençlerin istihdamıydı. Divan-ı Hümayun'da önemli konumlara gelen bu gençler daha sonra Osmanlı'nın Balkanlar merkezinde otorite sahibi olmuşlardır.

“Balkan Bölgesi 16. yüzyılda dünya politikasının merkezi haline gelmiştir. Bu, Balkanlar'ın altın çağıdır. Bunları Osmanlı bakiyesini miras aldık diye söylemiyorum; bunlar tarihi gerçeklerdir. 16. Yüzyılda dünya politikasını kim yürüttü? Atalarımız. Hepsisi Türk değildi; Bazıları Slav, bazıları Arnavut hatta bazıları Yunan kökenliydi; ama dünya politikasına yön verdiler. Sokullu Mehmet Paşa buna iyi bir örnektir. Eğer bir Osmanlı Devleti olmasaydı Mehmet Paşa küçük bir köyde yaşayıp giden fakir bir Sırp olarak kalacaktı. O dönemde dünyanın o bölgesinde gelişmiş bir çiftlik bile yoktu. Ama Osmanlı sayesinde dünya politikasının bir lideri haline geldi.”¹³¹

Modernliğin bir parçası olan ulusalcı gündem yapısal olarak Batı Paradigmasının bir parçasıdır ve genel olarak din, aydınlanma ve gelişmenin aksine bir dogma olarak kabul edilir. Davutoğlu'nun yorumundaki derinlik Balkanlar'ın aydın zihniyetlerine ulaşmamaktadır. Onlara göre Türkiye'nin yaklaşımıyla ilgili Davutoğlu'nun ileri sürdüğü her şey bir araç olarak dini kötüye kullanmak ve Balkanlar'ı Batı Medeniyeti'nden kopararak Balkanlar'daki İslami gündemini gerçekleştirmekten başka bir şey değildir.

¹³⁰ Davutoglu, Medeniyetlerin Ben-Idraki, s. 35

¹³¹ http://www.docstoc.com/docs/71671852/Davutoglu_transcript_dzs erişim 01.06.2013

3. BÖLÜM

Yeni Osmanlılık Eleştirisi

Stratejik Derinlik adlı kitap ilk kez 2010 yılında Logos-A Yayınevi tarafından Makedonya’da yayımlanmıştır. 2011’de yayınevini yönetmeni bir Türk internet sitesi için şu demeci vermiştir: Ancak *Stratejik Derinlik* kitabı için yaklaşık 30-35 değerlendirme yazısı yazıldı. Bu yüzden hem yankı hem de değer bakımından bu kitabın ayrı bir önemi olduğunu düşünüyorum.¹³² Balkan entelektüellerin arasında devam etmekte olan tartışmalar bu kitabı referans almaktadır. Aslında Ahmet Davutoğlu’nun Huntington’ın görüşüne bir cevap olarak yazılan *Medeniyetler’in Ben-İdraki/ Self-Perception of Civilizations* isimli makale, 2001’de Arnavutça olarak yayımlanan bir kitabı da mevcuttur; ancak o dönemde Davutoğlu Balkanlar’da bu denli tanınmamaktaydı.

Neden “Yeni-Osmanlılık” üzerine eleştiriler yapılmaktadır? Akla gelen ilk neden Balkanlar’daki ulus devletlerinin tarihi oluşumları ve bunun Osmanlı İmparatorluğu ile bağlantılarını içeren tarihsel nedenleridir. Politika analizcisi Januz Bugajski son zamanlarda Balkanlar ve Türkiye arasındaki ilişkilerin özellikle diplomatik, kültürel ve ekonomik arenalarda oldukça yoğun olduğunu ifade etmektedir. Bununla beraber Türk Dış İşleri Bakanı’nın “Balkanlar’daki Osmanlı yönetimindeki yüzyıllar gerçek bir başarı hikayesiydi” ifadesi veya fikri ile ilgili kuşkuya düşmekte ve bunu problem yaratabilecek bir ifade olarak görmektedir. Bölgede yer alan birkaç ulus ve devlet kimliği Osmanlı yönetimine direniş tabanlı olarak ortaya çıkmıştır; ayrıca Türk işgalinin bölgede özellikle 19. ve 20. yüzyılların sonlarına doğru ekonomik gelişmelerin önünü kestiği konusunda ısrarla devam eden bir öfke mevcuttur.¹³³ Bu problemin özü ilerleyen sayfalarda mercek altına alınacak çoğu aydının ulusal yaklaşımlarına dayanmaktadır.

Eleştirilerin çoğu Türkiye’nin Balkanlar’daki varlığından endişe duyanlar ile bu varlıktan hoşnut olanlar arasındaki gerilimden çıkmaktadır. İlk grup Türkiye’nin

¹³² Nedim Emin, “Balkanlar’daki İslami Entelijansiya üzerine”

<http://www.dunyabulteni.net/index.php?aType=haber&ArticleID=177561&q=adnan+ismaili> erişim 09.06 2013

¹³³ Januz Bugajski, Turkey’s impact in the Western Balkans, Atlantic Council, February 2012. s.2

varlığını Balkanlar'ın Batı Medeniyetine ilerleyişini engellemeye yönelik bir tehdit olarak görür. Türkiye'nin bölgeyi Washington ve Brüksel etki alanından çekerek sadece Türk etki alanına sokmak istediğini düşünmektedirler. Ankara bu korkuların ve endişelerin önüne geçmek için ayrı bir ittifak sistemini değil; yarımada'daki tüm devletlerin NATO ve AB üyeliklerini desteklediğini açıklamıştır.

Türkiye'nin Balkanlar'daki varlığından memnun olan ikinci grup ise ekonomik, askeri, eğitim ve politika gibi alanlarda Balkanlar'a yardım etmek adına Türkiye'den gelen her türlü yatırımı ve girişimi memnuniyetle karşılamaktadırlar. Ayrıca coşkulu bir şekilde kendilerini kültürel açıdan kendilerini Türk insanına çok yakın hissettiklerini söyleyenler de mevcuttur. Konuya ve öznelerle ilişkin tüm eleştiriler şu meselelerle ilgilidir: metodolojik yaklaşım ve Osmanlı Dönemi tarihinin anlatılışı, İslam ve Balkan toplumunun İslamlaşması şartı.

“Balkanlar'da nesiller, Türklerin düşman olarak gösterildiği kitapları okuyarak yetiştiriliyor. Gallup Balkan Monitor'un 2010 tarihli anket sonuçlarına göre, Arnavutluk'ta halkın yüzde 75,1'i, Bosna-Hersek'te yüzde 60,2'si, Kosova'da yüzde 93,2'si ve Makedonya'da 76,6'sı Türkiye'yi dost ülke olarak görüyor. Ne var ki, Batı Balkanlar'ın Müslüman nüfusu yoğun olmayan ülkelerinde durum farklılaşıyor. Örneğin, 2010'da Hırvatistan'da halkın yüzde 26,7'si Türkiye'yi dost ülke olarak görürken, bu sonuç Karadağ'da yüzde 33,5, Sırbistan'da ise yüzde 18,2 gibi düşük bir düzeydeydi.”¹³⁴

Bu araştırma ile kolayca varılabilecek sonuç şudur: Türkiye'ye karşı “pozitif” tutumun en güçlü ifadesi Balkan vatandaşlarının Müslüman kimlikleridir. Balkanlar'da ders kitabı olarak okutulan tarih kitaplarında Türkler'i tanımlarken kullanılan bazı kalıplar mevcuttur ve bunlar öğrencilere empoze edilmektedir. Buna rağmen Türkler'le aynı ontolojik külliyatı paylaşan Müslüman toplumlarda Türkiye'ye karşı sempati duyulmaktadır. Türkiye'yi Osmanlı İmparatorluğu'nun bir ardılı olarak sınıflandırmayanlar da mevcuttur. Dünyadaki pek çok ulus devleti gibi Türkiye'nin de imparatorluğa dayanan geçmişinden sıyrılarak yeni bir ulus devleti olduğunu ve Türkiye'yi Osmanlı Devleti ile aynı yere koymanın doğru ve etik olmadığını düşünmektedirler. Yukarıda alıntıdan da anlaşılacağı gibi Sırbistan en düşük yüzdeye sahiptir. Hırvatistan ve Karadağ'da da yüzdelik oranlar düşüktür. Bu

¹³⁴ Erhan TÜRBEDAR, “Türk Dış Politikası Balkanlar'da Nasıl Algılanıyor?” Tepav- Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, Nisan 2012, s.2

devletler Türk tarihine Osmanlı İmparatorluğu'na karşı başlatılan isyanların öncüleri olarak geçmiştir.

Balkanlar'ın farklı ülkelerinden bazı aydınların ve profesörlerin konuyla ilgili görüşlerini incelemek ve “yeni-Osmanlılık” a ilişkin endişelerini dile getiren Piro Misha'yı ele almak yerinde olacaktır. Piro Misha tarihi gerçekleri doğru yorumlamadığı gerekçesiyle Ahmet Davutoğlu'nu eleştirir ve şu iddiada bulunur: “Modern anlamda Arnavut ulusu millet sistemi temel alınarak üç parçaya bölünmüştür ve diğer uluslar kendi dillerini konuşabilirlerken Arnavutlar'a kendi dillerini kullanma izni resmi olarak verilmemiştir.¹³⁵ Bir başka eleştiri de politik çıkarlar uğruna dinin kötüye kullanılması meselesi üzerine yapılmaktadır. Davutoğlu'nun teorisi İslam ve Tarih veya Balkanlar'daki İslam ve Tarihi de içine alan Osmanlı bakiyesini üzerinedir.

Bu, Davutoğlu'nun gizli gündemi değildir. Türkiye'nin ilk olarak Müslüman toplumlarla ilgilenmesi gerektiğini açıkça ifade etmektedir. Piro Misha gibi profesörler Arnavutlar için İslam dininin Osmanlı döneminde ortaya çıktığı, sonuç olarak bu durumun da Arnavutlar'ın batılılaşma yolundaki doğal süreci durdurduğu fikrini savunurlar. Bu nedenle “yeni-Osmanlılık”ın daha önceki Osmanlı Devleti'nden bir farkı yoktur. Amacı Arnavutlar'ı ve diğer Balkan uluslarını yeniden ele geçirerek Türkiye'nin etkisi altına almaktır. Oysa Davutoğlu bu konuda şu açıklamada bulunmuştur:

“Türkiye Arnavutluk'u barış ve bölgesel istikrar için çok gerekli bir şart olan Arnavutluk'un istikrarını ve refahını arttırmada Balkanlar'daki stratejik partneri olarak görmektedir. Ülkelerimiz NATO şemsiyesi altında amaçlarına ulaşabilmek adına birbirine bağlanmıştır; ayrıca Arnavutluk'un Avrupa Birliği'ne girmesi için kaydedilen tüm gelişmeleri yürekten destekliyoruz.”¹³⁶

Bir Sırp yazar olan Vuka Glusac “Yeni Osmanlılık” laik ve Kemalist bir devlet olarak ilan edilen bir devletin güçlü bir İslami yansıma sahip ideolojisi olarak tanımlar. Ancak bununla tam olarak ne demek istediğini açıklamadan şunları ekler: “Türkiye Yugoslavya'nın bombalanmasında aktif olarak rol almıştır; bu da “Yeni

¹³⁵ Piro Misha, “Neotomanizmi dhe Shqiperia” <http://www.peshkupauje.com/2010/02/neo-otomanizmi-dhe-shqiperia> son erişim 06.06 2013

¹³⁶ Ahmet Davuoglu, “Ndjehemi krenar për aleancën me Shqipërinë”, **Shenja**, Vol. 11, No. 17, 2012, s. 14

Osmanlıcılık” politikasının başlangıç noktası olarak görülmektedir. O dönem Türk-İslam aydınları Arnavutlar için aktif askeri desteği resmi olarak savunmuşlardır; çünkü Türkiye geleneksel olarak Balkanlar’daki tüm müslümanları yardım ve koruma sağlamakla mükellef olduğu vatandaşları olarak görmektedir.¹³⁷ Glusac ayrıca Türkiye’nin zaten her zaman Balkanlar’da olduğunu ve bu nedenle Balkanlar’a geri dönmek gibi bir duruma gereksinimi olmadığını da ekler. Bu tür yaklaşımlar din-merkezli yaklaşımlar olarak görülmektedir.

Ankara’da okumuş ve Tiran Üniversitesi’nde öğretim görevlisi olan Enis Sulstarova Türkiye’nin yeni gelişimlerine karşı doğulu bir bakış açısıyla yaklaşan ve bu yaklaşımla hareket eden aydınları sert bir şekilde eleştirmektedir: “Türkler’e önyargıyla yaklaşıldığını düşünmekteyim; çünkü onlar hakkında bizi Avrupa’dan ayıran barbarlar olarak hüküm verirdik.”¹³⁸ Sulstarova bu konunun aşırı bir önyargı ile ele alındığını düşünür; Glusac da benzer şekilde düşünür: “Yeni Osmanlıcılık”ın tarafsız olduğu düşünülmemelidir; ancak aynı zamanda canavarlaştırılmamalıdır da.¹³⁹

Çatışmaların savaş meydanında yaşandığı ve “yeni-Osmanlıcılık” ile ilgili yansımaların politik olarak ortaya çıktığı Bosna’da durum çok daha pragmatiktir. Ahmet Davutoğlu, Sırp Cumhuriyeti meselesinde Bosna ve Sancak ile bağları kopardığı için uluslararası faktörlerin tutumlarını eleştirmiştir. Dimitar Betchev bu konuda şunları vurgular: Bosna’da ve daha geniş bölgede Türkiye tarafsız bir araç olmaktan ziyade yerel etnik gruplardan birinin patronu gibi algılanmaya devam etmektedir. Dodik Ankara’nın bir politikası olduğu ileri sürülen “Yeni-Osmanlıcılık”a karşı çıkmıştır. Ankara Eski Büyükelçisi ve Doğubilimci Profesör Darko Tanaskovic’in bir kitabı da dahil olmak üzere son zamanlarda yayımlanan dökümanlar Türkiye’yle ilgili şüpheleri olanlar Sırlar için bol miktarda kanıt sağlanmıştır.¹⁴⁰ Her ne kadar Türkiye seçim kampanyasında Silajdzic’i desteklediyse

¹³⁷ Luka Glušac, “Neoosmanizam i Zapadni Balkan”

http://old.balkanskicentarzabliskiistok.com/?en_luka-glusac-neoosmanizam-i-zapadni-balkan,57 erişim 11.06. 2013

¹³⁸ Enis Sulstarova: “Qarkullimi i ‘Orientit’ si efekt politik” <http://www.mapo.al/2012/05/15/enis-sulstarova-qarkullimi-i-orientit-si-efekt-politik/> 11.06. 2013

¹³⁹ Luka Glušac , http://old.balkanskicentarzabliskiistok.com/?en_luka-glusac-neoosmanizam-i-zapadni-balkan,57 11.06. 2013

¹⁴⁰ Dimiter Betchev: “Turkey in the Balkans: Taking a Broader View”, **Turkish Insight**: Vol. 14. No. 1, 2012, s. 140

de seçimi İzzetbegoviç kazandı. İzzetbegoviç'in ilk durağı Ankara oldu ve kuşkusuz Ankara kendisine tam destek verdi.

Türkiye'de görev yapmış Eski Sırp diplomat ve Doğubilimci profesör Darko Tanasković “Yeni Osmanlılık”ı şu şekilde tanımlar: “Ben “Yeni Osmanlılık”ı bir kavram ve değer sistemi olarak algılıyorum. Aslında “Yeni Osmanlılık” Osmanlı (imparatorluk) yanlısı nostaljilere uzanan ideolojik İslamcılık ve (Türk) ulusalcılığının tuhaf bir karışımıdır.”¹⁴¹ Tanaskovic “yeni-Osmanlılık”ı Türk Devleti tarafından desteklenen eklektik bir hareket olarak ifade etmeye çalışır.

Türkiye'nin gerçekten ulusal çıkarları doğrultusunda Sultan II. Abdülhamid gibi bir hinterland yaratmak isteğinde olduğu, Balkanlar'daki müslümanların haklarını koruduğu ve bazı aydınların vurguladığı gibi politik açıdan yalnızca kendi çıkarları doğrultusunda ABD'nin isteklerini uyguladığı iddiaları daha geniş bir açıyla ele alınıp incelenecektir. Epistemolojik eleştiriler Profesör Misha'nın tarihi ve dini kötüye kullanma olarak vurgu yaptığı tarihin yorumlanması, Davutoğlu'nun ve Türkiye'nin tarihi kullanışı üzerine yapılmaktadır.

3.1 “Yeni Osmanlılık” ve Panislamizm

Bu bölümde pek çok makale ve kitap yayımlanmış olan ve “Yeni-Osmanlılık” meselesi ile ilgili pek çok medya tartışmalarında boy gösteren Slavca konuşan Sırp akademisyenlerin bazı yorumlarını ele alacağım. İlk üç akademisyen Darko Tanaskovic, Miroljub Jetic ve Srdja Trifkovic pan-İslamizmin yeni-Osmancılık'ın gizli tarafı olduğu konusunda hemfikirdirler. Söz konusu akademisyenler paradigmalarını müslüman nüfusun çoğunlukta olduğu ve Türkiye'nin desteklediği Bosna ve Kosova meseleleri üzerine kurmuşlardır. Bahsi geçen Sırp akademisyenleri seçilme nedeni kendilerinin farklı tartışmalarda oldukça aktif kişiler olmaları ve bilimsel dergilerde çeşitli makalelerinin yayımlanmış olmasıdır. Hatta Darko Tanaskovic Türkiye ve Yeni-Osmanlılık üzerine kısa bir kitap yazmıştır. Bu konuda değinilecek son akademisyen ise Batı dünyasının farklı üniversitelerinde önemli deneyimlerde bulunan Bosnalı Profesör Fikret Karcic'tir. Karcic, yukarıda

¹⁴¹ Дарко Танасковић, “Срби пред изазовима неоосманизма”, Politeia, no. 1, December, 2011, s. 21

bahsi geçen Sırp profesörlere Bosna ve Türkiye meseleleri konusunda katılmamaktadır. Dahası ilerleyen bölümlerde görüleceği gibi bu fikirlerin altında yatan mitleri parçalara ayırmaya çalışmaktadır.

3.1.1 Darko Tanasković

Doğu tarihi ve kültürü konusunda önde gelen bir Sırp akademisyen ve Vatikan ve Ankara Eski Büyükelçisi Profesör Darko Tanasković, Davutoğlu'nun ideolojik konseptinin İslamcılık, Türk Ulusalçılığı ve yeni-Osmanlı emperyalizminin bir karışımı olduğunu ileri sürer. “Yeni Osmanlıcılık” yalnızca Türk dış politikasının değil, aynı zamanda Türk Ulusu'nun çabasının derin, ideolojik bir sabitidir. “Yeni-Osmanlıcılık” projesini uzun vadede gerçekleştirmek için güçlü ve etkili bir devlet olan Türkiye tüm potansiyelini kullanmaktadır. Dahası “Yeni Osmanlıcılık” bir ideolojiden daha fazlasıdır. “Metotlar dizisi, belirli bir zaman içindeki belirli bir ortak noktayı işaret eden düşüncelerin ve duyguların içeriği olarak tanımlanabilecek Türk zihniyet eksenidir. Ayrıca ideolojiye dönüşen bir zihniyet olarak da tanımlanabilir ve Tanasković'in kullandığı “ Zihniyet tendir; ideoloji ise giysi.” atasözü “tene dönüşen giysi” şeklinde de yorumlanabilir.¹⁴² Tanasković, Türk insanının iradesini Türklere özgü psikolojinin bir parçası olarak fetihçi zihniyetle tanımlamaya çalışır. Her ne kadar “saldırı” zihniyeti değil, bir ideoloji olduğunu anlatmaya çalışsa da bu zihniyetin ürünü olan Türk yayılma politikası uluslararası ilişki çerçevesinde Osmanlı İmparatorluğu'nun ihtişamını geri getirmek için bir ideoloji tasarımı olmaya başlamıştır.

“Bir kavram ve değerler sistemi olarak görülen ‘Yeni Osmanlıcılık’ aslında Osmanlı (İmparatorluk) yanlısı nostaljilere uzanan ideolojik (İslami) Türk ulusalçılığının tuhaf bir karışımıdır. Prensip ve mantıken kökeni, doğası, amaçları birbiriyle uyuşmayan bir ideolojidir; ancak şu bir gerçek ki kendiliğinden oluşmuş bir “kokteyl” olarak “yeni-Osmanlıcılık” tüm beklentilerin ötesinde başarılıdır. ‘Türk-İslam sentezi’ Turgut Özal döneminde şekillenmiştir ve ‘Yeni Osmanlıcılık’ın birbiriyle çatışık ideolojik formunu öncelikle bir mantıksal çerçeveye oturtmak gerekmektedir.”¹⁴³

¹⁴² Дарко Танасковић, **Неоосманисам повратак турске на балкану**, Службени гласник, Београд, 2010. s.19-20

¹⁴³ Дарко Танасковић, “Срби пред изазовима неоосманизма”, **Politeia**, no. 1. December, 2011, s. 22.

Tanasković, Türk ulusalcılığının Osmanlılık ve İslam'dan farklı olduğunun iyi anlaşılmasıyla oldukça yakından ilgilenmektedir. Türkiye Cumhuriyeti ulus devleti paradigması içinde varolduğundan Tanasković modern bağlamda ulus devleti ve İslam ideolojileri arasındaki farkı kuvvetle vurgular. “yeni-Osmanlılık” la ilgili üç ana özellik sıralar: ilki İslam yanlısı geçmiş, örneğin Bosna vakası ve Sırp Cumhuriyeti üzerindeki etkisi, ikincisi Kemalist vasiyetle baş etmeye mücadelesi ya da yazarın altını çizmeye çalıştığı gibi Türkiye’de ordunun rolü ve üçüncü olarak ülkelere karşı uluslararası olarak uygulanan çifte standart ve gizli gündem. Tanasković Sırbistan ve Sırp Cumhuriyeti (Bosna ve Hersek’in tartışmalı bölümü) arasında bir koordinasyon ve birleşme çağrısı yapmaktadır.

Tanasković, uluslararası ülkeler bağlamında Sivil Türkiye’nin ABD’nin Ortadoğu ve Balkanlar’daki çıkarları için ne kadar değer taşıdığını anlatır. “ Türk bakanın bugüne kadar NATO’nun Yugoslavya ve Sırbistan’a saldırıları ve savaş sonrası konumlarındaki bazı önemli faktörleri de içeren Kosova’daki çatışma ve savaş sırasında Ankara ve Washington arasındaki sinerjinin objektif şekilde anlatılabileceği Balkanlar’da ABD’nin işbirliği ve üretken hesapları ile Türkiye’nin (politik) hesapları için yer açmıştır. ”¹⁴⁴ Tanasković ABD ve Türkiye’nin Balkanlar’daki dış politikasını birbirine eşdeğerde görmüştür. Türkiye’yi Balkanlar’da Amerika’nın bekçisi olarak sınıflandırarak şunları belirtir:

“Balkanlar’da Türk ve ABD çıkarları ile ilgili işbirliği tamamiyle rasyonel algılanmalıdır. Bu işbirliği sonsuza dek sürmek zorunda değildir. Washington’ın resmi tavrı kadar ABD’nin gerçek gücünün de doksanların başından beri Sırp ulusal çıkarlarının aleyhine karar aldığı, yaptırımlar ve farklı cezalar uyguladığı bilinmektedir. Sırp aslında Türkiye’nin ABD’ye bağlı olduğunu Balkanlar’daki idari emirleri uygulayan bir piyon olduğunu bilmelidirler.”¹⁴⁵

Bu, eski bir iddia değildir. Sol görüşlü Türkler tarafından çoğu zaman dile getirilmiştir. Ancak bu düşüncenin kökeni Türkiye’nin de üye olduğu NATO gibi batılı güçlerin Kosova ve Sırbistan’da Yugoslav ordusunu bombalamasında işbirlikçi olmalarına dayanır. Tanasković, bu işbirliği içinde Türkiye’nin her zaman amaçlarına ulaşmak için uluslararası alanda bağımsız bir özne gibi hareket edeceğini söyler.

Tanasković’i şaşırtan şey ise Ahmet Davutoğlu’nun *Stratejik Derinlik* adlı kitabında Türkiye’nin Yunanistan ve Sırbistan ile gelecekteki ilişkilerine dair birkaç sayfalık

¹⁴⁴ Ibid., s. 27

¹⁴⁵ Ibid., s. 27

yerin bile ayrılmamış olmasıdır. Stratejik bir bakış açısı ile değerlendirildiğinde politikaların uygulanmasının ve kavramsallaştırılmasının Sırbistan ve Yunanistan ile birlikte değil, onlara karşı olarak hesaplandığı açıktır. Stratejik açıdan “karşı” ifadesi kalıcı olan ve hemen yüzleşilmek zorunda olunan bir çatışma anlamına gelmez. “Bu şartlar Türkiye’nin uzun vadeli planlarında eylemlerine yansıyan bir yaklaşıma dönüşmediği sürece “stratejik muhalifler” olarak her iki tarafın da uzun vadede karşılıklı imtiyaz ve yapıcılığa dayanan bir işbirliği kurma olasılığı mevcuttur.”¹⁴⁶ Bu satırların yazarı Balkanlar’daki Türk çıkarının değişmez biçimde Arnavutlar ve Bosnalılar ile ilgili olduğu konusunda okuyucusunu ikna etmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda Türkiye’nin çifte standart uyguladığını, Belgrad’la resmi ilişkisinde iki sekülerist devlet olarak Türkiye Cumhuriyeti’nin Sırbistan’la bağ kurmakla ilgilenmesi anlamı taşır; ancak öte yandan Türkiye Sancak ve Kosova da dahil Arnavutluk ve Bosna’yı güçlendirmekle yakından ilgilenmektedir. Yazar aynı zamanda Balkanlar’ın bazı bölgelerinde varolan Selefî Hareketi’nin amortize edip yayılmasını önleyebileceğini vurgulamaktadır. Yaptığı tüm uyarılara rağmen yazar, Arnavutluk, Bosna, Kosova, Sancak ve bir ölçüde Makedonya ile ilgili olası sonuçlar hakkında bu fırsatı kullanmayı ve dezavantajları avantaj haline getirmeyi öğütlemektedir. “Türkiye ne kadar güçlü olursa olsun ve çağrılarını ne kadar karşı konulmaz olursa olsun akılcı ve makul tahminler için manevra yapacak boşluk mevcuttur. Türkler’le çalışarak onların kendi devletleri ve ulusal çıkarları arasındaki çıkarıdan da en iyi şekilde verim elde etmek için Sırp’lar mücadele etmelidir.”¹⁴⁷

3.1.2 Miroljub Jeftić

Belgrad Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi’nde profesör ve aynı zamanda din politologu olan Miroljub Jeftić’in görüş ve fikirlerini incelemek yerinde olacaktır. Profesör Jeftić anahtar terimleri İslam, Kutsal Savaş vs. olan ve Arnavutlar ve Bosnalılar gibi Balkan ülkeleri ile İslam arasındaki ilişkilere odaklanan çok sayıda kitap yazmıştır. Bu araştırmanın konusuyla ilgili olarak Jeftić *Neo-Ottomanism vs. Pan-Islamism* adında bir makale kaleme almıştır. Konuyu özetleyerek “Yeni Osmanlılık”ın yalnızca Türkiye Cumhuriyeti’nin sivil toplum kuruluşları, bağışlar ve proaktif diplomasi yoluyla Panislamizm fikrini genişletmeye ve yaymaya çalıştığı

¹⁴⁶ Ibid., s. 28

¹⁴⁷ Ibid., s. 31

uluslararası hukuk tabanlı yasal bir görüş olduğunu savunarak “yeni-Osmanlılık” ve Panislamizm arasındaki ilişkileri göstermeye çalışmıştır. Bunun yeni bir fikir olmadığını Osmanlı Hükümdarı Sultan II. Abdülhamid’in politikalarına dayandığını da belirtir. Jeftic tam olarak şunları söyler:

“‘Yeni Osmanlılık’ bir zamanlar Osmanlı İmparatorluğu’nun bir parçası olan tüm toprakların ve ulusların mümkün olan en sıkı şekilde biraraya getirilmesi amacını güden politik proje üzerine sonuçlanmış bir fikir sisteminin sonucu olarak anlaşılabilir. Bu fikir eskiden Osmanlı’ya bağlı Müslümanlar için çekici görünebilir; ancak Müslüman olmayanlar için aynı şey sözkonusu değildir. Türk yönetim mercilerinin bu fikre gönderme yapmaları pek çok ihtilafa, endişeye ve eski Hristiyan öznelerin savunmacı tepkilerine neden olmaktadır.”¹⁴⁸

Bu alıntıdan açıkça anlaşılacağı gibi yazar, Türk Panislamizminin ne kadar karmaşık bir fikir olduğunu yazısında da anlatmaya çalışsa da Hristiyan-Müslüman ikilisi arasında bir tartışmayı da öne sürmüş olmaktadır. “Panislamizm çoğu zaman birbirleriyle çatışma halinde olan politik açıdan birkaç ülkeye ayrılmış bütün müslümanları aynı İslam dinine mensup olma gerekçesiyle biraraya getirme ihtiyacı anlamına gelen bir fikirdir. İslam tüm Müslümanlar’a tek bir devlet altında, tek bir yöneticinin başkanlığında Şeriat Kanunları’na tabi olarak biraraya gelmeyi öğretir.”¹⁴⁹ Panislamizm’in ne olduğu ile ilgili daha derin bir tartışmaya girmeden Davutoğlu, hinterland meselesinde Sultan Abdülhamid’in politikalarına “hayran” gibi görünmektedir. Ancak Davutoğlu’nun da belirttiği gibi, Sultan Abdülhamid’in politikaları her ne kadar Osmanlı’nın topraklarındaki isyanlarla birlikte tanımlansa da saldırgan değil savunmacı politiklardır. Jeftic, “Yeni Osmanlılık” ve pan-İslamizm arasındaki ilişkiyi göstermeye gayret eder; sonuç olarak da pan-İslamizmin Hristiyanlık karşıtı olduğunu ve az da olsa kaygı yaratabileceğini belirtmek ister. “Bu demek oluyor ki “yeni-Osmanlılık” a yapılacak her gönderme varolduğu tüm dönemler boyunca özellikle de 19. yüzyıl sonlarında Sultan Abdülhamid’in döneminde (1876-1909) düşüşe geçtiği sıralarda Osmanlı politikasının temelini oluşturan Panislamizm’e gidecektir. Bu, aynı zamanda Türkiye’nin Kemal Atatürk’ün politikalarından yavaşça vazgeçilerek İslami köklere dönüş anlamına da gelmektedir.”¹⁵⁰ Yazar, bu durumun Türk Devleti’nin varlığını tehlikeye

¹⁴⁸ Миролjub Јевтић, “Неоосманизам versus панисламизам” **Politeia**, No. 1., 2011, s. 33.

¹⁴⁹ Ibid., s. 33-34

¹⁵⁰ Ibid., s. 34.

sokabileceğini ve İslami öğretilerin sonucu olarak daha geniş politika alanlarına girilebileceğini de iddia etmektedir. Kısacası yazara göre “yeni-Osmanlılık” pan-İslamizm’e ulaştırılacak bir araçtır. Jeftic bu sonuçlara götüren iki öncülden bahseder; ilki Osmanlı Devleti’nin İslami özü, ikincisi ise Türk Hükümeti’nin İslami geçmiştir. Jeftic Türkiye’nin bu konuma nasıl geldiğine dair tarihsel süreci de tanımlar. Kemal Atatürk’ün Türkiye’yi Osmanlı geçmişinden ayırmak için gösterdiği tüm çabalara rağmen önceden planladığı başarıya tam olarak ulaşamamıştır. Çünkü ulusalcı fikri aşılarken içinde bir doz Osmanlılık da bulunmaktadır. Jeftic Türk ulusalcılığı ve İslamcılık’ı birbiriyle oldukça bağlantılı görür. “Türk” olmak “Müslüman” olmak ile daima ilişkilendirilmiştir. Jeftic’e göre İslami kimliği kaldırarak yerine Türk kimliğini getirmeye çalışmak etkili ve özel bir sonuç vermemiş; aksine bu insanların İslami kimliklerini korumalarına yardım etmiştir. Jeftic, Ak Parti’nin İslami temeli ve Türkiye’nin dış politikayı düşüldüğünde tartışmaların eski Refah Partisi Başkanı Necmettin Erbakan’a ve onun pan-İslamist görüşlerine geleceğini belirtir. Zira Türkiye’nin şu anki başkanı Recep Tayyip Erdoğan bu partinin eski bir üyesiydi. Öte yandan Ak Parti’nin “yeni-Osmanlılık”ı Anavatan Partisi’nin politikasıydı. Bu nedenle Ak Parti yapısal ve ideolojik açıdan iki ana kanada sahiptir: Fazilet Partisi ve Anavatan Partisi.

Jeftic, çok fazla tartışma konusu etmese de bazı eski Arnavut liderleri İslami geçmişlerine göre sınıflandırır. “Bağımsız bir faktör olarak Türkiye Aliye İzzetbegoviç, Sylejman Ugljanin, İbrahim Rugova ve Sali Berisha gibi tüm ilgili yerel Müslüman politikacılarla işbirliği yoluyla İslami/Müslüman politik taleplerin bir kenarında durmaya karardır.”¹⁵¹ Bu ifadeler net anlaşılmamaktadır; ancak Jeftic “İslami politik talepler” ile neyi kastettiğine dair ek bir açıklama yapmamıştır. Bahsi geçen liderlerin kimliklerine rağmen özellikle Kosova meselesi oldukça tartışmalıdır. Jeftic *Religion as a determining Factor in the West’s siding with Albanian secessionism* adlı makalesinde İslam dünyasındaki imajlarını düzeltmek için NATO ve ABD güçlerinin Kosova’ya müdahale etme nedeninin Kosova’nın İslami kimliğini olduğunu ileri sürer. Kosova’nın Eski Cumhurbaşkanı Dr. İbrahim Rugova’nın partisi de dahil Kosova’daki pek çok politik güç İslami kimliğin dayatılmasına veya ön plana çıkarılmasına karşı çıkmış, Kosova meselesini bir insan hakları meselesi olarak sınıflandırılması gerektiğini düşünmüşlerdir; ancak Jeftic

¹⁵¹ Ibid., s. 41.

Kosova meselesinin İslami çerçeve içinde ele alındığını ileri sürer. Jeftic'in öne sürdüğü bir başka gerçek ise Türkiye'ye Sırbistan'daki İslami topluluklar ve kurumların birleştirmesi rolü ve Kosova'nın bağımsızlığının tanınmasıdır.

“Türkiye bu politikalarla ne yapmaya çalışırsa çalışsın, bu politikalar yalnızca klasik pan-İslamist hedeflere katkıda bulunmaktadır. Peki Türkiye sayesinde bağımsızlığını kazanan ülkelerde neler olmaktadır? Örneğin Kosova ulusal birlik adı altında İslami politika emellerinin güdüldüğü bir bölge olarak yıllardır varlığını sürdürmekte ve İslami uyanış şiddetlenmektedir. Her yere camiler yapılmakta, çocuklar dini okullara gönderilmekte ve kızlar dini kıyafetler giymektedir.”¹⁵²

Profesör Jeftic Kosova'yı potansiyel olarak terörizme de neden olabilecek aşırı İslamcılık'ın “kalbi” olarak tanımlamaktadır. Bu İslami uyanışın geri planında Sancak ve Kosova'da bu amaca ulaşmak için boy gösteren bağış mekanizmalarının ana kurucusu olarak Türkiye'yi suçlar. Ayrıca okuyucuları, Türkiye'nin beş yüzyıl önce Balkanlar'da neler yaptığını düşünerek uyanık olmaları gerektiği konusunda uyarır. “Resmi olarak Türkiye “yeni-Osmanlı” gündemiyle çalıştığını ve amaçlarına ulaştığını reddetmektedir. Öte yandan Müslüman olmayan devletlerdeki Müslümanları destekleyen politikaları bu insanların yurtlarını zorla işgal edip onları kontrolü altına alan ve iradeleri dışında onları yöneten Osmanlı'yı akıllara getirir. İktidarlarını sürdürmek ve korumak için en korkunç metotları uygulamışlardır. Bu konuda Kelle Kulesi hatırlanmalıdır.”¹⁵³ Ancak eğer Türk politikacılar “yeni-Osmanlılık” yönelimlerinde bulunmuyorlarsa o halde pan-İslamist amaçlar güdüyorlar varsayımı ortaya çıkmaktadır. Bu, Balkanlar için “yeni-Osmanlılık”tan çok daha vahimdir. Bu, resmi bir proje meselesidir ve biz bunun uygulandığını daha önce görmüştük. Balkan ilişkileri veya politikaları üzerinde çalışmak veya araştırma yapmak isteyen herkes pan-İslamizm meselesi üzerinde “yeni-Osmanlılık”tan daha fazla durmaktadır. Nihayetinde “yeni-Osmanlılık” pan-İslamizm çabalarının bir parçasıdır.”¹⁵⁴ Jeftic, her ne olursa olsun Türk zihniyetinin tek amacının pan-İslamizm olduğunu ve uygulanan diğer konsept ve metodolojilerin yalnızca bu

¹⁵² Ibid., s. 42

¹⁵³ Serbian: Феле Кула, *Čele Kula*, Türkçe: *Kelle Kulesi* 19. yüzyıl Sırp isyancılarına ait bir anıt. Sofya'ya giden eski Konstantinapol yolu üzerinde Niş kentinde bulunur. Anıt Osmanlı Sultanı II. Mahmut'un emriyle 1809'daki Çegar Savaşı sırasında öldürülen Sırlar'ın kafataslarıyla inşa edilmiştir. Kelle Kulesi 1979'da kültürel bir anıt olarak ilan edilmiştir; hikayesi ilkokuldan itibaren Sırbistan'daki öğrencilere anlatılmaktadır.

¹⁵⁴ Miroļjub Jeftic, op.cit. s. 44

amaca hizmet ettiği konusunda okuyucularını ikna etmeye çalışmaktadır. Bu da kendisinin Türk dış politikalarına karşı temel bir yaklaşımı olduğunu gösterir.

3.1.3 Srdja Trifkovic

Şu ana kadar incelediğim iki Sırp profesörüyle neredeyse aynı görüşleri taşıyan Srdja Trifkovic Panislamizmi “Yeni Osmanlıcılık” ile bağdaştırması bağlamında görüşlerinin incelemeye değerdir. “Bu kabuk, yurt çapında İslam’ın meşruluğunun yurt dışında ise “yeni-Osmanlıcılık”ın resmi bir zemin bulmasının önünde bir engeldir.”¹⁵⁵ Kaçınılmaz olarak İslamcılık “Yeni Osmanlıcılık” ile eşdeğerdedir. “Yeni Osmanlıcılık” bir giysi ise İslamcılık o giysiyi giyecek olan bedendir. Trifkovic’in anlatmaya çalıştığı şey de budur. Ancak problem yaratan nokta “İslamcılık”ın tanımı, anlamı ve ifade ediliş tarzıdır. Her ne kadar Balkanlar’da Hristiyan nüfus çoğunlukta olsa da sanırım İslamcılık’ın Hristiyanlar’a karşı bir hareket olarak tasarlanması söz konusudur. Daha önceki bölümlerde de ele alındığı gibi “İslamcılık” İslam topraklarında sömürgeleştirilmiş mazlum insanların isyanlarda güçlü olmaları için gereken bir metafizik art plan gereksinimi sonucu ortaya çıkmıştır.

Sultan II. Abdülhamid Panislamizm’i Osmanlı Devleti’nin iç işlerine karışmamaları için batılı güçlere karşı bir tehdit unsuru olarak kullanmıştır. O dönemin İslami ideolojisini günümüzdeki ideolojiyle bağdaştırmak probleme neden olur. Tarih etiğine aykırı şekilde bu tür varsayımlar yapmayı doğru bulmuyorum. “Eğer İslamcılık bu durum için Balkanlar’daki Müslümanlar’ın farkındalıklarını yükseltmek için bir yönelim olarak görülürse tehlikeli olarak algılanmaz ve Hristiyanlık karşıtı anlamına gelmez. Tartışılan konular bile geçmişe dayanırken gelecekle ilgili önyargılarda bulunmak teoriden öteye geçmez. Trifkovic İslamlaşma sürecini ilerletmek için demokrasinin sürekli devrede olduğunu ileri sürer: “AKP iktidara geldiğinden beri Ordu etkisiz hale geldi; bu da en üst Türk elitlerin ve aydınların “demokratikleşmenin” İslamlaşma olduğu ile ilgili uyarısını doğruladı. Türkiye’nin Osmanlı ve Müslüman mirasını intikamvari bir şekilde ileri sürmesi

¹⁵⁵ Srdja Trifkovic, “Turkey as a regional power: neo-ottomanism in action” Politeia, No. 1, 2011, s. 83.

batılı sekular kesim tarafından kaygıyla karşılandı.”¹⁵⁶ Trifkovic Paul Wolfowitz’ten yaptığı bir alıntıyla düşüncelerini desteklemektedir: “O zamandan beri “demokratikleşmenin” İslamlaşma olduğu ve Amerika’nın alternatif senaryolara ve bölgesel stratejilere ihtiyacı olduğu uyarısını yapan birçok kişi oldu.”¹⁵⁷ Yazar, Türkiye’deki insan hakları meselesi veya Türkiye’nin İslam’ın alternatif bir formunu sağlayıp sağlayamayacağı gibi konulara ilgi göstermektense Türkiye’nin lâikliği zayıflatarak toplumu “İslamlaştırması” ile neler kaybettiği meselesi üzerine yoğunlaşmaktadır. Medyayı “Türkiye’nin İslami demokrasisinin iki yüzölçümünden” etkilenmekle suçlamaktadır. Türkiye’nin gizli bir gündemi olduğunu düşünerek şunları söylemektedir: “En net haliyle bir İslam sanatı olan takiyeyi kullanan Dışişleri Bakanı Davutoğlu , Ak Parti’nin Kemalizm’i tersine çevirmesinin sivil hakları, Batı tarzı özgürlükleri geliştirmesi ile ilgili olduğunu ileri sürer. Bu da daha özgür ve daha demokratik bir çevrede, Avrupa Birliği standartlarında yaşamak için Türk ulusunun iradesini” yansıtır. Takiye, olduğundan farklı görünmekle ilgili bir kavramdır. Bu bağlamda ben yukarıdaki ifadelere katılamam, Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik* adlı kitabında politik gündemini ayrıca *Alternative Paradigms* adlı kitabında da batılı ve İslami dünya görüşlerinin politik oluşumlarını karşılaştırmış ve İslami dünya görüşünü politik ve ontolojik alternatifleri ile belirtmiştir. Balkanlar’daki “yeni-Osmanlılık” konusunda yazar “Yeşil Koridor” oluşturma fikrinin ötesinde aşağıda aynen verilen alıntıda dört unsurun yer aldığını belirtir:

“(1)Bu toplumların demografik baskınlıklarını yaygınlaştırmak; (2) Gerçek veya potansiyel olarak müstakil eyalet olma iddiası ile Müslümanlar’ın politik kontrolü altında çeşitli topluluklar oluşturmak veya varolanları yaymak; (3) Müslüman olmayan grupların azalan varlıkları ve güçleriyle paralel olarak baskın toplumun İslami karakterini ve kimliğini bu gruplar arasında yaymak; (4) Müslüman olmayan komşularıyla çatışma yaşama pahasına Müslüman toplumların gelecek tasarıları ile ilgili hırslarının daha belirgin hale getirilmesi. 1991-1999 arasındaki Yugoslav savaşlarında niyetleri, eylemleri ve ortaya çıkan farklı aktörlerin beklentilerini daha kapsamlı bir şekilde anlayabilmek için bu kusursuz (*par excellence*) yeni-Osmanlı stratejik konseptini anlamak zaruridir.”¹⁵⁸

Bu dört unsuru nitelendiren anahtar terimler şunlardır: politik kontrol, baskınlık, güce ve hırsa sahip olma. Bu sözcükler yukarıdaki satırlardan alınmıştır; ve görünen

¹⁵⁶ Ibid., s. 84

¹⁵⁷ Ibid., s. 84

¹⁵⁸ Ibid., 90

o ki Trifkovic İslam'ı güç ile, gücü de çatışma ile bağdaştırma fikrine sıkı sıkıya sarılmıştır.

3.1.4 Fikret Karcic

Bu bölümde “yeni-Osmanlılık” konseptini küçümseyici bağlamda kullananlara ve onu olduğundan farklı bir gerçeklik ile yansıtanlara karşı Bosnalı akademisyen Fikret Karcic'in bir eleştirisini ele alacağım. Makalesinin başında Osmanlılık konseptinin şeceresini göstermiştir. Bunu ikinci bölümde ele alınmıştı. Osmanlılık'ın özellikle Tanzimat Dönemi'nden sonra 19. yüzyılda “Genç Osmanlılar” tarafından desteklenen bir ideoloji olduğunu açıklar. Joseph Hammer'a gönderme yapan Fikret Karcic Osmanlılık'ı dini, ırkı ve etnik kökeni ne olursa olsun Osmanlı Devleti'nin tüm vatandaşlarının eşit haklara sahip olacağı bir Osmanlı ulusu kurma olarak tanımlamıştır. “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin varolan dış politikası ifadesi yerine “yeni-Osmanlılık” terimini kullananlar Osmanlı Devleti'nin tanım kümesi içinde bulunan bir terimi modern Türkiye Cumhuriyeti'nin tanım kümesine aktararak tarih dışı bir tutum içine girerler.”¹⁵⁹ Profesör Karcic “yeni-Osmanlılık” ve İslamcılık'ın birbiriyle ilişkilendirilmesinin bu konseptleri temel alan tahrif edici bir açıklama girişiminden başka bir şey olmadığını altını çizer. “Bölgemizde “yeni-Osmanlılık”ın detaylandırılması ve sunum yoluna göre Batı Balkanlar'ı yeniden kuşatan pan-İslamik ve İslami tutuculuğun ardından bu kavram yeni bir korku nedeni olmuştur.”¹⁶⁰ Bu konuda Profesör Karcic'le aynı fikirdeyim; zirâ bu çalışmada dahi görülebileceği gibi aydınların çoğu Davutoğlu'nun medyadaki söylemlerini ve Saraybosna'daki heybetli konuşmasını referans almaktadırlar. Fikret Karcic bu tür fikirlerin yanlış yorumlanmış bazı tarihi konseptlerden kaynaklandığını düşünür. “Bu durum ‘yeni-Osmanlılık’ terimi için de aynıdır. Aslında ‘kesin ve herkes tarafından aynı anlaşılan bir tanımı olmadan’ 19. yüzyıl mirası olarak alınarak politik söyleme aktarılan pan-İslamizm terimi için de durum aynıdır.”¹⁶¹ Fikret Karcic'in Darko Tanaskovic'i tarih dışı olarak eleştirmesinin sebebi budur.

¹⁵⁹ Fikret Karcic *Bauk koji kruži Balkanom*” **BH Dani**, No. 695, 2010, pp. 1-4

¹⁶⁰ *Ibid.*, s. 2

¹⁶¹ *Ibid.*, s. 3

“Ancak Balkanlar’da bu söz Dahialara¹⁶² karşı ayaklananlar için tercih edilirdi ve henüz tamamlanmamış olarak görülürdü – Osmanlılar’ın “ezeli ve doğal düşmanları” kovuldukları bölgelerde yeniden görülmeye başlamışlardı, kültürel soydaşları Balkan Müslümanları “kutsal olmayan” ittifaklara giriyorlar ve “yeni-Osmanlılık” “yeni yeniçeriler” arıyordu. Sırbistan, Bosna-Hersek ve Sırp Cumhuriyeti’ndeki dergilerden rastgele seçilen başlıklar şunu doğruluyordu: “yeni-Osmanlılık” yolundaki Türkiye, Sırp Cumhuriyeti ancak birleşerek savunulabilirdi, Zukorlic’in “yeni-Osmanlılık”ı vs.”¹⁶³

Profesör Karcic’e göre “yeni-Osmanlılık” tanımı tıpkı pan-İslamizm ve İslami Radikal Dincilik (İslami Köktendincilik) tanımları gibi tutarsızlıktan muzdariptir; öte yandan dünyadaki diğer uluslar arasında bu ifadeleri doğru yere koyacak olan o ulusun bu konudaki çabasıdır.

3.2 Doğulu Politik Bir Etki Olarak “Yeni-Osmanlılık”

3.2.1 Şüpheli, Coşkulu ve İlimli Arnavut Aydınlar

Arnavut aydınlar arasında en tartışmalı konu “yeni-Osmanlılık”tır. Osmanlı İmparatorluğu ile ilgili tarih kitaplarında geçen saldırgan nitelikteki sözcüklerin değiştirilmesi/yeniden gözden geçirilmesi ile ilgili son tartışma biraz abartılmıştır. Türk Hükümeti’ne yöneltilen başlıca suçlamalar bazı politikacıların ve akademisyenlerin altını çizmeye çalıştığı “mitleri değiştirme” yoluyla gösterilen (ile ilgili) cezadır. Türk Hükümeti okullarda okutulan tarih kitaplarının, özellikle Arnavutluk’ta Osmanlı varlığı ile ilgili bölümün, yeniden düzenlenmesi için Kosova Hükümeti’ne genel bir komisyon kurma teklifinde bulunmuştur. “Osmanlı varlığı”

¹⁶² Dahialar veya Sırp Tarihi’nde bilindikleri adıyla “bune na dahije” Dahije-Yeniçeri askerlerine karşı ilk Sırp ayaklanmasını başlatırlar. “1793’ten sonra Semendire Sancağı’ndaki Sırlar belli oranda özerklik kazandılar; bu yerel *knez*lerin (prens, reis) kendi başlarına vergi toplama hakları olduğu anlamına geliyordu. Yeniçeriler’in Osmanlı’ya karşı çıkardıkları bir ayaklanma nedeniyle *sancak* gergindi. 1804’te Yeniçeriler Belgrad’taki Osmanlı valisini öldürerek ve ileri gelen yüzden fazla Sırp’I idam ederek bölgedeki kontrolü ellerine aldılar. “*knez*lerin bu durum karşısındaki hisleri 14 Şubat 1804’te zirveye ulaşan genel bir isyana yol açtı ve bazı yeniçeri liderlerini öldürerek kendilerine ait ilk başarıyı el ettiler. Sırlar Osmanlı otoritelerine karşı silah bırakmayı reddettiler. Rus-Osmanlı Savaşı’nın 1807’de çıkması ve çok geçmeden Rus kuvvetlerinin gelmesiyle (*bakınız* Rus-Osmanlı Savaşları) birlikte tüm barış önerilerini reddederek tam bağımsızlık istediler. Bükreş’teki Rus-Osmanlı anlaşması (1812) tüm barış umutlarına bir son verdi ve ertesi yıl ayaklanma bastırıldı. Bükreş Anlaşması’nın 8. Maddesi Sırlar için orta halli bir özerklik şartı koşuyorsa da Osmanlılar bu şartı kabul etmediler. (*Encyclopedia of the ottoman empire*: 2009)

¹⁶³ Ibid., s. 3.

ifadesini kullandım; çünkü “fetih”, “istila”, “hükmetme”, “yönetme” sözcükleri oldukça tartışmalıdır. Zaman ilerledikçe “Osmanlı Meydan okuması” konusunda yeniden kavramsallaştırma tartışmaları da dahil olmak üzere bu tartışmalar yapılmaktadır. Bu bölümde Arnavutluk, Kosova ve Makedonya’dan “yeni-Osmanlılık” ile ilgili farklı düşüncelere ve Türk ulusu ve bu ulusun geçmişiyle ilgili farklı önyargılara sahip bazı aydınların fikirleri, eleştirileri ve görüşleri ele alınacaktır. Bu aydınlar üç grup halinde sınıflandırıldı: şüpheli, coşkulu ve ılımlı grup. Bu psikolojik kategori seçimi dışında şu şekilde bir başka bölümleme de yapılabilir: çoğunlukla muhalif olarak bilinen ve Türkiye’nin Arnavutluk, Kosova ve Makedonya’da her ne şekilde olursa olsun varlığını şiddetle reddeden batı-merkezci aydınlar ve bu meseleye batı-merkezli bir yaklaşımla bakmayan destekçiler. Bu tepkilerin çoğu dergilerde ve nadir de olsa günlük gazetelerde yayımlanmaktadır. Konuyla ilgili yayımlanan çok sayıda makale bulunduğu için bunlar arasından akademik çevrede akademik geçmişi en parlak olan ve en tanınan yazarların makalelerini seçmek durumunda kaldım.

3.2.2 Piro Misha

Seçtiğim ilk akademisyen Piro Misha’dır. Misha’yı seçme nedenim Arnavutluk’un en tanınmış akademisyeni olmasıdır. Davutoğlu’na karşı yönelttiği eleştiriler pek çok dergi ve internet sitesinde yayımlanmıştır. Misha, Türkiye ve Balkanlar’da Osmanlı dönemi ile ilgili yapılan eleştirilerde referans verilen en önemli tarihçi olmayı sürdürmektedir.

Öncelikle Piro Misha’nın son paragrafından bir alıntı yaparak benimsediği yaklaşımın sonundan başlamak istiyorum: “... Problemlili, kibirli, kabul edenden çok reddeden Batı, demokrasi gibi, özgürlük gibi, zor zamanlarımızda hayal ettiğim kadar güzel ve mükemmel olmayan Batı. Tek seçeneğimiz olan Batı.”¹⁶⁴ Bu alıntı Hoca/Hoxha rejiminin figürlerinden biri olan tanınmış Arnavut yazar İslamil Kadare’ye aittir. 90’lardan sonra kendini rejim muhalifi olarak ilan etmesinin ardından Fransa’da çalışmaya ve yaşamaya başlamıştır. Görüldüğü gibi Misha Kadare’den bir alıntı yaparak onun fikirlerini desteklemekte, “yeni-Osmanlılık” meselesini Arnavutluk’un Batı Medeniyeti’ndeki doğal geleceğine bir müdahale

¹⁶⁴ Piro Misha, “Neo-Ottomanizmi dhe Shqipëria” <http://www.revistamapo.com/lexo.php?id=21460605> erişim 06.06. 2013

olarak görmektedir. Böylece medeniyet tercihini açıklamaktadır. Forbes Dergisi'ndeki sınıflandırmayı temel alarak Türkiye'nin yeni dış politikalarını "yeni-Osmanlı" ve yeni-emperyalist olarak tanımlamaktadır. Metinde de anlaşılacağı gibi Misha görüşlerini yalnızca dergilerde ve medyada yazılıp çizilenlere göre şekillendirmekte, Davutoğlu'nun kitaplarından hiç alıntı yapmamaktadır. Ya dünya politikasının merkezi olursunuz ya da bir başka gücün çevresi olmak zorunda kalacağınız anlamına gelen dünyadaki yarışın bir kurbanı olmak zorunda kalırsınız. "Bu nedenle Balkan tarihi ya bir başarılarla dolu bir tarihten ya da bu yarışın bir kurbanı olarak fiyaskoyla dolu bir hikâyeden oluşur. Örneğin günümüzde Balkanlar'dan söz ederken Balkan Bölgesi'nin çoğunlukla Avrupa'nın çevresi olduğunu düşünürüz; merkezi olduğunu değil. Peki gerçekten durum böyle midir? Balkan Bölgesi gerçekten bir çevre midir? Hayır. Aslında Balkan Bölgesi Afrika-Avrupa-Asya'nın stratejik merkezlerinden biridir. Peki nasıl bu hale gelmiştir? Neden bu bölge ile ilgili bir çevre algımız mevcuttur? Osmanlı Devleti dönemi boyunca Balkan Bölgesi 16. yüzyılda dünya politikasının merkezi haline gelmişti. Bu, Balkanlar'ın altın çağıydı."¹⁶⁵ Bu pasaj Davutoğlu'nun Saraybosna'daki konuşmasından alınmıştır; Piro Misha Saraybosna konuşmasının ve özellikle bu pasajın Türkiye'nin Balkanlar'daki hırsı konusunda kendisini düşünmeye sevkettiğini belirtir.

Piro Misha Davutoğlu'nun Balkan kültürünün Türkiye'ye daha önceleri göç etmiş milyonlarca Türk göçmen sayesinde Türk kültürünün ayrılmaz bir parçası olduğunu vurguladığı konuşmasıyla ilgili Sırbistan'da günlük bir gazetede yayımlanan bir makaleye gönderme yapar. Elbette Piro Misha Ahmet Davutoğlu'nun ifadelerini tasvip etmemekte ve Davutoğlu'nun konuşmasının arkasında yatan yönelimleri açığa çıkarmaktadır. Davutoğlu'nu 'ulus' ve 'millet' terimlerini yanlış yorumlamakla veya kasten karıştırmakla eleştirmektedir; buna rağmen Davutoğlu'nun Saraybosna, Tiran ve Belgrad şehirlere dayanarak Balkan göçmenleriyle ilgili farklı adlandırmalarda bulunmasını da eleştirmektedir. Bu göçmenlerden bazıları Osmanlı yönetiminin ve Balkanlar'daki ordunun kendilerini yerlerinden etmesiyle birlikte Türkiye'ye göç etmiş; bazıları ise Yugoslavya ve Türkiye ile Yunanistan ve Türkiye arasında yapılan anlaşmalar sonucu göç etmeye zorlanmıştır. Bu bağlamda Misha dolaylı olarak Yunanistan'dan Çam Arnavutları'nın tahliyesi ile ilgili Türkiye'nin dış politikasını

¹⁶⁵ Davutoğlu speech in Sarajevo, http://www.docstoc.com/docs/71671852/Davutoğlu_transcript_dzs

suçlar. 1923 Lozan Anlaşmasında bir belgeye göre Greko-Türkler'den Çam Arnavutları Müslüman kimlikleri ve Türk olarak görülmeleri nedeniyle Yunanistan'dan Türkiye'ye kovulmuşlardır. Misha'ya göre Türkiye, Çam Arnavutları'nın Yunanistan'dan etnik olarak temizlenmesine bir şekilde yardım etmiştir.¹⁶⁶ Misha, Türkiye Arnavutları ve Balkan Türkleri gibi ifadelerde sözcük oyunlarının kasten yapıldığını düşünmektedir. Ayrıca Türkiye'de beş milyon Arnavut'un bulunduğu dair iddianın da doğru olmadığını; çünkü bu bilgiyi doğrulayacak basit bir nüfus sayımının dâhi yapılmadığını ileri sürer. Şayet bu rakam doğruysa kendi kimliklerini ön plana çıkarı ulusal bir azınlık olarak görülmek isteyebilirler mi? Yeni-Osmanlılık'a karşı yapılan ana eleştiri şu alıntıda ifade edilmiştir: “Aslında Ahmet Davutoğlu'nun tüm jeopolitik görüşünün iki politik-kültürel unsurda yattığını ayırt etmek zor değildir: İslam dini ve tarihi ya da daha açıkçası Osmanlı mirası/bakiyesi. Bu unsurların ikisi de yeni Türk stratejisini başarılı kılabilecek kısa bir bağlantı yaratmak için kullanılır: Osmanlı mirası/bakiyesi – İslam dini – Türkiye.”¹⁶⁷ Müslüman nüfusun yüksek yüzdelik oranı ve Osmanlı geçmişi nedeniyle doğu ve batı arasında varolan bir Arnavutluk ile ilgili tüm fikirleri reddeder.

En tartışmalı bir görüş olan İslam kimliğinin Arnavutlar'ın ulusal kimliklerini koruduğu görüşünü reddeder. Piro Misha bu girişimi “belli kalıpları Hristiyan komşularına karşı güçlendirme” olarak görür. Çok temel bir soru sorar: “Bu geçmişin (Osmanlı) etkisi kendimizle ilgili tüm imajları veya içinde yaşadığımız toplumu, en sonunda da ülkemizin dünyadaki ve tarihteki yerini yeniden gözden geçirmemiz için ciddi sebepler oluşturmak gibi sosyal ve kültürel bir gerçekliğe bizi sevkedebilir mi?” Misha, tıpkı benim daha önce vurguladığım gibi cevap verir: Nasıl olursa olsun Avrupalılaşmaya doğru bir yolculuk asla kesintiye uğratılmamalıdır; çünkü Komünizm bu yüzden yokedilmiştir, Osmanlılar'ı geri getirmek için değil. Piro Misha yakın zamanda bu konu ile ilgili bir kitap hazırladığını belirtmiştir.¹⁶⁸

¹⁶⁶ Ibid.

¹⁶⁷ Ibid.

¹⁶⁸ Ibid.

3.2.3 Agron Gjekmarkaj

Tiran Üniversitesi Dil-Tarih Enstitüsü Medeniyetler Tarihi Bölümü'nde öğretim görevlisi olan Agron Gjekmarkaj Piro Misha ile aşağı yukarı aynı görüşleri paylaşır. Agron Gjekmarkaj'a bu bağlamda yer vermemin nedeni ise kimlik, Balkanlar'da Osmanlı dönemi ve Yeni-Osmanlılık meselelerinde pek çok televizyon tartışmalarında boy gösteren halkın içinden bir şahsiyet olmasıdır. Kendisi ayrıca günlük gazetelerde özellikle yeniden-İslamlaşma, Türkiye'nin Balkanlar'daki varlığı ve Osmanlı İmparatorluğu meselelerinde kayda değer sayıda makale yayımlamıştır. "Mapo Dergisi" için verdiği bir röportajda "Yeni Osmanlılığı" boşa kürek çekenlerin sığınağı olarak adlandırmıştır. Bu ifade ile demek istediği şey aşağıdaki alıntıda aynen verilmiştir:

“ ‘Yeni Osmanlılık’ bizim aramızda ortaya çıkan bir düşünce, bir akım veya bir ruhtan daha fazlasıdır. Özünde Turgut Özal tarafından tasarlanan ve şekillendirilen ve Türkiye'nin u anki Dış İşleri Bakanı Ahmet Davutoğlu tarafından son hali verilen politik bir doktrindir.’ ‘Yeni Osmanlılık’ bir politika olarak en gerçek haliyle yeni jeostratejik ilişkiler kurarak, yeni bir lider rolü oluşturmayı hedefleyerek ve Osmanlı İmparatorluğu'nun eski topraklarına denk gelen alanda bir merkez-devlet olarak Türkiye'ye neredeyse yüz yıldır kaybettiği gücü yeniden kazandırmak anlamına gelir.”¹⁶⁹

Gjekmarkaj "Yeni Osmanlılık"ın tanımını Türkiye'nin gücünü bir zamanlar hüküm sürdüğü eski Osmanlı topraklarına yöneltme denemesi şeklinde ifade etmiştir. İlk tanımı politik görüşüne dayanmaktadır. Türkiye'nin yeni proaktif diplomasisi ve "Yeni Osmanlılık" kültürel, politik ve manevi hüsrانlarına bir sığınak ve "Yeni Osmanlılık"a bir cevap bulan, komünizmin düşmesinin ardından ülkeyi saran ve gürleyen Avrupa ruhuyla baş edemeyen, daha çok kenarda kalmış temsilcilerin elindeki bir rehine gibi görünmektedir. Daha önce din değiştiren Hamza Kastrioti ve Balaban Paşa ile ilişkilendirilen bir fenomendir.”¹⁷⁰ Gjekmarkaj "Yeni Osmanlılık"ın Arnavutluk'taki varlığını yaygın Avrupa değerlerinin bir yansıması olarak tanımlar; ona göre bu yaklaşıma duyulan öfke Hamza Kastrioti ve Balaban Paşa ile ilişkilendirilmektedir. Hamza Kastrioti, Georgis Kastriotis Skanderbeg'in kardeşidir ve Arnavut tarihine göre Skanderberg'e sırtını dönmüş ve Osmanlılar'a

¹⁶⁹ Agron Gjekmarkaj, "Neo-Ottomanizmi streha e te frustruarve" (<http://www.mapo.al/2012/05/15/agron-gjekmarkaj-neo-otomanizmi-streha-e-te-frustruarve/> 05 05. 2013

¹⁷⁰ Ibid.

katılmıştır. Balaban Paşa ise Konstantinopol'e akın yapan önemli kişilerden biridir ve Arnavutluk'ta Skanderberg'e karşı çıkan bazı ayaklanmalarda komutan liderdir. Her ikisi de döneç olarak görülmüştür; çünkü Osmanlı için inançlarına, özellikle Hristiyan inancına ve Skanderbeg'e ihanet etmişlerdir. Gjekmarkaj daha da ileri giderek bu "ruhu" faşizm, komünizm ve şimdi de "Yeni Osmanlılık"ı içine alan bu lineer yolu yargılayarak "tarih ve ulus karşıtı" olarak adlandırmıştır. Tuhaf olarak nitelenebilecek şey Gjekmarkaj'ın bu özellikleri kullanma yolunun yani kendi yaklaşımı olarak ele alınabilecek ifadelerin beklenenin aksine akademik olmamasıdır. Bir gazetecinin kendisine yönelttiği gerçekten kötü bir ruhla mı uğraşıyorsunuz yoksa gerçekten Osmanlı İmparatorluğu'na bir dönüş mü var şeklindeki soruya Gjekmarkaj, atalarının aksine Ahmet Davutoğlu'nun daha ılımlı bir güç kullanacağı cevabını vermiştir. "Yeni Osmanlılık" ile ilgili "doğu kökenli akış" ve Kemalizm karşıtı hareket tanımlamalarını desteklemeye devam etmiştir.

Ona göre "Yeni Osmanlılık" Balkanlar'da farklı gerçekliklerle yüz yüze gelmektedir, bu gerçeklikler uç noktadaki itirazlardan çirkin boyun eğdirmelere kadar değişiklik göstermektedir. Balkanlarda "yeni-Osmanlılık", Müslüman nüfusun bölgede yayılışının izlerini aramakla Osmanlı İmparatorluğu'nun eski kalıntılarıyla ilgilendiğinden daha az ilgilenmemektedir. Bu bağlamda Bosna-Hersek, Kosova, Makedonya ve Arnavutluk daha çok rağbet edilen hedeflerdir.

Gjekmarkaj, Davutoğlu'nun Türkiye'nin hinterlandı ifadesini özneleri hedef alma olarak yorumlar. Bununla birlikte düşük eğitim seviyesi, kültür ve değerler alanında Avrupa'nın katkısının zayıf oluşu yeni-Osmanlı ideolojisi için tercih edilir ve uygun bir alan yaratmaktadır. Avrupa değerleri ve "yeni-Osmanlılık" arasında bir karşılaştırma söz konusu olduğunda şunları belirtir: "Yüzyıllar boyunca Osmanlı kuruluşları şiddet, hükmetme, din değiştirme ve boyun eğdirmeye dayalı iken, Avrupa uluslarının ana hedefi özgürlük, insan hakları ve demokrasi konusunda modernlik mücadelesiydi."¹⁷¹ Bu bağlamda Gjekmarkaj iddiasını kanıtlayacak herhangi bir açıklama getirmez; ancak temel olarak Avrupa uluslarının ve modernliğin değerlerine karşı Türkiye'nin herhangi bir çaba gösterip göstermediğini sorgulamaz. Türkiye'nin NATO üyesi olduğu ve AB için de çok istekli olduğu gerçeği Türkiye'nin önceliklerindedir ve stratejik bir hareket olarak Avrupa

¹⁷¹ Ibid.

değerlerine olan ilgiyi açıklar. Gjekmarkaj Avrupa değerlerinin kökenini üç şeye dayandırır: “Arnavutluk meselesinde bir Avrupa ülkesi olmakla ilgilendiğimiz herkes tarafından bilinen bir gerçektir. Bir Avrupa ülkesinde Avrupa kültürü hakkında konuşmak ve bu kültürün köklerinin Greko-Romalı-Yahudi-Hristiyan temeline dayandığını ifade etmek oldukça doğal karşılanır.”¹⁷² Bazı aydınların gözünde Avrupa bölünmemiş atom ve yukarda bahsi geçen dört temel üzerine yükselen bir birlik olarak görülür. Basmakalıp ikililer bu “yeni-Osmanlı” fenomenini anlatmak için yeterli olmaz. Sanırım Gjekmarkaj’ın “Yeni Osmanlılık” ile ilgili eleştirisi Arnavut toplumlarının yeniden İslamlaşması gibi endişeler üzerine kurulmuştur. Bu durumu açık bir şekilde belirtmez. Müslümanlar’ı ahlaki açıdan güçlendirmeyi dini bir problem olarak görmekten çok bunun politik sonuçlarını düşünür. Eğer “Yeni Osmanlılık” amacına ulaşırsa lâik sistem bir kenara atılır. “Yeni Osmanlılık” bir yönüyle Kemalizm ve Laiklik karşıtı bir doktrindir.¹⁷³ Davutoğlu’na göre Türkiye Cumhuriyeti’nin 1923’ten sonra bölgesel politik konjonktürü bugünün konjonktüründen farklıdır, daima dış politika ile ilgili konuşur. Türk Dış İşleri Bakanlığı’nın internet sayfasını açtığımızda sol tarafta Atatürk’ün bir resmi ve onun hemen yanında “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” özlü sözünün yazdığı bir kesit yer almaktadır; bazı yorumculara göre “Komşularla sıfır problem” özdeyişiyle dolaylı olarak aynı anlamı taşımaktadır. Dahası Davutoğlu Shenja Dergisi’ne verdiği röportajda şunları belirtir: “Atatürk ilkelerinin modern yorumu olan “Yurtta Sulh, Cihan’da Sulh” özdeyişi ile "Komşularla sıfır problem " politikamız bu zihniyet üzerine kurulmuştur.”¹⁷⁴ Ancak eğer Gjekmarkaj Kemalizm’i Laiklik ile, “Yeni Osmanlılık”ı ise İslamcılık veya Pan-İslamcılık ile ilişkilendirme niyetindeyse durumun daha derin ve daha karmaşık bir hal alacağını düşünmekteyim. Bu mesele dünya görüşü teorisi ve proaktif diplomasi arasındaki farkı anlattığım ikinci bölümde ele alınmıştı.

3.2.4 Ferid Duka

Tiran Avrupa Üniversitesi’nden tarihçi Profesör Ferid Duka bu mesele ile ilgili farklı düşünmekte, Osmanlı dönemi ve “Yeni Osmanlılık” meselelerine çok iddialı ifadeler atfetmek istememektedir. “Yeni Osmanlılık”ın ne olduğu konusunda şöyle

¹⁷² Ibid.

¹⁷³ Ibid.

¹⁷⁴ Ahmet Davuoglu, **Shenja**, s. 14

düşünmektedir: “Yeni Osmanlılık’ın Arnavut çevrelerle ilgili bir yönelim, bir ruh veya kaygı taşıdığını düşünmemektedirim. Arnavut toplumu bugün bütünlüğünü yalnızca kendine özel kimliğinin farkında oluşundan değil; aynı zamanda gelişme, ilerleme ve Batı medeniyetine doğru açık bir şekilde gidişatından almaktadır.”¹⁷⁵ Duka, “Yeni Osmanlılık” ile ilgili yaklaşımları ne olursa olsun bunun Batı gündemlerinden vazgeçtikleri anlamına gelmeyeceğini ifade etmeye çalışmaktadır.

“Kişisel olarak Türkiye’nin iyi hazırlanmış, mantıklı ve gerçekçi politikalar izlediğini düşünmekteyim, bu da beni Türk Devleti’nin politikalarında yukarıda anılan ütopyanın (‘Yeni Osmanlılık’) bir yeri olmadığına inandırmaktadır. Bunun ötesinde Arnavut ve Türk insanının bir anıtlarla ilgili yanlış anlaşılmalardan yüzünden sarsılmayacak uzun bir dostluk ve işbirliği geleneği vardır ve ne iyidir ki bu durum her iki tarafın karşılıklı çabaları ve katkılarıyla güçlenmektedir.”¹⁷⁶

“Yeni Osmanlılık” ifadesini kullanmayı bile gereksiz görmektedir, ona göre Türkiye’nin dış politikası akla yatkın ve mantıklıdır. Misha ve Gjerkmarkaj’dan farklı olarak Duka röportajın başında Arnavut ve Türk insanının ilişkilerine değinir. Beş yüz yıllık bir ilişki “kollektif hafızadan” o kadar kolay silinemez; dahası günümüzde ikili ilişkiler eskisinden daha kuvvetlidir. Arnavutlar’ın Türkiye ile yalnızca tarihi ve politik açıdan değil, sosyal açıdan da bağları vardır. Doğu ve Batı arasındaki mesele ile ilgili de şu yorumda bulunur: “Bu anlamda bu insanların var olduğu tüm tarihi dönemler kültür ve kimlik üzerinde oldukça fazla etkili olmuştur. Sonuç olarak Osmanlı dönemi bu bağlamda tartışmasız önemli bir role sahiptir. Başka bir ifadeyle Arnavut kimliğinin şekillenmesinde doğu veya Osmanlı, nasıl adlandırırsak adlandıralım, unsurunun temel varlığı inkar edilemez.”¹⁷⁷ Profesör Duka, kimlik oluşumlarının öyle donmuş ve tek boyutlu süreçler olmadığını anlatmaya çalışmaktadır. Kimlikler bir tarihi dönemden ötekine, bir yerden diğerine dalgalanmalar gösterir. Doğu/Osmanlı segmenti Arnavut kimliğinin önemli bir parçasıdır. Bu bağlamda Profesör Duka’nın “Yeni Osmanlılık” a karşı yaklaşımı herhangi bir ideolojik bağ kurmadan sadece dış politikalar bazında ılımlı ve dikkate değerdir. Duka, ortak mirasımızın bir parçası olarak Osmanlı’nın tarihi objelerinin restorasyonunu kuvvetle desteklemektedir. “Bununla beraber, Türk Devleti’nin kendi topraklarında olduğu kadar Balkan Yarımadası’ndaki eserlerin ve miras kalan anıtlar

¹⁷⁵Ferid Duka, Neo-Ottomanismi shpikje kalemxhinjsh, <http://www.mapo.al/2012/04/16/neo-otomanizmi-shpikje-kalemxhinjsh-grindavece/> 06.05. 2013

¹⁷⁶ Ibid.

¹⁷⁷ Ibid.

gibi başka ülkelerdeki Osmanlı mirasını da koruyup devamlılığını sağlama konusundaki ilgisini de anlamaktayım. Türkiye'nin bugün doğrudan Osmanlı Devleti'nin bir ardılı olduğu düşünülürde bu tarihi eserlere sahip çıkılması bir zorunluluktur; ancak Türkiye kadar Balkan ülkelerinin de bu eserlere sahip çıkması gerekir; çünkü bu eserler sadece Türkiye'nin değil aynı zamanda Balkan ülkelerinin de tarih ve kültür mirasıdır. “Şüphesiz, ortak Osmanlı geçmişi Türkiye ve Balkan bölgesindeki diğer ülkeler arasında dostluğu ve işbirliğini geliştirmek için bir tabandır.”¹⁷⁸ Türkiye eğer kültürüyle birlikte dinini de getirirse ve bu dinsel bir turnuvaya dönerse şeklinde konuyla ilgili bir endişeye de Duka kısaca şu cevabı verir: 21. yüzyılı 15. yüzyıl gibi düşünmek çocukça yapılmış bir hata olur. “Yeni Osmanlılık” Duka’ya göre tartışma yaratmak isteyen bazı yazarların bir icadından başka bir şey değildir.

3.2.5 Enis Sultstarova

Bu mesele ile ilgili oldukça ilginç görüşlere sahip bir başka düşünür de Enis Sultstarova’dır. Tiran Üniversitesi Sosyoloji Bölümü’nde öğretim görevlisidir. Enis Sultstarova Arnavutlar’ın kimliği ve bu kimliğin yüzyıllar içindeki dönüşümü ile alakalı şu ana dek üç kitap yayımlamış genç bir akademisyendir. Kendisi kısa sürede oldukça yetkinlik kazanmış bir akademisyendir. Arnavutluk, Kosova ve Makedonya’da çeşitli dergilerde makaleler de yayımlamıştır. En önemli kitabı’nın *Arratisje nga Lindja* veya *Escaping from the East: Albanian Orientalism from Naim Frashëri to Ismail Kadare* olduğu söylenebilir Eleştireldir; ancak aynı zamanda neolojizm ve “Yeni Osmanlılık” gibi konseptleri kullanma konusunda tersini düşünmektedir.

“Yeni Osmanlılık” teriminin bir anlamı olup olmadığı sorusuna cevap vermek istemez; ancak bu terim ile ilgili oldukça büyük bir yanlış anlama olduğunu da kabul eder. Osmanlı İmparatorluğu’na potansiyel dönüş endişelerine ilişkin bir doğubilimci ağzıyla cevap verir:

“Orientalizmin sübjektif konuşmacısı “Avrupalı”dır, Doğu etiketi Arnavutlar için sorun kaynağı olarak görülmektedir. Elbette bir yalınlaştırma ve özleştirme ile, gerçek olmayan mitsel bir

¹⁷⁸ Ibid.

‘Doğu’ ile, çağdaş felsefede ve sosyal bilimlerde baskın olan ve politik etkileri gereği dolaşmaya devam eden ve sadece böyle bir Doğu-Batı ikilisinde var olan yapılarla uğraşmaktayız.”¹⁷⁹

Sulstarova, Osmanlı İmparatorluğu ve Balkanlar’daki rolü ile ilgili tartışmada Osmanlı’nın varolan yerini değiştirip onu doğulu bakış açısına yerleştirmeye çalışmaktadır. Daha önce Sulstarova’nın tutumunda belirttiğim gibi 19. Yüzyıl boyunca Arnaut Doğuculuğu Arnavut topraklarında boy göstermeye başlamış ve Türkler “öteki” olarak düşünülmüştür. Balkanlar’ın en eski etnik grubu/ulusu olduklarını düşünen Arnavut ulusalcılar kendilerini Avrupa’nın doğal bir parçası olarak görmeye başlamışlardı.

“Türkiye bölgesel güç olmak için girişimde bulunmuş ve bir zamanlar Osmanlı İmparatorluğu’nun yayıldığı alanda kendi etkisini yaratmaya çalışmıştır. Bu, dış politika bağlamında ülkelerin sergileyeceği normal bir harekettir ve Arnavutluk bu hareketi uluslararası ilişkiler bağlamında değerlendirmelidir.” Sulstarova, bu durumu uluslararası ilişkiler çerçevesinde ele alma ve gerçekçi bir yolla halletme çağrısında bulunmaktadır. Sulstarova’ya göre Arnavutluk Türkiye’nin bu tür bir girişimine hazırlıklı olmalıdır. “Sonuçta Türk dış politikası olarak ‘Yeni Osmanlılık’ doktrini adından ziyade etkileriyle değerlendirilmelidir.”¹⁸⁰ Psikolojik olarak “Yeni Osmanlılık” herhangi bir ideolojik provokasyondan çok bir tür paranoyak etki yaratmaktadır, bu anlamda duygusal yansımanın ötesinde tüm koşullar gözden geçirilerek akılcı bir şekilde analiz edilmelidir. “Türkler’e önyargılı yaklaşıldığını düşünmekteyim; çünkü onları bizi Avrupa’dan ayıran Asyalı Barbarlar olarak yargılıyorduk. Bu bağlamda bu insanların nasıl yetiştirildiği ve nasıl eğitildiğini göz önüne alarak bu itirazların bir dereceye kadar samimi olduğunu düşünüyorum.”¹⁸¹ Elli yıl boyunca Komünist rejime maruz kalan Arnavutlar’a kendi devletlerine doğru normal ve doğal akışı Osmanlılar’ın bozduğu öğretildi. Arnavut tarihine göre Ender Hoca’nın rejiminde olduğu gibi Arnavutlar herhangi bir dış güç yardımı olmadan hep yalnızdılar.

Şu ana kadar Sulstarova’ya dair anlatılanları özetlemek gerekirse özellikle “Yeni Osmanlılık” meselesinde Arnavut kamuoyunda beliren yansıma 19. Yüzyılda

¹⁷⁹ Enis Sulstarova”Qarkullimi i orientit si efekt politik, <http://www.mapo.al/2012/05/15/enis-sulstarova-qarkullimi-i-orientit-si-efekt-politik/> 0505

¹⁸⁰ Ibid.

¹⁸¹ Ibid.

ulusalcı Arnavut hareketinin ana ideolojisi olan doğuya karşı yapılan söylemlerin sonucu olduğudur. Bu ideoloji Arnavutluk'un Osmanlı Devleti'nden ayrılarak bağımsızlığını ilan etmesinin ardından Arnavut Batıcılığının baskın çıkması ile komünist rejimde de devam etmiştir. “Yeni Osmanlılık” oldukça gerçekçi ve pratik bir konjonktürde akılcı bir yolla ele alınmalıdır. Dini kimlik ile ilgili soruya ilişkin olarak Sulstarova, İslam'ın en az Hristiyanlık kadar Arnavutlar'ın bir inancı olduğunu düşünmektedir.¹⁸²

3.2.6 Ergys Mertiri

Fikirleri incelenmeye değer bir başka düşünür ise bu konu hakkında pek çok yazı kaleme almış olan Ergys Mertiri'dir. Ergys Mertiri ise Arnavutluk, Kosova ve Makedonya'da çeşitli bloglarda ve internet sitelerinde makaleleri yayımlanmış bir diğer sosyologtur. Eleştirileri çoğunlukla kimlik meselesini irdeleyenler ve Arnavut ulusunun İslami kimliğini gözardı edenlere yöneliktir. Diğer Arnavut aydınların aksine Mertiri daha farklı ve daha net yapılandırılmış bir tutum benimser. *Neo-Osmanizmi, alarm i rremë* adlı makalesinde şunları belirtir: “Yeni Osmanlılık mekanik anlatımlardan farklı, zaman/meکان içinde koordine edilmiş daha geniş bir teorik arka planda yeni bir sosyal fenomen olarak dikkat çeken ve tarihi devamlılık problemini gündeme getiren analitik bir bakış açısından başka bir şey değildir.”¹⁸³ Balkan ideolojilerinin tarihin yanlış kaynaklarını temel alarak yanlış bir benlik oluşturmaya çalıştığı görüşünü savunur. Osmanlı akışına karşı Arnavut ulusunun nasıl dimdik durduğunu ifade eden ulusalcı anlatıları sert bir şekilde eleştirir. “Bu masallar erken çocukluk dönemi ve her epik övgünün gıdıkladığı ulusal duyarlılığımız için hoş olabilir; ancak gerçek değildirler ve ilke olarak belirli bir ulusun değil her ulusun değerlerine inanan gerçek ulusalcılık ile bir bağı yoktur.”¹⁸⁴

Daha önceki sayfalarda da belirtildiği gibi tarih kitaplarının yeniden düzenlenmesi meselesi 90'lardan sonra başlayıp bu konunun destekçileri ve muhalifleri arasında hala devam eden en problemlilerden biridir. Muhalifler, Balkan tarihinin özellikle Arnavut tarih kitaplarının komünist rejim döneminde tasarlanıp yazıldığını

¹⁸² Ibid.

¹⁸³ Ergys Mertiri, “Neo-otomanizmi alarm i rreme”

<http://www.zeriislam.com/artikulli.php?id=2247> erişim 07.06.2013

¹⁸⁴ Ibid.

pek çok kalıp ve klişe barındırdığını er ya da geç tarihin bu klişeleri çıkarıp atması gerektiği teorisine dayanarak bu kitapların yeniden değerlendirilmesi sonucuna varırlar. Mertiri aynı bakış açısıyla “tarihi düşünceyi yeniden boyutlandırmanın değerleri tahrif etme değil, ideolojik klişelerden arındırma anlamına geldiği”¹⁸⁵ konusunda okuyucularını ikna etmeye çalışır. Arnavut kültürü ve Balkanlar’daki tüm etnik grupların kültürlerinin Osmanlı kültürü gibi ideolojilere karşı sınıksız kapalı olmadığını, birbirlerine çok benzeyen Türk ve Balkan insanının etkileşim halinde olduğunu düşünmektedir. Mertiri’ye göre sözkonusu tarih kitaplarının yazıldığı dönemdeki komünist otoriteler bu benzerlikleri silmektedir; bunun yerine var olmayan farklılıkları ortaya çıkarıp vurgulamışlardır. “Yeni Osmanlılık” bu bağlamda Balkan uluslarının benzerliklerine ve değerlerine dikkati çekmeye çalışmaktadır. Bu benzerlikler ve değerler bu insanlar bir zamanlar birarada yaşarken Osmanlı döneminden miras alınmıştır ve eski ilişkilerin bir kısmını restore etmeyi amaçlar. Bir diğer makalede belirli bazı Arnavut medyasını ve aydınları ala Balkanlı kalıplar ortaya koydukları için sert bir dille eleştirir. “Arnavut aydınlar komünizm sonrası yeni bir Arnavut kimliği oluşturmak için gerekli bir şart olarak Türk’ü düşman gibi görüyorlar. Türk, zaten geçmişle ve etnik-kültürel mirasla bağları koparmak, ulusal çerçevede içinde mezhepsel küçük grupların istekleriyle uyumlu yepyeni bir kimlik oluşturmak için ihtiyaç duyulan bir katalizördür.”¹⁸⁶ Mertiri ayrıca “Yeni Osmanlılık”ın Balkanlar’da etnik bir temizlik yapmayı amaçlayan mitolojik bir yapı olmaya başladığını da ekler. Ona göre en büyük klişe İslam’a atfedilen “istilacı inanç” ifadesidir.

3.3 Proaktif Diplomasi Olarak “Yeni Osmanlılık”

Bu bölümde “Yeni Osmanlılık”a karşı savunmacı ya da özür dileyici olmayan bazı görüşler üzerinde durulacak; ancak bunun yerine Türk-Balkan ilişkileriyle ilgili bir bakış açısı oluşturmaya çalışacaklar. Aşağıdaki makalelerde Türk-Balkan ilişkisi bir hortlak olarak görülmemekte; gerçek politika ile Balkanlar’daki “insan” faktörü ve

¹⁸⁵ Ibid.

¹⁸⁶ Ergys Mertiri, “Turqizimi i armikut te Shqiptarët”, **Shenja**, Vol. 11, no. 17, 2012, pp.39-41

bu faktörün temel hakları gözardı edilmeden uluslararası hukuk çerçevesinde Türkiye'nin aktifliği ele alınmaktadır.

3.3.1 Erhan Türbedar

Aslen Kosovalı olan ve Türkiye'de yaşayan ünlü akademisyen Erhan Türbedar Türkiye'nin Balkanlar'daki varlığına ilişkin beş kilit neden olduğunu düşünür. “İlk neden Türk insanının Balkan insanıyla uzun soluklu ortak tarihidir.”¹⁸⁷ Birkaç kez değindiğim gibi Balkanlar'daki en büyük problem tarihtir. Türbedar tüm versiyonlarına rağmen ortak olarak tarihin büyük bir bölümünü paylaştığımızı belirtir. Türkiye'yi Balkanlar'a çeken ikinci faktör insan faktörüdür. “Resmi istatistiklere göre Balkan devletlerinde bir milyondan fazla Türk azınlık yaşamaktadır. Buna ek olarak bölgede yaşayan diğer Müslüman topluluklar da Türkiye için önemlidir. Yüzyıllardır devam eden göçlerin ardından Balkanlar'da yaşayan Türk toplumu ve Müslüman topluluklar arasında kopmaz bağlar oluşmuştur.”¹⁸⁸ Bazı aydınlar bu faktörü Fikret Karcic'in de söylediği gibi “genç yeniçerilerin” istihdamı olarak yorumlamaktan çekinmezler. Türbedar bu faktörün oldukça önemli olduğunu düşünmektedir, çünkü Türkiye gerçekten de bu Müslüman azınlıkların Müslüman olmayan vatandaşlarla aynı haklara sahip vatandaşlar olarak muamele görmesiyle ilgilenmektedir. “Türkiye'nin Balkanlar'daki uğraşının üçüncü nedeni ise coğrafyaya ilişkindir. Bölgede ortaya çıkan herhangi bir istikrarsızlık Türkiye üzerinde politik, ekonomik ve kültürel sonuçlar doğurabilir.”¹⁸⁹ Dördüncü neden ekonomidir. Balkanlar'daki istikrar için en önemli faktör olarak görülen ekonomik büyümeye katkıda bulunmak için Balkanlar'daki yatırımlar ve ithalat önemlidir. “Türkiye'nin Balkanlar'a olan ilgisi için son neden ise gelecekte Türkiye'nin AB teklifini destekleyecek ülkelerin de aralarında bulunduğu güvenilir müttefiklerdir.”¹⁹⁰ Bu, oldukça stratejik bir faktördür ve AB üyeliğine kabul edilsin ya da edilmesin Türkiye'nin AB'ye karşı rekabet eğilimleri başka bir tartışma konusudur. Türbedar, Türkiye'nin Balkanlar'a daha fazla nüfuz etmesinin önündeki ana engeller olarak şunları vurgular: önyargılar, bilgi eksikliği ve Balkanlar'da Osmanlı

¹⁸⁷Erhan Turbedar, Turbedar, Erhan: “Turkey's New Activism in the Western Balkans: Ambitions and Obstacles”, *Insight Turkey*, Vol. 13, No. 3, 2011, s. 140

¹⁸⁸ Ibid., s. 141

¹⁸⁹ Ibid., s. 141

¹⁹⁰ Ibid., s. 142

İmparatorluğu'nun imajını zedeleyen ve hatta Balkanlar'daki gerilemenin tek faktörü olan romantik ve folklorik ulusal ideolojilerdir. Türbedar “Yeni Osmanlılık”ı kanıtlanmamış ve rasyonel olmayan sıfatlarıyla sınıflandırır. “Balkanlar'da ‘Türk Yeni Osmanlılığı’ diye adlandırılan emellerin varolduğu ile ilgili korkular akılcılıktan uzak ve temelsizdir. Ancak Balkanlar'da Türkler'e karşı bir ‘Yeni Osmanlılık’ söylemi hala mevcuttur. Bu söylemler için yalnızca Balkanlar'da değil Avrupa'da da bir dinleyici kitlesi bulunmaktadır.”¹⁹¹

3.3.2 Dejan Jovic

Stirling Üniversitesi'nden Hırvat Profesör Dejan Jovic de bu konuda görüşleri irdelenmeye değer bir düşündürdür. Jovic, genel olarak “Yeni Osmanlılık” fenomenini iki ana odak merkezinde toplamıştır. İlki Türkiye'nin Balkanlar'la ilgili dış politikasının etkileyici olduğu ve Hırvatistan ve Sırbistan'a göre Bosna-Hersek meselesinin gerçekleştirilmesidir. İkinci odak noktası ise Bosna meselesinde AB'nin rolünü azaltmaya ve ABD ve Rusya gibi küresel oyuncularla ve daha güçlü faktörlerle ilişki kurmak için Türkiye'nin çabalarıdır. Jovic, Türkiye'nin Balkanlar'daki aktivitelerinin AB ile rekabet etmek için bir grışim olduğunu vurgular. “Türkiye'nin kısmen de olsa taraf değiştirdiği ve gelecekteki müzakerelerde daha güçlü bir konumda olmak için şu anki konumunu sağlamlaştırmaya çalıştığı açık değil midir?” Türkiye'nin yeni dış politikası tam bir AB üyeliğine teslim olmamıştır; öte yandan Türkiye Avrupa'da boy göstermek için başka bir alternatif olması gerektiğine inanmaktadır.”¹⁹² Yazısının ilerleyen bölümlerinde Jovic, Türkiye'nin AB üyeliği sürecinin uzatılmasında yaşadığı kaderi Bosna ve Arnavutluk'un da yaşadığını belirterek farklı tartışmalar ileri sürmektedir. Sonuç olarak Davutoğlu'nun da tercih ettiği bir ifade ile aynı tarihi paylaşmanın yanında bu devletler aynı ortak geleceği de paylaşacaklardır. “Bir yönüyle Bosna-Hersek'in kaderi (ve Arnavutluk'un) Türkiye'nin kaderine daha da yaklaşmaktadır. AB bu ülkeleri anlamamaktadır ve hiçbir zaman kabul etmeyecektir.”¹⁹³ Jovic, Bosna-Hersek'teki Hırvatlar'ın kaderinden bahsetmez; çünkü coğrafi bakımdan Bosna'da olsalar da hepsi Hırvat pasaportuna sahiptir ve Hırvatistan vatandaşlarıdır. Bu Hırvatlar'ın oranı yaklaşık %14'tür ve Jovic'in iddia ettiği gibi hepsi Hırvat

¹⁹¹ Ibid., s. 155

¹⁹² Dejan Jovic, “Nova turska vanjska politika i pitanje Bosne i Hercegovine”, published article, s. 4

¹⁹³ Ibid., s. 4

vatandaşlardır. Hırvatistan 2003'te AB üyeliğine başvurmuş ve 2005'ten 2011'e kadar müzakereler sürmüştür. 9 Aralık 2011'de AB liderleri ve Hırvatistan Kabul Anlaşması'nı imzalamıştır. 1 Temmuz 2013'te Hırvatistan 28. AB üye ülkesi olmuştur.”¹⁹⁴ Asıl mesele Bosna'daki Bosnalılar ve Sırlar arasındaki meseledir. Diğer Müslüman nüfuslu devletler de dahil Bosna-Hersek'e karşı neden bu kadar büyük bir ilginin olduğu sorusuna karşı Jovic şu cevabı verir:

“Bosna-Hersek'in yeni Türk dış politikasının yüksek öncelikler listesine konulması aynı zamanda tarafsız ve eleştirel analizcilerin “Yeni Osmanlılık” adı verilen yeni politikaları nasıl tanımladıklarının bir göstergesidir. Bununla beraber temel Atatürk ilkelerinden farklı olarak Türkiye'nin ilk kez dış politikasının belirleyicisi olarak halka açık bir şekilde ‘tarihi bağlar’ dan söz etmesi Osmanlı İmparatorluğu ve mirasına karşı müdahaleyi kesmiştir.”¹⁹⁵

Diğer yazarlara rağmen Jovic, Türk dış politikasından “endişeli” görünmemektedir. Bir yazarın problemin içinde değil dışında olması gerektiği yaklaşımını benimsemiştir. Yazar, önemli bir nokta olarak Balkanlar'la Ruslar'ın da ilgilendiğinden bahseder ve bu durumun Türkiye'nin girişiminde başarılı olduğunu gösterebileceğini belirtir.

Balkanlar'a ciddi bir Rusya ve Türkiye ilgisi Müslümanlar ve Hristiyanlar arasında bir uyum ve sürdürülebilir bir ilişki yaratma adına pozitif etkiye bulunabilir.

3.3.3 Zarko Petrovic, Dusan Reljic ve Dimiter Betchev

“Yeni Osmanlılık” meselesi ve Türkiye'nin Balkanlar'daki dış politikaları üzerine yazan pek çok akademisyen ve aydın, hatta tarafsız olduklarını göstermek için ellerinden gelenin en iyisini yapanlar bile Davutoğlu'nun 2009'da Saraybosna'da yaptığı konuşmaya, özellikle de “Burası Osmanlı Balkanı'ydı. Bu Balkan'ı yeniden kuracağız.” Sözlerine atıfta bulunmadan edemez.Şu ana kadar okuduğum yazıların çoğunda en tartışılan nokta şüphesiz Osmanlı Balkanları'nın yeniden kurulması olasılığıydı. Bu, bir dereceye kadar bu akademisyenlerin Türkiye'nin yeni dış politikalarının tarih

¹⁹⁴ <http://ec.europa.eu/enlargement/countries/detailed-country-information/croatia/> accessed 28.6.2013

¹⁹⁵ Jovic, “Turkey's new foreign policies and question of Bosnia”, s. 5

açısından düşünülmesine ve tamamlanmasına neden olmuştur. Konuyu uluslararası ilişkiler bağlamında ele alanlar bile Osmanlı Balkanları'nın yeniden kurulması gerçeğinin belirtilmesini görmezden gelemediler.

International Security Affairs Centre -ISAC Belgrad'dan Araştırma Direktörü Zarko Petrovic ve Berlin German Institute for International and Security Affairs-SWP kıdemli üye Dusan Reljic Balkanlar'ın şu an "stratejik bir tampon bölge" olduğundan ve bu konumunu da 16. yüzyılda Osmanlı yönetimi döneminde dünya politikasının merkezi olması ile elde ettiğinden bahsederler. Türkiye bu "Balkanlar'ın altın çağını" "yeniden icat etmek" ve "yeniden kurmak" için söz vermiştir. "Dış politikalarımız Balkanlar'da Kafkaslar'da, Ortadoğu'da ... düzeni yeniden kurmayı amaçlamaktadır." ¹⁹⁶ Avrupa Konseyi Dış İlişkilerde Kıdemli Politika Üyesi Dimitar Betchev Petrovic ve Reljic ile aynı görüşleri paylaşır. "Saraybosna konuşmasında Balkanlar'ın 'gerçek ruhu'nu yeniden keşfetme zamanının geldiğini belirtti ve parçaları daha sıkı örülmüş bir bütün haline getirmekten bahsetti. Türkiye bu çalışmalarda önemli bir rol oynamaktaydı."¹⁹⁷ Bunlar arasında kabuledilebilir bir başka nokta ise Batı Balkanlar'ın özellikle eski Yugoslavya'nın Türkiye'nin yeni dış politika gündemini uygulamak için oldukça verimli bir zemin olarak görülmesidir: "Batı Balkanlar 'stratejik derinlik' doktrinini uyguladığı yerlerden biri haline geldi, bu da Türkiye'nin komşularıyla daha derin ekonomik, sosyal ve kültürel bağlar peşinde olduğunu ifade eder. Davutoğlu, "Yeni Osmanlıcı" etiketini ısrarla reddetse de bölgesel bir düzen için Osmanlı İmparatorluğu'nun geçmişiyle ilgili referanslar yapmaktan çekinmemektedir."¹⁹⁸ Sovyetler Birliği'nin yıkılmasının ardından ABD'nin vesayeti altında Avrupa'da yeni güvenlik sistemi yaratmak için Türkiye belki de NATO içinde çok güçlü ve aktif bir faktör olabilirdi. Bu tatbik için önemli alanlardan biri eski Yugoslavya bölgesidir.¹⁹⁹ Daha önce belirtildiği gibi Davutoğlu, bu meseleye ilişkin eski Yugoslavya'daki krizin ve savaşın Türkiye'yi uyandırdığını ve gerçek geçmişi ve tarihiyle yüzleştirdiğini belirtmiştir.

¹⁹⁶ Zarko Petrovic, Dusan Reljic, "Turkish Interests and Involvement in the Western Balkans: A Score-Card", **Turkish Insight**, Vol. 13. No: 3, 2011, s.162

¹⁹⁷ Dimitar Betchev, "Turkey in the Balkans: Taking a Broader View" **Turkish Insight**: Vol. 14, No. 1, 2012, s. 138

¹⁹⁸ Ibid., s. 138

¹⁹⁹ Zarko Petrovic, Dusan Reljic, op. cit. 163

Bosna ve Kosova meseleleri Türkiye'nin dış ilişkilerindeki adımlarını daha farklı bir hesaba göre attırıştır. Petrovic, Reljic ve Betchev Türkiye'nin şu ana kadar Balkanlar'daki en büyük başarısının Bosna, Sırbistan ve Türkiye arasındaki üçlü anlaşma olduğunu belirtir. Türkiye ve Sırbistan ile Sarajevo ve Belgrad arasındaki ilişkilerin şiddetlenmesi oldukça anlamlı sonuçlar doğurmuştur. Ankara'nın katkılarıyla Bosna-Hersek büyükelçisi uzun bir sürenin ardından Belgrad'a dönebilmiştir. 24 Nisan 2010'da Sırbistan, Bosna ve Türkiye arasında "İstanbul Deklarasyonu" imzalanmıştır. Bu imza ile Bosna-Hersek'in toprak bütünlüğü tanınmış ve garanti altına alınmıştır. Sırp Parlamentosu Srebrenika'da yaşanan soykırımı kınayan bir deklarasyon yayımlamıştır. 26 Nisan 2011'de Sırp Cumhurbaşkanı Boris Tadić, Abdullah Gül'ü ve Bosna-Hersek'in üç toplu başkanlık (collective presidency) üyesini ağırlamıştır. Türkiye 2 Temmuz 2010'da Saraybosna'da dış işleri bakanları toplantısında Kosova'nın katılma ihtimaline karşı yer ayırmıştır; bu toplantıya henüz Kosova ve Sırbistan'ın bağımsızlıklarını tanımamış olan İspanya da katılmıştır. Böyle üst düzey bir toplantıda Türkiye, Belgrad ve Priştina'nın da yer almasına imkan sağlamıştır.²⁰⁰ Kosova, Sırbistan ve Türkiye arasındaki ilişkilerin belirsiz ve paradoksal olarak tanımlanan en karmaşık ilişki olduğu eleştirileri de yapılmaktadır. Türkiye bir yandan Sırbistan'ı stratejik partneri olarak ilan etmiş; öte yandan NATO'nun Sırbistan'a saldırısını aktif olarak desteklemiştir. Türkiye ayrıca 2008'de Kosova'nın bağımsızlığını tanıyan ilk devletler arasındaydı.

"Pek çok Batı Balkan gözlemcisine göre bu tür çelişkiler Türk dışişleri bakanının 'komşularla sıfır problem' belagatına dayanan politikasının güvenilirliğini azaltır. Yine de Sırbistan Türkiye ile Kosova konusunda 'anlaşmama konusunda anlaşmaktadır'; çünkü Sırbistan, Türkiye'nin en önemli önceliği haline gelen –mümkün olan en kısa sürede AB'ye katılma- isteği gerçekleşirse Sırbistan'ın Balkan Müslümanları arasındaki en önemli rakipleriyle barış sağlayacağı hesabını yapmıştır. Hem Ankara hem de Belgrad ABD ve AB tarafından kendi 'yapısalcı yaklaşımları' için övülmektedirler."²⁰¹

Şu ana kadar yazılanlar özetlenecek olursa Türbedar, Petrovicand Reljic, Betchev'in söylemlerine dayanarak Türkiye'nin NATO ve ABD müttefikliği kanadını kullanarak Batı Balkanlar'da Avrupa'dan önce hareket ettiği sonucuna varılabilir. Dördü de, her ne kadar Türbedar daha çekinik kalsa da, Türkiye'nin Batı

²⁰⁰ Ibid., s. 161

²⁰¹ Ibid., s. 169

Balkanlar'daki proaktif politikalarının Avrupa'yı kültürel, ekonomik ve politik etki açısından "zayıflatmak" olduğunu iddia etmektedir. Dejiç daha da ileri giderek Bosna, Kafkaslar ve Ortadoğu meselelerine Rusya ve ABD'nin de müdahil olduğunu belirtir ve Türkiye'nin yalnızca Avrupa'ya rakip olmadığını; asıl amacının önemli bir faktör ve kilit oyuncu olarak Avrupa Birliği'ni saf dışı bırakmak olduğunu belirtir. Tarihi kötüye kullanma ya da bir başka deyişle Balkanlar'la ilişkileri geliştirmede onu bir araç olarak kullanma konusundaki eleştirilerin doğru olduğunu düşünmüyorum. İlk bölümde tarihin akışının batı-merkezli yaklaşımlarla yapılan yorumlarla şekillendiğinden bahsetmiştim. Hodgson'ın da belirttiği gibi bu bağlamda Türkiye'nin tarihi bilinçlilik için çağrılar yaptığını; daha açıkçası Türkiye, Osmanlı tarihi olmadan Avrupa tarihinin yazılamayacağını vurgulamıştır. Türkiye'nin niyetinin, şayet böyle bir niyeti varsa, Brüksel'e güç gösterisi yapmak olduğunu düşünmemekteyim; daha ziyade Avrupa'yı daha derin ve teorik bir tartışmaya müdahil etme niyeti gibi görünmektedir. Elbette bu yorumlama, Türkiye'nin paradigmatic hazırlığına bağlıdır. Ulus-devleti politik şekillenmenin merkezi olacağından Batı paradigmasının türevi ve Türkiye, aynı eylem çerçevesi içinde olacaklardır. Yakın gelecekte esas bir değişiklik görülmemektedir.

Sonuç

Medeniyet, tarih, din ve politika üzerine yapılan tartışmalar Balkanlar'da ve muhtemelen tüm dünyada son zamanların en revaçtaki tartışma konularıdır. Tartışmalı aktivitelere verilen adlar verilmesi gerekenlerden çok farklıdır. Akademik çevrelerde genellikle tartışmalara, ihtilaflara ve polemiklere farklı adlar ve anlamlar verilir. Terim tartışması da oldukça revaçtadır. Etimolojik anlamına rağmen anlaşmazlıkların üstesinden gelebilecek değişmez bir metodoloji oluşturmak ve anlaşma sağlamak için “tartışma” sözcüğünün üzerinde tekrar tekrar düşünülmelidir. Tartışma eylemi düşüncelerimizi tanımlamanın bir sonucu olan konuşma sürecini kaçınılmaz olarak içerir. “Tanımlama” ifadesini kullanıldı çünkü bu sözcüğün sınırlı bir anlamıdır, düşüncelerimiz fikirlerimizin bir formu olarak daima baskı altında veya dilin olanakları ile sınırlıdır.

İnsan, tartışma sürecinde çoğu zaman karşıdaki kişiyle ilgili zihinsel ve öznel tutumunu anlatmaya çalışır. Düşüncelerini paylaşmak ve kolektif amaçlar oluşturmak için bir tartışma içine giren bireyler tarihi , bir anlatı, dini etnik bir meşrulaştırma ve politikayı teorideki/teorileşmiş sosyal örgütlenme mekanizması şeklinde kullanarak “kolektif anılar” oluşturma görevini üstlenir. Sonuç olarak Tarih, Din ve Politika kolektif kategoriler olduklarından azaltılamaz bir şekilde ontoloji ile kuvvetli bir bağ içindedirler. Bir bireyin evrende kendi varlığını nasıl algıladığı ve epistemolojik teorilere dayalı bir şehrin sivil ve sosyal olarak örgütlenmesi yoluyla kendisinin politik açıdan farkına vararak kendisine bir anlam yüklemesi manasında ontoloji ifadesini kullandım.

Balkanlar'da “Yeni Osmanlılık” (Türkiye'nin dışişleri politikaları) ile ilgili tüm tartışmalar medeniyet, tarih, din ve politika gibi konseptlerle alakalıdır. Bu konseptlerin derinliğinin farkındayım; çok kapsamlı ifadeler olsalar da tüm ayrıntılarıyla açıklanmaları gerekmektedir ve elimden geldiği ölçüde açıklamaya çalıştım.

Bir gerçekliğin başı ve sonu olarak ontoloji farkında olmasalar da tüm bireyler için çok fazla anlam taşımaktadır. Birey kendi varlığının farkına vardığı andan itibaren bu varlığa hemen bir anlam yüklemeye çalışır. Bir özneyi bu şekilde düşünmeye iten ve farkına varmasını sağlayan şey politik bir konjonktür veya sosyal-politik problemleri

çözmek için duyulan ihtiyaçtır. Soy ağacını düşünmek insanı en temel soruya yöneltir. Aynı şartlar Ahmet Davutoğlu'nu da tarih ve coğrafyanın yansımaları üzerine düşünmeye sevketmiştir. Tarihle birlikte varolma çoğu zaman tarihsel objenin yansıması olarak algılanır. Davutoğlu kitaplarından birinde eski ve heybetli camiler olarak bilenen Sultanahmet ve Süleymaniye camilerinin yanından geçerken bu yapıların ona kendi varlığını düşündürdüğünü yazar. Geçmişteydim, burdayım ve bu yüzden gelecekte de varolacağım. Davutoğlu, kendini bilme ve kendini tanıma terimlerinden ayrı tuttuğu ben-idrakinin medeniyetlerin prototipini gösterdiğini ileri sürer. Bu bağlamda vurgu başta Arnavutlar ve Bosnalılar olmak üzere çoğunluğu Müslüman olan uluslar üzerinde yoğunlaşır. Bu ulusları komünist rejimlere rağmen Osmanlı bakiyesi olarak sınıflandırır. Zira Arnavutlar'ın ve Bosnalılar'ın yaşadığı devletler tarihi Osmanlı objelerinin bolca bulunduğu yerlerdir. Davutoğlu ile aynı çizgide düşünüldüğünde tüm bu objelerin yalnızca bir çözüm yolu değil; aynı zamanda içgözlem/kendini yansıtma sebebi olarak görülebilir.

İlginçtir ki Osmanlı döneminde Üsübün köyü olarak bilinen Güney Sırbistan'ın küçük bir şehrinde yaşadım. Bu şehirde neredeyse tüm evlerde insanlar Osmanlı ile ilgili benzer hikayeler anlatırlardı. Tarih kitaplarında olumsuz ifadelerle betimlenen Osmanlı imajına rağmen kendimi her zaman şehrin merkezindeki dört yüz yıllık eski Osmanlı camisinin önünde kıyam ederken bulurdum. Bu tarihi tefekkürün doruğunda okulda öğrendiklerimizden çok farklı şeyler düşünürdüm.

Balkanlar'da uluslararası tekniklerin ve tasarım yeteneklerinin güçlü ve etkili olduğu yerlerde tarih ulusları ve devletleri inşa etmek için kullanılan bir araç olarak görülür. Din ise tarihi ve politik sonuçları yorumlamada oldukça güçlü bir belirleyici kategoridir. Dört yüz yıllık Osmanlı camisini ziyaret ederken benim hislerim ve kendi varlığıma dair farkındalığım ile bir Sırp'ın Niş kentindeki Kelle Kulesi'ni ziyaret ederken hisleri aynı gibi yorumlanabilir; ancak özünde farklıdır. Hislerimiz etnik kimliklerimizle ilişkilidir; benim durumumda bu kimlik Osmanlı'yla ilgiliyken Sırp'lar açısından o tarihi anıtın önünde hissedilen yalnızca acı ve kederdir. Ancak benimkiler karmaşıktır; çünkü teorik açıdan eğitimsel geçmişim caminin varlığını onaylamamaktadır. Oysa Kelle Kulesi ontolojik varoluşunu tamamlamıştır. Tarih ile ulusalcı paradigmamız çerçevesinde yüzleşmek zorundayım ve Türkiye'nin Balkanlar'daki yeni yaklaşımını da bu perspektiften değerlendirmek zorundayım. Davutoğlu etnik/ulusal kimliğin çok ötesine geçecek farklı bir kimlik türü

önermektedir. Aslında bu tam olarak bir kimlik değil; bir ben-idraki, bir dünya görüşüdür. Davutoğlu'na göre her ben-idraki bir kimlik olabilir; ancak her kimlik bir ben-idrakine dönüşemez. Davutoğlu bir anlamda değiştirilemez özlerimiz olan dogmaların ortaya çıkarılması için çağrıda bulunmaktadır denebilir. Bu özler üzerine dünya görüşümüzün inşa edilmesi beklenmektedir. Tezimin giriş bölümünde “Yeni-Osmanlılık” ile ilgili görüşlerin ve eleştirilerin Türkiye'nin Balkanlar'daki aktivitelerini açığa çıkarmak için bir sonuç teşkil etmediğini, aslında bu eleştirilerin daha derin bir sonuç için öncül olduklarına değinmişim, kuşkusuz bu konuda daha fazla araştırma yapılması şiddetle önerilmektedir.

Davutoğlu'nun Balkanlar'a sunduğu şey iki boyut/yaklaşım yoluyla yapılandırılmış bir vizyondur.

İlk boyut ben-idraki boyutudur. Ben-idraki çoğu zaman İslami olgunlaşma şeklinde yorumladığımız belirli bir inanç değildir. Davutoğlu dinamik olarak, tarihi ve coğrafi derinliği göz önüne alarak, mekansal ve uzamsal konseptle dünya görüşünü yenileme çağrısı yapmaktadır. Yalnızca bu ben-idraki Balkan insanını Batı Medeniyeti'nin dışlayan yaklaşımlarından ve ulusalcı paradigma kimliğinden sıyrabilir. Bu dünya görüşü çerçevesinde kültürel, psikolojik, dini ve sosyal değerleri de içinde barındıran tarihi tecrübemizin genel bir ürünü olan stratejik zihniyetin tasarımı için Arnavutlar'ı ve Bosnalılar'ı dünya tarihindeki yerlerini sağlamlaştırmaya çağırılmaktadır.

Davutoğlu'nun bahsettiği ikinci boyut proaktif diplomasi boyutudur. Türkiye, varolan uluslararası hukuk çerçevesinde Balkanlar'a tam destek önermeli ve ABD, NATO ve AB ile potansiyel uluslararası girişimlerin tüm mekanizmalarını kullanarak tüm Balkan ulusları için eşit politik haklar sağlamalıdır. Bu bağlamda Balkanlar'daki Osmanlı bakiyesi ile ilgili ilişki özel olacaktır; çünkü Türkiye Osmanlı Devleti'nin bir ardılı olduğundan özellikle Bihaç - Orta Bosna- Sancak- Kosova- Arnavutluk- Makedonya- Kırcaali- Batı Trakya'nın sıralandığı Balkanlar'ın jeopolitik ve kültürel açıdan ana damarı olan bu hatta onlar zaten Türkiye'nin doğal müttefikleri durumundadır. Potansiyel bir ekonomik-politik süper güç olan Türkiye üç nedenden ötürü bu stratejiyi uygulamak zorundadır: küresel ve bölgesel dengeler ile bölgeler-arası dengeler kurmak ve kapsayıcı politikaları sürdürmek. Refah ve ontolojik güvenlik ancak bu yolla ve Balkanlar'ı ekonomik açıdan birleşmiş bir bölge haline getirerek sağlanabilir. *Stratejik Derinlik* adlı kitabında Davutoğlu, Balkanlar'la ilgili

vizyonunu uluslararası hukuk çerçevesinde tasarlar; ancak uygulamada uluslararası parametrelerin dengesini bozmadan tarihi ve jeopolitik geçmişle uyumlu hareket eder.

Konuya dair bu tür eleştirileri dördüncü bölümde ele almıştı. Bu eleştirilerin bazı önemli nedenleri mevcuttur.

Öncelikle, travmatik bir deneyim olan tarih Balkanlar'da sürmekte olan tartışmaların en problemlili konusudur. Tarih şu ana kadar ulus, devlet veya rejim kurmak için bir araç olarak görülmüştür. Hiçbir zaman bireylerin ve toplumların geçmişini ele alan bilimsel bir disiplin olarak görülmemiştir. Tarih kitapları kalıplar, kurgular ve önyargılar içermektedir. Bunun ötesinde tarihin metafizik geçmişi de mevcuttur. Bazı Balkan ulusları tüm zararları tazmin etmesi için Tarih'i beklemektedirler. 1389 Kosova Savaşı'nı anlatırken değindiğim gibi Arnavut ulusal kahramanı Skanderberg, Balkan Savaşları trajedisi, hatta Konstantinapolis'in düşüşü tarihi "fetheden" ana konuydu. Bu tarih konsepti Soğuk Savaş'ın sonuna kadar yeni nesillerin düşüncelerini çaptırılmak için kullanılan kusursuz araçlardı ve bunlar ulutsalcı paradigmanın dayanaklarıydı. En büyük endişe Osmanlı'nın Balkanlar'da yaptığı fetihlerin batı tarihine doğru ve bu tarihin içindeki doğal akışı kesmesidir (kesmeye devam etmesidir). Beş yüz yıllık mücadele bu tarihi akışa yeniden sahip olma mücadelesidir. Beş yüz yıl boyunca Balkanlar kendi tarihinden yoksun kalmıştır. Mitoloji, tarihi ve bugüne dek tekrarlanan anlatıları destekler. Zaman zaman bu travmalar farklı şekillerde ortaya çıkmıştır. İdeolojiler ulusal olduğu kadar tarihi bağlamda da fikirlerinin ve Davutoğlu'na uzanan eleştirilerini ifade etmek için tarihi kullanır. Davutoğlu da aynı çizgide "Yeni Osmanlılık"ın hizmetinde bir tür tarih oluşturmaya çalışır.

İkinci bir neden olarak bu, bir dünya görüşü, medeniyet ve din meselesidir. Bazı entellektüel çevreler Batı paradigması ile çok yakından ilgilenirler; ancak dünya görüşü tartışmasına müdahil olmak yerine Batı paradigması meselesini ulus meselesi haline getirirler. Ulusal mesele ne yaparsa yapsın batı değerlerinin hep karşısındadır. Belki farkında değildirler; ancak yaklaşımları Batı paradigmasına yapışmış haldedir ve tipik olarak "Batı ve Öteki" şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu batı paradigmasının geçmişi Hristiyanlık'a ve Hristiyan bir Kulüp olarak Avrupa konseptine dayanmaktadır. Davutoğlu'nun ben-idraki ile ilgili çağrısını Ortadoğu

İslamcılığı'ndan daha ılımlı olan Türk İslamcılığı'na bir davet olarak görmüşlerdir. Bir karşı atak olarak bunun Yahudi-Hristiyan mirasına ait olduğu iddialarına dayanan Batı paradigmasını daha hararetli bir şekilde desteklemişlerdir. Türkiye'nin girişimleri zaman zaman egemenliğe yapılan bir müdahale olarak görülmüştür.

Dünya görüşü bağlamında “Yeni Osmanlılık” tartışması zaman zaman politik konjonktörler nedeniyle gündemden düşmüştür. Türk dış politikası ve Balkanlar'daki girişimleri AB'ye karşı bir intikam alma gibi görülmüş, bu nedenle Türkiye ABD'nin doğal müttefiki olarak algılanmıştır. Bu nedenle pro-aktif diplomasi çok daha iyi karşılandı. Ancak bazı batı taraftarları Balkanlar'ın “Batılı bir mesele” olduğunu ve Türkiye'nin bir “Truva Atı” gibi tanımlandığını gözönüne alarak etkin olmayan diplomasi ile ilgilenmedikleri gibi proaktif diplomasi ile de ilgilenmemişlerdir. Türkiye'nin Balkanlar'daki proaktif diplomasisine karşı büyüyen endişe bir başka soruyu da beraberinde getirmiştir. Ekonomik yatırımları, proaktif diplomasisi, Arnavutluk ve Kosova'ya olan ilgisi ve tarih kitapları konusundaki yeniden düzenleme talepleri ile Türkiye “Tarih”i değiştirmek, “Gelecek”i şekillendirmek ve savaş miti yerine barış mitini getirmek istediği yorumlarıyla karşılaşmıştır.

Üçüncüsü, ortak çıkar olarak “Diplomasi” “Yeni Osmanlılık”ın eleştirildiği bir diğer meseledir. Bu bağlamda, Sırbistan Eski Dışişleri Bakanı Jeremic, bir Avrupa Milletvekili ve Davutoğlu arasındaki bir görüşmede bazı devletlerin, Avrupa devletlerine şantaj yapmak için Türkiye kartını kullandıkları dile getirilmiş ve Avrupa Milletvekili Bosna meselesi konusunda Jeremic'in Davutoğlu'na katılmasına oldukça şaşırmıştır. Aynı stratejiler Kosova ve Arnavutluk liderleri tarafından da kullanılmaktadır. Bu bağlamda “Yeni Osmanlılık” zaman zaman pan-İslamizm ve ulusal gündemi kullanarak tamamen ulusal çıkarlar doğrultusunda başvuru bir strateji olarak sınıflandırılmıştır. Bazı politikacıların Türkiye'nin girişimlerini olumlu karşılamalarının nedeni Türkiye'nin dünyadaki yeni yerini öngörmeleri, Türkiye'nin uzattığı eli dünyada yeni atılımlar yapmak için bir fırsat olarak görmeleri ve pragmatik ve dini meselelerle hiç ilgilenmeden ortak çıkarları paylaşmalarıdır.

“Yeni Osmanlılık” Türk Dış Politikaları veya Davutoğlu doktrini öncelikle Türkiye'nin ulusalcı çıkarlarını gözetken devletçi bir politika olmanın ötesinde,

Balkanlar'da etkili olabilmek için ABD, Almanya ve Rusya'dan çok daha fazla çabaya gereksinimi vardır.

Tarih kitapları ve anlatılar konusunda ise Türkiye daha geniş bir alternatif olarak eski Yugoslavya Cumhuriyetleri, Rusya, Arnavutluk, Yunanistan, Bulgaristan, Romanya ve tabii uzun vadede Türkiye'yi de içine alan akademisyenlerden oluşan diğer uluslararası organizasyonlarla uyumlu bölgesel bir komisyon kurmalıdır. Balkanlar açısından ulusalcı paradigma aşırı kullanılmaktadır. Çok etnikli toplumlar ve kanunlara uyan vatandaş beklenildiği gibi işlev görmemektedir, belki de konseptlerden çok mekanizma üzerinde daha çok şey yapılmalıdır. Buna en iyi örnek Makedonya ve orada devam eden gerilimlerdir. Balkan insanı kısa-vadeli konjonktürlere dayanmadan yeni bir paradigma oluşturmak için ontolojik, sosyal ve politik konseptlerden başlayarak yeni bir dizi konsept oluşturabilirler. Yeni konseptler üzerinde düşünmek sınırlayıcı klişelerden ve paradigmalardan sıyrılan bir başkaldırı ve kurtuluş anlamına gelir.

Ulaşılan sonucu özetlemek gerekirse Davutoğlu'nun doktrini bir subjenin ontolojik yakınlık ihtiyacı olarak Dünya Görüşü/Weltanschauung ve Ben-İdraki üzerine kurulmuştur. *Alternative Paradigm* adlı kitabında batı dünya görüşü ve ulus-devleti politik ideolojisi ve sistemine bir alternatif olarak İslami dünya görüşü, politik sonuçları ve politik sistem oluşumlarını detaylı olarak anlatmaktadır. İslami dünya görüşü (weltanschauung) ulus-devleti fikrine ciddi olarak meydan okumaktadır. Öte yandan Davutoğlu'nun *Stratejik Derinlik* adlı kitabı ulus-devleti politik sistemini baz alan Türk dış politikalarına bir alternatiftir.

“Yeni Osmanlılık” politikaları olarak bilinen Türkiye'nin Balkanlar'daki yeni aktivitelerini tanımlamak ve Balkanlı profesörlerin ve aydınların bu konudaki eleştirilerine cevap vermek için şu iki neden ileri sürülebilir: İlki ulus-devletinin herhangi yabancı bir görüş, tarihe sıkı sıkıya bağlı ulus-devleti ve pek çok kalıp, hortlamış bir Türk/Müslüman portresi ve imajını içeren ulus-devlet bileşeninin bir anahtarı olarak tarihe karşı korunmasıdır. Araştırılması gereken tarihi objelerden daha ziyade tartışmalı tarihi figürler çok ciddi etnik etkilere sahip kurgusal karakterler olarak yeniden sahneye çıkmaktadır. İkinci olarak tarihin ana akış ekseninde Avrupa'ya doğru tarihsel akış çizgisinde yol alan Balkan Devletleri'nde bu akışın kesilmesinde ana faktör olarak Osmanlı Devleti'nin görülmesidir.

Türkiye'nin yeni dış politikaları bu süreci durdurmak için bir girişimdir. Üçüncü bir husus ise bu analizlerin çoğunun daha derin teorik-felsefi ilişki içinde irdelenmeden yalnızca politik-pragmtik seviyede kalmalarıdır.

Her iki tarafın aydınları daha iyi, daha dengeli ve yaşanmaya değer bir hayat için politik-sistem kurumlara, medeniyetlerin yönelimlerine ve ontolojik yakınlıklara dair olasılıkları detaylarıyla ele alan daha derin müzakereler için biraraya gelmelidirler.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Açıkgenç, Alparslan: **Scientific thought and its burdens**, Istanbul, Fatih Üniversitesi yayınları, 2000.

Agoston Gabor and Maters Bruce: **Encyclopedia Ottoman**, New York , Facts on file, 2009.

Asad, Muhammad: **The Road to Meccah**, New Delhi, Islamic Book Service, 2004.

Davutoglu, Ahmet: **Alternative Paradigms**, London, University Press of America, 1994.

Davutoğlu, Ahmet: **Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu**, İstanbul, Küre-yayınları, 2011.

Davutoglu, Ahmet: **Küresel Bulanım**, İstanbul, Küre Yayınları, 2012.

Davutoğlu, Ahmet: **Teoriden Pratiğe**, İstanbul, Küre yayınları,2011.

Eco, Umberto: **Confessions of a young novelist**, London, Harvard, 2011.

Feraj, Hysamedin: **Skicë e mendimit politik shqiptar**, Shkup, Logos-A, 2010.

Hodgson, Marshal G.S: **Rethinking World Hisotry**, New York, Cambridge University Press, 1993.

Jenkins, Richard: **Social Identity**, New York, Routledge, 2008.

Kullashi, Muhamedin: **Përpaşja e identiteteve**, Pejë, Dukagjini, 2003

Malcolm, Noel: **Kosovo-A Short History**, New York University, Harper Colins, 2002

Ortaylı, İlber: **Shekulli me i gjatë i perandorisë**, Logos-A, Shkup, 2010

Petroviq Millutin and Novakoviq Rela: **Historia për klasën e vitit të tretë, drejtimi i përgjithshëm**, Beograd, Enti i teksteve dhe mjeteve mësimore, 1996.

Putlar, Eren: **Improvement of Balkan History Textbooks project report**, UNESCO, 2002.

Qirkoviq, Sima: **Historia për klasën e vitit të dytë**, Podgoricë, Enti i teskteve mësimore, 1995.

Russell, Bertrand: **A History of Western Philosophy**, London, Routledge, 2004.

Schmit J, Oliver: **Skenderbeu**, Tiranë, K&B, 2009.

Schmit J, Oliver: **Kosova-Hisotri e shkurtër e një treve qendrore Ballkanike**, Prishtinë, Koha, 2012.

Todorova, Maria: **Balkan identities**, London, Hurst&Company, 2004.

Todorova, Maria: **Imagining Balkans**, New York , Oxford University Press, 2007.

Дарко Танасковић, **Неоосманисам повратак турске на балкану**, Београд, Службени гласник, 2010.

Makaleler

Anscombe F, Frederick: “The Ottoman Empire in Recent International Politics-II: The Case of Kosovo The International”, **History Review**, Vol. 28, No.4, 2006, pp. 758-793.

Babuna, Aydin: “The Bosnian Muslims and Albanians: Islam and nationalism, Nationalities Papers”, **The Journal of Nationalism and Ethnicity**, Vol. 32, No.2, 2004. Pp. 287-321

Taspinar Ömer: “Between Neo-Ottomanism and Kemalism”, **Turkey’s Middle East Policies**, Carnegie Paper; no. 10, 2008 pp. 1-36

Somun, Hajredin: “Turkish Foreign Policy in the Balkans and “Neo-Ottomanism”, A Personal Account”, **Insight Turkey**, Vol. 13, No. 3, 2011 pp. 33-41

Betchev, Dimiter: “Turkey in the Balkans: Taking a Broader View”, **Turkish Insight**, Vol.14, No.3, 2012, pp. 131-146.

Jazexhi, Olsi: "Depicting the other: The image of the Muslim and Turk in Albania's high school textbooks", **International Journal for Turkish Studies**, Vol. 15, No 1&2, 2009, p. 3-17

Pula, Besnik: "Review of Arratisje nga lindja: orientalizmi shqiptar nga Naimi te Kadare by Enis Sulstarova", **Albanian Journal of Politics** Vol. II, No.1, 2006, pp. 72-81.

Nixon, Nicola: "Always already European: The figure of Skënderbeg in contemporary Albanian nationalism", **National Identity**, Vol. 12, No. 1, 2010, pp. 1-20.

Bugajski, Januz: "Turkey's impact in the Western Balkans", **Atlantic Council**, February, 2012.

Iljaz Fishta & Michael Schmidt-Neke: "The European Legacy, Toward New Paradigms, Nationalism and national Myth: Skanderbeg and the twentieth-century Albanian regimes", **European Identity in the Twentieth Century**, Vol.2, No. 1, 1997, pp. 1-7.

Cvijić, Jovan: "The Zones of Civilization of the Balkan Peninsula", **Geographical Review**, Vol. 5, No. 6, 1918, pp. 470-482

Davuoğlu, Ahmet: "Ndjehemi krenar për aleancën me Shqipërinë", **Shenja**, Vol. 11, No. 17, 2012, pp.11-19.

Davutoğlu, Ahmet: "Tarih idraki oluşumunda metodolojinin rolü", **DiVAN**, Vol.1 No. 2, 1999, pp. 1-63

Левтић, Мирољуб: "Неоосманизам versus панисламизам" **Politeia**, No. 1. December, 2011, pp.31-47

Jovic, Dejan: "Nova turska vanjska politika i pitanje Bosne i Hercegovine", published article, pp. 1-8

Karcic, Fikret: "Bauk koji kruži Balkanom" **BH Dani**, No. 695, 2010, pp. 1-4

Mojmir, Križan: "The Failure of Yugoslav National Idea" 1994, **Studies in East European Thought**, Vol. 46, No. ½, 1994, pp.69-89.

Mertiri, Ergys: “Turqizimi i armikut te Shqiptarët”, **Shenja**, Vol. 11, no. 17, 2012, pp.39-41

Turbedar, Erhan: “Turkey’s New Activism in the Western Balkans: Ambitions and Obstacles”, **Insight Turkey**, Vol. 13, No. 3, 2011 pp. 139-158

Petrovic Zarko & Dusan Reljic: “Turkish Interests and Involvement in the Western Balkans: A Score-Card”, **Insight Turkey**, Vol. 13, No. 3, 2011.pp. 159-172

Bieber, Florian: “Nationalist Mobilization and Stories of Serb Suffering: The Kosovo myth from 600th anniversary to the present”, **Rethinking History**, Vol. 6, No.1, 2002, pp. 95-110.

Танасковић, Дарко: “Срби пред изазовима неоосманизма”, **Politeia**, No. 1, 2011, pp.19-31

Internet kaynakları

Davutoglu Ahmet, This speech was given on October 16th, 2009, in Sarajevo, accessed 05.06.2013.

http://www.docstoc.com/docs/71671852/Davutoglu_transcript_dzs

Slobodan Milosevic’s 1989 St. Vitus Day Speech, Gazimestan - June 28, 1989

<http://www.slobodan-milosevic.org/spch-kosovo1989.htm> 05.06. 2013

I am not a neo-Ottoman, Davutoğlu says.

<http://www.todayszaman.com/news-193944-i-am-not-a-neo-ottoman-davutoglu-says.html> son erişim 8. June 2013

Turgut Özal Period in Turkish Foreign Policy: Özalism.

<http://www.turkishweekly.net/article/333/turgut-ozal-period-in-turkish-foreign-policy-ozalism.html> son erişim 07. 06. 2013

Ahmet Davutoğlu conducts ‘mosque diplomacy’ in Balkans,

<http://www.todayszaman.com/news-255671-ahmet-davutoglu-conducts-mosque-diplomacy-in-balkans.html> son erişim 17.06. 2013

Decision to Give NATO MAP to Bosnia and Herzegovina Made in Tallin

<http://www.vm.ee/?q=en/node/9377> son erişim 19.06.2013

Balkanlar'daki İslami Entelijansiya üzerine

<http://www.dunyabulteni.net/index.php?aType=haber&ArticleID=177561&q=adnan+ismaili> son erişim 09.06 2013

Encyclopædia Britannica Online, s. v. "myth",

<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/400920/myth>. son erişim 12. 06. 2013

Encyclopædia Britannica Online, s. v. "narratology",

<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/403648/narratology> son erişim 12.06.2013

Encyclopædia Britannica Online, s. v. "Skanderbeg", erişim Haziran 14,

2013,<http://global.britannica.com/EBchecked/topic/547262/Skanderbeg>.

İnalçık, Halil. "Balkan." Encyclopaedia of Islam, Second Edition. Edited by: P.

Bearman, Th. Bianquis, C.E. Bosworth, E. van Donzel, W.P. Heinrichs. Brill Online, 2014. Reference. Son erisim 13 February 2014

http://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopaedia-of-islam-2/balkan-SIM_1152

Luka Glušac - Neosmanizam i Zapadni Balkan

http://old.balkanskicentrazabliskiistok.com/?en_luka-glusac-neosmanizam-i-zapadni-balkan,57 son erişim 11.06. 2013

Enis Sulstarova: Qarkullimi i 'Orientit' si efekt politik

<http://www.mapo.al/2012/05/15/enis-sulstarova-qarkullimi-i-orientit-si-efekt-politik/> son erişim 11.06. 2013

Piro Misha, Neo-Ottomanizmi dhe Shqiperia

<http://www.revistamapo.com/lexo.php?id=2146> son erişim 06.06. 2013

Agron Gjekmarkaj, Neo-Ottomanizmi streha e te frustruarve

<http://www.mapo.al/2012/05/15/agron-gjekmarkaj-neo-otomanizmi-streha-e-te-frustruarve/> son erishim 05 05. 2013

Ferid Duka, “neo-Ottomanism”i shpikje kalemxhinjsh,

<http://www.mapo.al/2012/04/16/neo-otomanizmi-shpikje-kalemxhinjsh-grindavece/> son erishim 06.05. 2013

Ergys Mertiri, Neo-otomanizmi alarm i rreme,

<http://www.zeriislam.com/artikulli.php?id=2247> son erishim 07.06.2013

Croatia membership status <http://ec.europa.eu/enlargement/countries/detailed-country-information/croatia/> son erishim 28.6.2013

Zdravko Šotra, *Boj na Kosovu* (Battle of Kosovo), distributed by Centar Film, 1989, Yugoslavia, 08. Min. <http://vimeo.com/12901823>